

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA TEORIE KULTURY (KULTUROLOGIE)
OBOR: KULTUROLOGIE

Markéta Poláková

**Mužský a ženský princip v transkulturní perspektivě
(gender, sexualita, kultura)**

(Male and female aspect from a transcultural point of view - gender, sexuality, culture)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Václav Soukup, CSc.

PRAHA 2007

Prohlašuji,

že jsem tuto diplomovou práci vypracovala zcela samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze 20.8.2007

.....

Obsah

1. ÚVOD.....	5
2. TRANSKULTURNÍ PROJEVY INTIMNÍHO A RODINNÉHO ŽIVOTA.....	7
2. 1. Menstruace a panenství.....	7
2. 2. Obřad pohlavní zralosti a obřízky.....	9
2. 3. Manželství a tabu incestu.....	12
2. 4. Homosexualita.....	14
3. MUŽ A ŽENA VE SVĚTOVÝCH FILOSOFICKÝCH A NÁBOŽENSKÝCH SYSTÉMECH.....	16
3. 1. Mladý paleolit.....	17
3. 1. 1. Kult pramatky a sexualita u loveckých tlup.....	17
3. 1. 2. Lovecká magie	19
3. 1. 3. Pohřbívání mrtvých ve skrčené poloze	20
3. 2. Neolit.....	21
3. 2. 1. Chodbové hroby a menhiry jako sexuální symboly.....	21
3. 2. 2. Žena a vegetace.....	22
.....	26
3.3. Božský rodičovský pár a hieros gamos.....	26
3. 4. Starověká Mezopotámie.....	26
3. 4. 1. Epos o Gilgamešovi.....	27
3. 4. 2. Zákazy a příkazy v rámci zákoníků.....	29
3. 5. Starý Egypt.....	30
3. 5. 1. Egyptské manželství.....	30
3. 5. 2. Smrt a opětovné zrození.....	31
3. 5. 3. Oslavy záplav.....	31
3. 5. 4. Milostné písně.....	32
3. 5. 5. Magie a čarodějnictví.....	33
3.6. Antické Řecko.....	34
3. 6. 1. Tři božské generace.....	34
3. 6. 2. Afrodité.....	36
3. 6. 3. Priapos.....	36
3. 6. 4. Mýtus o Oidipovi a jeho vliv na psychoanalýzu.....	37
3. 6. 5. Hledání své druhé poloviny.....	37
3. 6. 6. Chlapci, hétery a manželky.....	39
3. 6. 7. Mysteria.....	40
3. 7. Starověký Řím.....	42
3. 7. 1. Bohové spjatí s plodností ve starověkém Římě.....	43
3. 7. 2. Jak milovat a být milován.....	45
3. 8. Slované.....	48

3. 8. 1. Slovanský panteon.....	48
3. 8. 2. Slovanské slavnosti a rituály na oslavu plodnosti.....	49
3. 9. Indie.....	52
3. 9. 1. Védské náboženství.....	53
3. 9. 2. Višnu a Kršna jako jeho vtělení.....	54
3. 9. 3. Šiva a uctívání lingamu.....	55
3. 9. 4. Muž ženě božstvem.....	56
3. 9. 5. Učebnice lásky.....	58
3. 9. 6. Ritualizovaný pohlavní styk.....	59
3. 10. Buddhismus.....	60
3. 11. Čína.....	63
3. 11. 1. Muž a žena v konfucianismu.....	64
3. 11. 2. Prodloužení života a získání nesmrtelnosti v taoismu.....	66
3. 12. Judaismus.....	68
3. 12. 1. Zákony pro muže, zákony pro ženy.....	71
3. 12. 2. Zvyk obřizky.....	73
3. 12. 3. Levirátní manželství.....	73
3. 12. 4. Očišťovací rituály.....	74
3. 13. Křesťanství.....	75
3. 13. 1. Panna Maria.....	75
3. 13. 2. Rozdílnost v pojetí muže a ženy u Ježíše a sv. Pavla.....	76
3. 13. 3. Žena jako čarodějnice.....	77
3. 14. Islám.....	79
3. 14. 1. Alláh Stvořitel.....	79
3. 14. 2. Islámské hodnocení mužů a žen.....	80
.....	83
4. AKTIVITA MUŽE A PASIVITA ŽENY SKRZE BIOLOGICKOU A KULTURNÍ DETERMINACI.....	84
4. 2. Biologický determinismus.....	87
4. 1. 1. Rasistické teorie.....	87
4. 1. 2. Sociobiologie a evoluční psychologie.....	88
4. 1. 2. Světičky a děvka, záletník a někňuba.....	89
4. 2. Kulturní determinismus.....	92
4. 2. 1. Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech.....	93
4. 2. 3. Marvin Harris a důležitost kontroly obrany.....	96
.....	97
5. ZÁVĚR.....	98
6. SUMMARY.....	101
8. PŘÍLOHY.....	108

1. Úvod

Lidská sexualita a rozdílnosti mezi prožívání určitých situacích muži a ženami je tématem, které od nepaměti přitahovalo pozornost vědců i laické veřejnosti. Proběhla celá řada výzkumů, které se snažily zjistit, nakolik je člověk v této oblasti ovlivněn kulturně a nakolik biologicky. Biologické kořeny lidské sexuality, stejně jako její vznik a formování v paleolitu a neolitu, způsobily, že mnohé ze starobylých prvků lidské sexuality přetrvávají a mají tak transkulturní a universální charakter. Avšak snad každá kultura si určuje svá vlastní kritéria a specifika týkající se sexuálního života a vztahů mezi muži a ženami a z toho důvodu ukládá členům dané společnosti příslušné normy chování a sociokulturní regulativy, které řídí projevy intimního a rodinného života. Tyto normy se mimo jiné týkají manželství a cizoložství, rozvodu, bezženství, antikoncepce a potratu či heterosexuality a homosexuality. Co je v jedné kultuře normální a přirozené, může být v jiné tvrdě sankcionalizované. Každá kultura však musí zajistit alespoň v minimální míře fyzické přežití a reprodukci svých členů. Pravidla sexuálního chování jsou závislá na řízení a uchování stability sociální struktury a tím i fungování a existenci společnosti (Skupnik 2002: 24).

Právě pro zdůraznění kulturní konstrukce sexuální odlišnosti se používá pojmu gender. Tento pojem vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou více formovány kulturou a společností, nežli biologickou determinací. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální biologickou kategorií, gender ukazuje, že určení rolí, chování a norem, které se vztahují k ženám a mužům, je v různých společnostech, v různých obdobích, rozdílné (Dohnalová a Malina 2006: 235-236). Tyto normy jsou mnohdy propojeny s náboženstvím a autorita božské bytosti zajišťuje jejich dodržování.

Předmětem mé diplomové práce je teoretická analýza vztahu lidské sexuality, genderu a kultury. V úvodní části práce provedu stručný rozbor vybraných projevů intimního a rodinného života, které mají transkulturní charakter. Následně provedu analýzu odlišnosti a podobnosti v pohledu na muže a ženu v rámci různých náboženských a filosofických systémů, zahrnující období od paleolitu až po náboženské systémy křesťanství a islámu. A nakonec ve třetí, závěrečné části, se budu věnovat problému biologických a kulturních determinant působících na lidskou sexualitu, zejména jejich vlivu na nejrozšířenější představu dominantního muže a pasivní ženy. V souvislosti s tím uvedu některé teorie představitelů obou směrů, které se snažili tento model vysvětlit.

Předkládaná diplomová práce si netroufá aspirovat na zásadně nový pohled. Jsem si vědoma, že nemohu podat vyčerpávající přehled všech aspektů dané problematiky. Cílem práce je snaha o holistický a interdisciplinární pohled na téma genderu a lidské sexuality z kulturologické perspektivy.

2. Transkulturní projevy intimního a rodinného života

Dříve než se vydáme na cestu ženy a muže napříč různými náboženskými a filosofickými systémy v dějinách lidstva, je nezbytné provést stručnou analýzu některých projevů intimního a rodinného života, ke kterým lidé zaujímají určitý postoj ve všech kulturách. Je to zejména postoj k menstruaci, panenství, k přechodu z dětství do dospělosti, manželství, incestu a homosexualitě.

2. 1. Menstruace a panenství

Jen málokteré společnosti považují menstruační krev za příznivý úkaz, třebaže se ve středověké Evropě někdy zkoušela jako lék proti leprě a francouzský král Ludvík XIV. věřil, že je to afrodiziakum (Bishop 1996 [1997: 124]). V patrilinéárně orientovaných kulturách je často rozšířen odpor a strach z menstruační krve. Menstruující žena bývá považována za nečistou. Mnozí se domnívají, že žena, která se nachází v menstruační v periodě je posedlá nějakým duchem a že má nebezpečnou moc. V mnoha kulturách menstruace přerušuje každodenní činnost ženy a uvrhne ji do stigmatizovaného stavu, jehož důsledkem jsou různá omezení její činnosti a sociálních kontaktů. Tak například u kmene Yanomamo, když dívka dostala svoji první periodu, byla zavřena uvnitř speciálně postavené bambusové klece, kde byla zavřená bez potravy. Potom se musela izolovat během každé menstruace a zůstat sedět sama ve stinné části domu (Harris 1974: 77).

Oproti tomu v matrilinéárních kulturách příchod prvního krvácení bývá oslavován zpěvem a tancem jako počátek pohlavní zralosti dívky (Bellinger 1993 [1998: 39]). Jak píše francouzská filosofka a feministka Simone Beauvoirová, menstruace ochromuje společenskou činnost, ničí životní sílu, tím že začnou vadnout květiny a padat plody ze stromů, ale má také blahodárné účinky – menstruační krev se užívá v nápojích lásky¹, v lécích, zejména při léčení řezných ran a podlitin (Beauvoir 1949 [1966: 78]). Žádné tabu, které se

¹ Menstruační krev je obecně nejmocnějším prostředkem, kterým žena může očarovat muže, aby k ní přilnul. Naopak, pokud chce muž, aby se žena do něj zamilovala, je mnohdy zapotřebí, aby při kouzlu použil své semeno.

týká ženy ve stavu nečistoty není tak přísné jako zákaz pohlavního styku s ní. Má se za to, že ženský princip má v době menstruace největší sílu, a tak vzniká obava, aby v důvěrném styku neztvrdil nad principem mužským (*ibid.*: 81).

Pokud muži toto tabu poruší, riskují rituální znečištění, impotenci a celou řadu oslabujících chorob. V některých oblastech Severní Ameriky Indiáni věřili v okamžité otěhotnění této ženy. Tabu se může vztahovat na pouhý dotyk či spatření menstrující ženy. Pohled na menstrující ženu může u mužů dokonce vyvolat strach z mocné kastrující vagíny dentata (zubaté vagíny). Vagina dentata je starobyrou úzkostnou představou, která prochází folklorem, mytologií, literaturou a výtvarným uměním kultur po celém světě. Mýtus o ozubené vagině, která chňapá a vrčí, kastruje a znetvořuje, se objevuje v severní i jižní Americe, Indii i v Evropě. Základním prvkem těchto mýtů je odstranění vaginálních zubů (symbolizující pohlcující aspekt ženské sexuality) statečnými mužskými hrdiny. K běžným prvkům těchto mýtů je použití tvrdých falických zbraní, které nikdy neochabnou k přemožení ženských genitálií. Indiáni kmene Chaco si vyprávěli, že první ženy jejich kmene měly ve vaginách zuby, kterými jedly a muži se k nim nesměli přiblížit, dokud jim hrdina Caroucho zuby nevyhlámal. Z psychologického vysvětlení se dozvídáme, že muži pociťují strach z neznáma ležícího uvnitř v temnotě, v tajemném prostoru uvnitř vagíny. Jinými je obraz ozubené vagíny považován za ztělesnění mužské úzkosti z neukojitelné ženské sexuality (Blackledge 2003 [2005: 199]). Francouzský literární kritik, sociolog a filosof Roger Caillois se zmiňuje, že odkaz vagíny dentata můžeme nalézt i v lidových pohádkách v podobě ženských příznaků, které pohlcují své milence. Jsou to zpravidla ďábelské bytosti, které v podobě krásných žen k sobě něžnostmi lákají mládence, aby se potom nasatily jejich tělem.

Z hluboké, temné, tajemné temnoty uvnitř vagíny vycházejí ve folkloru a legendách také hadi, kteří mohou ukousnout muži penis, otrávit ho nebo rovnou zabít. Někteří hadi přebývají výhradně ve vaginách panen a uštknou jen prvního muže, který pronikne dovnitř. Těmito obrazy se vyjadřuje myšlenka, že ženský princip má mnohem více síly a hrozivosti, pokud je nedotčený.

Simone Beauvoirová se zmiňuje, že v patriarchálních společnostech je čistota nevěsty zárukou, že manželovy statky neupadnou v dědictví do rukou cizího dítěte. Důkazy panenství nevěsty byly prováděny tím, že se po svatební noci ukazovalo zakrvácené bílé prostěradlo. Když muž poruší panenskou blánu, dělá

tímto činem ze ženy pasivní objekt a zajišťuje si nad ní nadvládu (Beauvoir 1949 [1966: 84-85]). Ale panenství má tento erotický půvab, jen když je spojeno s mládím, jinak se jeho tajemství stává znepokojivým. V symbolické rovině pak můžeme proces čekání dívky na ženicha vidět v lidových zvycích. Dívka tento proces může urychlit například pletením věnce z květů (v lidové řeči znamená „připravit o věneček“ připravit dívku o panenství), který pošle po vodě doufajíc, že jej nějaký muž vyloví.

Ve společnostech, kde se uctívala božská moc ženy, se slušelo, aby žena byla před svatební nocí panenství zbavena. Marco Polo tvrdil o Tibeťanech, že žádný z nich by si nevzal za ženu dívku, která by byla pannou. Toto odmítání se vysvětluje tím, že muž nechce za manželku ženu, která dosud nedovedla probudit mužskou žádost. Arabský zeměpisec El Bari sděluje o Slovanech, že *„muž, který se ožení a shledá, že jeho žena je panna, řekne jí: Kdybys za něco stála, muži by Tě milovali a byl by se našel někdo, kdo by tě zbavil panenství. Pak ji zažene a zapudí.“* (Ibid.: 82-83]).

Samotné ženské genitálie mohou představovat mocný nástroj. Víru v moc ženských genitálií a gesto zvedání sukne a odhalení vagíny nalézáme v mytologii různých kultur, pověsti s tímto aktem jsou spjaté buďto se schopností odvracet zlo nebo s účinky zvyšující plodnost. V ruském folklóru existuje pohádka, která vypráví, že když se v lese objeví medvěd, může být zahnán mladou ženou, která si před ním zvedne sukni. Při setkání s nepřátelskou situací se tak jeví pro ženu nejlepší, když zvedne sukni a odhalí se. Řecký spisovatel, historik a filosof Plútarchos ve svém pojednání O statečnosti žen, popisuje příhodu s odhalením vulvy, když si velká skupina žen zvedla sukni, čímž ovlivnila výsledek války (Blackledge 2003 [2005, str. 18]).

2. 2. Obřad pohlavní zralosti a obřízky

Téměř všechna kmenová náboženství oslavují přechod z dětství do dospělosti rituálem přechodu od smrti (konec dětství) k znovuzrození (počátek dospělého života). V důležitých meznících lidského života, jakými jsou narození, pohlavní zralost a smrt, hrají důležitou roli „přechodové rituály“². Tyto rituály pomáhají překlenout mezistav mezi dosavadní etapou a nadcházejícím vstupem do nové etapy a vyhnout se nebezpečí, které hrozí při změně statusu. U většiny kmenů je ženám k iniciačním slavnostem dovolen přístup jen omezeně nebo vůbec ne. Průběh iniciace může trvat až několik roků. Nejdříve jsou zasvěcovaní vykázáni z dosavadního obvyklého prostředí do buše nebo lesa, což také znamená odloučení od matky. Někdy se to dramaticky provádí tak, že muži v maskách přepadnou matku a dítě uloupí. Do světa nového života jsou kandidáti uváděni jednak poučením o celé tradici kmene, tak i výkladem o tom, jaká role je jako muže a ženy kmene čeká. Je to období zkoušek a otužování postěním, strádáním a zmrzačováním. Například u préríjních indiánů měl důležitou roli v iniciačním obřadu Sluneční tanec. Tento obřad se konal na zvlášť vyhraněném prostranství, v jehož centru byl zasazen kůl. Mladému indiánovi byly na dvou místech na prsou proříznuty v kůži zářezy, poté mu jimi byly protáhnuty dřevěné kolíky, jimiž byl ukončen dlouhý řemen, kterým byl pak chlapec připoután ke kůlu. Během tance musel chlapec napínat řemen tak dlouho, dokud silou nepřetrhl pruhy své kůže (Soukup 2004: 344). Přechod zasvěcovaných od smrti k novému zrození bývá často vyjadřován symbolem netvora, který zasvěcovaného spolkně a pak opět vyvrhne, nebo tím, že zasvěcovaný se musí proplazit úzkým prostorem, jako třeba u australských domorodců, skrze roztažené nohy mužů.

Opuštění života dětství je také symbolizováno novým oděvem, pomalováním těla bílou barvou mrtvých, tetováním, pomalováním mladíků krví starých mužů či změnou jména adepta (Bellinger 1993 [1998: 34]).

Součástí iniciačních slavností je u mnoha kmenů obřízka³. Obřezání pohlaví provedené v pubertálním věku bývá někdy pojato jako oběť duchům plodnosti pro zajištění plodící a rodící síly. Pro africké Dogony se obřízka u mladíků a

² Téměř všechny přechodové rituály (například porod, svatba, pohřeb) mají ve všech společnostech stejnou strukturu a skládají se ze třech samostatných a sebe navazujících etap: odloučení od předchozího světa (rituály prelimitární), rituály konané ve stadiu pomezí (limitární) a rituály přijetí do nového světa (postlimitární) (Van Gennep 1909 [1997: 27]).

³ Vykytuje se zejména v kulturách s židovskou a islámskou tradicí, ale také mezi Australci a sporadicky v subsaharské Africe i jinde.

dívce zakládá na představě, že každý člověk má bisexuální duši. Předkožka muže je nositelem ženské duše, v klitoridě ženy zase spočívá duše mužská (*ibid.*: 35).

U chlapců lze rozlišit dva typy obřízky: obřízka mladíků jako cirkumcize znamená operativní odstranění předkožky mužského pohlavního údu. Je běžná u afrických národů jižně od Sahary a v Austrálii. Obřezání jako incize, zářez do předkožky, se provádí u národů v Oceánii a Indonésii a je zároveň rituálním aktem přípravy na sexuální úlohu muže a ženy.

U dívek je obřízka poměrně vzácná. Existují tři formy ženské obřízky: klitoridektomie (odstranění části či celého klitorisu), excize (odstranění klitorisu a labia minora) a infibulace neboli „faraónský řez“ (odstranění všech vnějších částí genitálií a sešití poševního otvoru). Obřízka je pro dívku otřesným zážitkem, který má katastrofální zdravotní následky, mnohdy se provádí za špatných hygienických podmínek. Jedním z nejmenších následků jsou potíže při močení, jsou však i mnohem horší důsledky. V mnoha případech dochází k poranění vagíny, rektu, močového měchýře a uretru, což může mít smrtelné následky. Může se také stát, že vinou příliš malého otvoru se nemůže dostat menstruační krev z těla a dívky následně umírají. Tradice ženské obřízky jako nezbytného přechodového rituálu vznikla přibližně před dvěma tisíci lety. Jedním z důvodů jejího provádění může být to, že klitoris a labia jsou ve většině společností považovány za mužský prvek a aby se dívka mohla stát ženou, je potřeba jejich odstranění. Dalším důvodem je přesvědčení, že obřízka snižuje sexuální apetit žen a tudíž i jejich touhu po mimomanželském styku (Gojdoová 2005: 118).

V některých kulturách (zejména v Orientě) se jako náhrada obřízky využívalo zohavení uší, jelikož ucho svým tvarem může připomínat vulvu. V Jugoslávii se pak můžeme setkat se slangovým označením pro vulvu jako „ucho mezi nohama“ (Morris 2004 [2006: 42]).

Dnes se v západní společnosti s rituály přechodu z dětství do dospělosti téměř nesetkáváme. Jejich důležitost na psychiku člověka je nepopíratelná. Tyto rituály napomáhají překonat krizové situace, vyrovnat se změnou přijmout jí a uvědomit si zodpovědnost související se změnou statusu. Dnes dospívající prochází velice dlouhým obdobím, kdy není zcela jasné, jestli je stále ještě dítě nebo už dospělý. V určitých situacích je na něj pohlíženo jako na

nesvéprávného tvora, jindy se po něm chce předčasná zodpovědnost. Člověk se na pomezí liminality nachází několik let.

2. 3. Manželství a tabu incestu

Institucionalizované partnerství patří mezi další jevy, které se vyskytují snad v každé kultuře. Manželství je možno definovat jako „sociální instituci, jejímž obsahem je kulturně akceptovaný typ svazku mezi dvěma a více partnery⁴, jenž je výrazem jejich akceptace společenských norem a podřízení se jim, u něž se předpokládá dlouhodobé trvání, jenž transformuje sociální status partnerů, implikuje vzájemné nároky (sexuální, ekonomické...) partnerů a jejich příbuzných, implikuje rodičovské povinnosti a práva k dětem vzešlým z této unie a práva a povinnosti těchto dětí k rodičům, definuje sociální status dětí vzešlých z této unie a vytváří vazby mezi příbuznými partnerů.“ (Skupnik 2002: 35).

Základní dělení manželství je dělení na polygamické a monogamické, přitom polygamie se dále dělí na polygynii jakožto manželství jednoho muže s více ženami a polyandrii jakožto manželství jedné ženy s více muži. Dále mohou existovat i polygamní skupinová manželství, kdy spolu žije větší počet mužů a žen (kteří mohou, ale nemusí být vzájemně příbuzní).

Polygynie zůstává kulturním ideálem v mnoha částech světa. Sociobiologové a evoluční psychologové často zdůrazňovali, že monogamie není lidskou přirozeností. V dějinách se často setkáváme, jak mocní muži prokazovali svou moc právě počtem žen, které si mohli dovolit. Polygynie je pak vítězství jednoho nebo několika mužů nad všemi ostatními, kteří jsou potom odsouzeni k celibátu. Muž žijící v polygynii se však musí o každou svou ženu řádně postarat (proto je i pro ženu někdy výhodnější, aby se stala třetí ženou bohatého muže než jedinou manželkou chudáka). Oproti tomu monogamie představuje jediný systém, který alespoň teoreticky každému zajišťuje partnera. Je výhodou

⁴ Prototypicky jsou jimi osoby opačného pohlaví, ale jako manželské svazky mohou být akceptovány i spojení mezi dvěma muži (afričtí Nuerové), dvěma či více ženami (Azandové) či mezi ženou a duchem mrtvého (Nuerové nebo Aruntové) nebo mezi mužem a částí těla „tchána“ (Kwakiutlové). Koneckonců i v některých zemích dnešní západní společnosti byly nedávno povoleny manželské svazky lidí stejného pohlaví.

zejména pro muže nízkého socioekonomického postavení, kteří by v případě polygamie neměli šanci získat partnera (Wright 1994 [1995: 108]). Rovněž bylo dokázáno, že monogamie posílená zákonem, náboženstvím nebo trestními sankcemi omezuje vražednou konkurenci mezi muži (Ridley 1994 [1999: 166]). Polygynie se tak spíše může jevit jako výhoda ženy, tedy ne jako právo muže na sexuální styk s více ženami, ale jako právo ženy provdat se za úspěšného a bohatého, byť již ženatého muže a využívání jeho ekonomických zdrojů (Skupnik 2002: 21).

Polyandrie je jedním z nejméně obvyklým typem manželství. Můžeme ho najít jen v jižní Asii: v Nepálu, Tibetu a Indii. Tibetská polyandrie jako manželský systém, kdy si žena bere za muže skupinu bratrů, byla nejlépe popsána mezi nepálskými Nyinby. Jelikož je zde orná půda vzácná, polyandrie zde slouží jako prostředek k omezení růstu populace. Muži se o ženu dělí rotačním způsobem, proto si společná žena musí dát pozor, aby se všem věnovala rovnoměrně. Tím pádem je tedy určitým způsobem zodpovědná za dobré vztahy v domácnosti (Ulbrich 2005). Pokud je některý z bratrů nespokojený, může společnou domácnost opustit a založit si vlastní. Děti, které považují všechny bratry za své otce, však zůstávají v hlavní domácnosti společně s matkou a zbývajícím otci.

Incestní tabu jako sankciovaný zákaz sexuálního styku s určitými příbuznými je považován za nejrozšířenější tabu lidského rodu. Jsou ale známy případy, kdy byly incestní svazky podporovány a kdy se od bratrů a sester požadovalo, aby se postarali o pokračování dynastie. Manželství mezi sourozenci byla naprosto běžná v panovnických rodinách tradiční Havaje, ve starém Egyptě či u Inků v Peru. Na Bali jsou sice krvesmilná manželství zakázána, ale předpokládá se, že dvojčata opačného pohlaví měla pohlavní styk v matčině děloze, a tak mohou v dospělosti spolu uzavřít sňatek (Bishop 1996 [1997:120]).

Pohlavní styk otce s dcerou se povoluje v daleko menším počtu, ale ve skutečném životě je to nejčastější forma incestu. Nejvíce tabuizován je však intimní vztah matky a syna. Přesto i zde se najdou případy jeho porušování. Jihoameričtí Kubeové vyžadují od chlapce, aby spal se svou matkou, čímž se uvádí do pohlavního života (ale jejich manželství je zakázáno), a východoafričtí Tutsiové léčí impotenci o svatební noci tak, že manžel spí se svou matkou. Avšak i ty společnosti, které incestní tabu výjimečně porušují (obvykle se tak

plní magická či rituální funkce), na něm ve všech ostatních případech lpí⁵ (*ibid.*: 121).

Americký sociobiolog Edward O. Wilson zastával názor, že pravidlo zabraňující incestu je podmíněno geneticky, a poukazuje na skutečnost, že obdobný zákaz existuje u řady živočišných druhů. Protože křížení mezi příbuznými jedinci vede k nárůstu vrozených poruch (děti se rodí menší, se sníženou svalovou koordinací a dosahují horších školních výsledků, rovněž je velké procento takových dětí, které se na rodí mrtvé), je tedy v zájmu druhu, aby možnost incestu eliminoval (Wilson 1978 [1993: 44-45]).

Vedle pravidel, která určují, že si nesmíme vybírat své příbuzné jako sexuální a manželské partnery, existují endogamně-exogamní pravidla pro výběr partnerů. Endogamie říká, že si manželského partnera nesmíme vybrat mimo vlastní skupinu (vede k posílení příbuzenských vazeb a uzavření skupiny vůči okolnímu světu). Některé společnosti dokonce předepisují, kterého konkrétního příbuzného bychom si měli za partnera vybrat. Naopak pravidlo exogamie říká, že si manželského partnera musíme vybrat vně vlastní příbuzenskou skupinu (vede k rozšíření příbuzenských vazeb).

Další manželské formy, se kterými se můžeme setkat je levirát a sororát. Levirát je zvyk, podle kterého si bratr zemřelého musí vzít jeho ženu (viz. příběh o Ónanovi ve Starém zákoně). V sororátu si naopak sestra zemřelé manželky musí vzít jejího ovdovělého manžela.

2. 4. Homosexualita

Homosexualita (jak ženská, tak mužská) se objevuje nejenom v každé lidské společnosti, ale i v živočišné říši.

⁵ Stejně tak to platí i v tabu cudnosti. I ty národy, jejichž příslušníci po většinu času chodí nází, mají přísně určená tabu týkající se cudnosti. U novoguinejských Kwomů jsou chlapci již od útlého dětství bití, když se podívají na ženské genitálie, zatímco děvčata jsou vychovávána tak, aby si nesesala a nenakláněla se tak, aby jim byly vidět pohlavní orgány. Pokud žena spatří na veřejnosti hoča s erekcí, je její povinností praštit ho klackem přes penis (Bellinger 1993).

Podle českého etnologa Františka Vrhela je transkulturní pojetí homosexuality zcela neoprávněné, protože v našem pojetí obsahuje jak aspekt emocionální tak i behaviorální. Správnější by bylo, kdyby se tyto dva aspekty používaly odděleně. Sexuální a emocionální vztahy mezi osobami stejného genderu mohou být v dané kulturní tradici pouze projevem přirozeně strukturovaného vývoje sexuálních vztahů (Vrhel 2002: 31).

V souvislosti s tím hovoří také o tzv. „třetím genderu“. Ačkoli naprostá většina kultur světa zdůrazňuje biologické potenciály muže a ženy jasným definováním a normováním pohlavních rolí a vymezením žádoucího chování mužů a žen, existují společnosti, v nichž sociálně-pohlavní dichotomie není ostrá. Mezi sibiřskými Čukči, v některých nativních kulturách Severní Ameriky a v několika dalších kulturách různě po světě existovaly skupiny osob, které bychom z našeho hlediska mohli definovat jako mužské transexuály. V antropologické literatuře zkoumající oblast Severní Ameriky byli označeni termínem berdache. Tito berdache (v závislosti na etnických odlišnostech) se mohou věnovat ryze ženským pracím, používat ženský způsob mluvy, v dospělosti předstírat menstruaci, těhotenství a porod. Antropologie někdy používá termín „třetí gender“, když se snaží klasifikovat fyzickou podobu jedince, která v sobě zahrnuje kombinaci tělesných znaků, jinak příslušející jen jedné z běžných podob pohlaví (*ibid.*: 30). Jedinec, který je geneticky muž, pak vizuálně působí jako žena a je za ženu pokládán. Jedinec, který je geneticky muž, pak vizuálně působí jako žena a je za ženu pokládán. František Vrhel píše, že „naše civilizace se s tímto jevem vypořádává jako s biologicky podmíněnou deviací a nenabízí žádnou kulturní kategorii, která by mohla takového jedince zahrnout.“ (*ibid.*: 31).

3. Muž a žena ve světových filosofických a náboženských systémech

Téměř každé náboženství má určitá kritéria týkající se sexuálního života a z toho důvodu ukládá svým přívržencům příslušné normy chování, které jsou nařízeny a potvrzeny nejvyšší božskou autoritou.

V této části práce se budu věnovat tomu, jak na sexualitu nazírají hlavní náboženské víry v rámci světových kulturních okruhů. V žádném případě ale neaspíruji na poskytnutí uceleného přehledu věrouky příslušných náboženství. Spíše než o to mi jde o načrtnutí obrazu, prostřednictvím kterého bychom získali představu o hodnotách, normách a idejích v oblasti mezipohlavních vztahů, které byly pro každou oblast charakteristické. Stěžejní prameny, o které jsem se při studiu tematiky opírala, byly knihy, které toto téma již komplexně zpracovávaly. Je to zejména *Sexualita v náboženstvích světa* od německého historika náboženství Gerharda J. Bellingera (1993), a dále pak *Lidský duch a sexualita* od Clifforda Bishopa (1996) nebo *Morusovy Světové dějiny sexuality* (1956). Avšak každou oblast jsem se snažila doplnit vlastním studiem dalších pramenů, primárních i sekundárních, které rozebíraly vztah muže a ženy, jak na sakrální, tak na profánní úrovni.

Dalo by se říct, že náboženství se k sexualitě stavěla v podstatě dvojným způsobem: buď se snažila pozitivně využít sexuální energii k posílení a podpoře svého obrazu světa (sem patří zejména přírodní náboženství, antika a většina asijských náboženství kromě buddhismu), anebo se jí snažila potlačovat a přebytečnou energii přeměrovat pro účely a potřeby celku (rituální, ekonomické i vojenské). Sem patří zejména judaismus, křesťanství, islám (Starkbauer 1993: 13).

Základní doménou častého prolnutí sexuality a náboženství může být prolnutí v oblasti citů. Náboženství i sexualita jsou schopny projevovat se vůbec nejsilnějšími city, pozitivními i negativními, patrně proto, že se v nich určitým způsobem vyjevují dva nejsilnější prapůvodní instinkty: instinkt rozmnožovací a instinkt sebezáchovy (Bayerleová a Heyrovská 1971: 24).

Dle rumunského historika náboženství Mircea Eliadeho má sexualita vždy a všude mnoho funkcí, avšak její primární a snad nejdůležitější funkcí je funkce

kosmologická. Sexualita jako „autonomní způsob poznání“ umožňuje nahlédnout do tajemství stvoření, přibližuje obraz boha. Smyslem sexuality je odhalit lidským bytostem to, co přesahuje jejich já (Eliade 1952). Je způsobem, jak vejít v posvátnou skutečnost a poznat jí.

3. 1. Mladý paleolit

Mladý paleolit⁶ je spojen s rozšířením anatomicky moderního člověka. Datuje se do období 40 000 – 10 000 let př. n. l. V té době vznikají první umělá obydlí (zejména stany a chaty netrvalého charakteru). Lidé v tomto období vyrábějí jednoduché kamenné nástroje - vrtáky, škrabadla, čepele, rydla aj. Zatímco muž zůstává lovcem, žena pečuje o oheň a děti, je zakladatelkou a tvůrkyní rodu. Většina antropologů dnes předpokládá, že v dobách před neolitickou revolucí byly ženy sběračky základními živitelkami, obstarávaly potravu pro celou pospolitost. Na lov muže se nedalo úplně spolehnout, jelikož nikdy nebylo jisté, jestli bude úspěšný. Někteří badatelé o tomto období dokonce hovoří jako o matriarchátu, který předcházela pozdějšímu patriarchátu. Mladý paleolit reprezentují pokročilé lovecké kultury – aurignacién, soluttrén, gravettién, magdaleián aj.

3. 1. 1. Kult pramatky a sexualita u loveckých tlup

Zajímavostí nástěnných maleb paleolitu je, že mužské postavy jsou znázorněny vždy s jakousi pokrývkou hlavy, zatímco ženské postavy jsou zcela nahé, bez ozdob, prostě stojící. Americký religionista Joseph Campbell se domnívá, že to naznačuje cosi o psychologické, a tudíž mytologické, hodnotě mužské a ženské role. Žena je bájná sama o sobě. Je nejenom zdrojem a dárce života, ale její kouzlo spočívá i v jejím doteku a samotné existenci.

⁶ Paleolit (cca 2 600 000 – 10 000 let př. n. l.) tvoří nejstarší a nejdelší etapu vývoje lidstva, neboť sahá od vzniku člověka jako výrobce nástrojů, až po dobu vzniku zemědělství. Období paleolitu se dělí na nejstarší (cca 2 600 000 – 600 000 let př. n. l.), starý (cca 600 000 – 250 000 let př. n. l.), střední (cca 250 000 – 40 000 let př. n. l.), mladý (cca 40 000 – 10 000 let př. n. l.) a pozdní úsek (cca 10 000 – 8 000 let př. n. l.).

Zahalený muž naopak svých sil *nabyl* a je představitelem pouhé specifické a omezené sociální role či funkce (Campbell 1972 [1998: 47]).

Plodnost a sexualitu jako součást života u loveckých tlup dokumentuje množství plastik nahých ženských postav se silně zdůrazněnými mateřskými atributy, jako jsou prsa, břicho a pohlaví. Téměř všechny tyto Venuše (např. Venuše z Willendorfu nebo Venuše z Lausselu) vykazují ve svém figurativním zpracování shodnou trojdílnou strukturu, charakterizovanou kosočtvercem s vkresleným kruhem. Tyto ženy jsou ztělesněním ženského počátku. Žena jako matka tlupy, jako „pramatka“, od níž členové rodu odvozují svůj původ, je považována za vlastní zdroj života. Protože žena jako matka předává život další generaci, představuje také spojovací článek mezi živými a mrtvými. Venuše z období Aurignacienu (35 000 – 20 000 let př. n. l.) se stanou předchůdkyní bohyně Matky-Země zemědělců.

Sociální systém založený na ženské dominanci mnozí teoretici 19. století považovali za prvotní podmínky lidského druhu. Mimořádně důležitá hospodářská úloha, kterou žena hrála při zrodu lidské kultury, byla podnětem ke vzniku nauky o mateřském právu. V roce 1861 vystoupil se svou knihou „Mateřské právo“ švýcarský právník Johann Jakob Bachofen. Podle něj původně lidé žili promiskuitně („hétérismus“), a protože se nevědělo, kdo je otcem dětí, byl jediným bezpečným příbuzenským vztahem vztah mezi dětmi a jejich matkou. Proto matky dosahovaly tak vysoké úcty a měly ve svých rukou i politickou moc. U všech starověkých národů prý původně existovala gynekokracie (vláda žen). Teprve zvolna, za těžkých bojů vznikla nová forma lidského soužití – monogamie, ve které již byl znám otec dětí a mateřské právo tak bylo vystřídáno otcovským (Morus 1956 [1992: 13]). Bachofen popřel, že příroda ustanovila vládcem rodiny muže. Přírodní právo dle něj přísluší ženě a žena také v minulosti dokázala, že toto právo dovede vykonávat.

Ve skutečnosti však nikdo nikdy nebyl schopen uvést případ, který by představoval skutečný matriarchát. Jediná evidence takové fáze se objevuje v mýtu o Amazonkách. Existuje okolo 10 - 15 procent světových společností, které sledují rod a původ výlučně skrz ženy. Ale sledování svého původu skrz ženskou linii není důkazem matriarchátu nýbrž pouze matrilineality.

Americká kulturní historička Riane Eislerová ve své knize „Číše a meč, agrese a láska“ odmítá představu matriarchátu a patriarchátu a vychází z holistické

perspektivy zahrnující rovným dílem obě pohlaví a z předpokladu, že pod velkou povrchovou různorodostí kultur existují v zásadě dva modely. První z nich je dominační a je založen nad nadřazenosti jedné poloviny lidstva nad druhou. Druhý je partnerský a vztahy jsou v něm založené spíše na vzájemném doplňování. Eislerová se domnívá, že to, že žena hrála v prehistorickém náboženství i v životě klíčovou roli, nemusí nutně znamenat, že by byli muži chápáni jako podřízení a že by s nimi bylo tak také zacházeno (Eislerová 1987).

3. 1. 2. Lovecká magie

Jedním z významných témat paleolitické je sexuální polarita muže a ženy. Znak symbolizující sexualitu jsou umístěné na nástěnných malbách jeskyň, vedle nich nebo mezi nimi. Trojúhelníkové a oválné symboly, často opatřené čarou, pravděpodobně znázorňují vulvu a jsou součástí ženské symboliky, kdežto znaky na způsob harpun odkazují na lovecké zbraně muže a jsou součástí mužské symboliky (Bellinger 1993 [1998: 21]).

Zatímco paleolitické Venuše byly nalezeny vždy v okolí domácích ohnišť, postavy oblečených mužů se objevují v hlubokých temných jeskyních na malbách zobrazujících stáda zvířat (Campbell 1972 [1998: 48]). Vedle obrazů zvířat se velice často zobrazoval vztyčený falus, jako plodivý a životadárný činitel⁷.

Obrazové motivy lovu a rozmnožování byly charakteristické zejména pro dobu magdaleienu (18 000 - 11 000 let př. n. l.). Příkladem nám může být kresba v jeskyni Troi-Frères v jižní Francii znázorňující nahého muže s penisem a v masce bizona (13 000 let př. n. l.) nebo nástěnná malba „kouzelníka“ s penisem a v masce s jelením parožím a vlčím ohonem. Kresba z jeskyně Lascaux u Montignacu znázorňuje bizona zraněného oštěpem a před ním muže s maskou ptáka, který si v tanečním transu lehá na záda. Po straně je vidět

⁷ Ve všech náboženstvích se vyskytují alespoň pozůstatky uctívání falu. Fyzický falus se stal náboženským a psychologickým symbolem právě proto, že sám – nezávisle na vědomé vůli svého držitele – rozhoduje, kdy a v čí přítomnosti povstane. Jde o vhodnou metaforu nevědomí, a především pro jeho mužský modus (Monick 1987 [2004: 19]). Falické prvky lze vysledovat v lidových zvycích týkajících se posvátných stromů, obzvláště v Irsku, v evropském Středomoří a Japonsku. Rovněž se mohou objevovat ve formě priapických figurek, jejichž sošky měly přehnaně velké údy, jež bývaly ještě pomazávány a uctívány, a někdy je ženy dokonce používaly jako kouzelná dilda, aby dosáhly početí. V křesťanství uctívání falu přežívalo v podobě „nepřítele“ – priapického satana s rysy Pana.

siluetu ptáka, sedícího na tyči. Tato zobrazení tančících mužů s částečně ztopořeným penisem a v maskách divoké zvěře pravděpodobně představují rituál, jímž se má stvrdit lovecké štěstí a dosáhnout hojnosti lovné zvěře. Vztah mezi kouzly pro zdar lovu a kouzly směřujícími k rozmnožení, mezi zabitím divokého zvířete a lidskou plodností, mezi smrtí a sexualitou je vyjádřen například v zobrazení ze severoafrického Tioutu, saharské oblasti Atlasu. Znázorňuje muže s lukem a šípem lehce pokrčeného v kolenou, který je spojen s postavou ženy se zvednutýma rukama šňůrou, vedoucí z jeho genitálu k pohlaví ženy (Bellinger 1993 [1998: 20]).

V paleolitu se rovněž setkáváme s častým zobrazením postav koně a býka (bizona) s důkladnou znalostí jejich fyziologie. Častost těchto zobrazení nejenom v Evropě, ale i na Sibiři, vyvolala mezi vědci polemiku o jejich symbolickém významu. Býk byl například prezentován jako symbol ženského principu, kůň jako mužského. Možným potvrzením této hypotézy mohou být tajemné paleolitické železné předměty, které měly na jednom konci vyrytého koně (někdy to byl muž nebo falus) a na druhém konci byl otvor, který pravděpodobně symbolizoval ženský pohlavní orgán (Jankevič 2004). Spojení symbolu ženy a býka může vycházet ze samotného tvaru ženských pohlavních orgánů. Pokud se podíváme na jakoukoli moderní ilustraci, která znázorňuje ženskou dělohu, je na první pohled vidět, že děloha nápadně připomíná hlavu býka. Konexi mezi ženskými genitáliemi a rohy znázorňuje už například Venuše z Lausselu vytesaná do skály (cca 24 000 let př. n. l.). Na zobrazení je žena, která v jedné ruce drží roh se třinácti rýhami a druhou si ukazuje na genitálie.

3. 1. 3. Pohřbívání mrtvých ve skrčené poloze

Již od středního paleolitu, ale hlavně od mladšího paleolitu, od zhruba 60 000 let př. n. l., existuje rituální pohřbívání mrtvých. Mrtvým byly s sebou dávány do hrobu potraviny, pracovní nástroje a ozdoby. Samotné mrtvoly se staly symbolem dalšího posmrtného života. Mrtví byli posypáni okrem, představujícím náhražku krve, a pohřbívali je ve skrčené poloze, takže sedící nebo většinou ležící mrtvé tělo mohlo spočívat na levém boku s přitaženými nohama. Byla tím napodobena poloha člověka ve spánku, ze kterého se opět probudí – což někdy bylo zdůrazněno orientováním nebožtíka na východ – případně poloha plodu

v mateřském těle⁸. Stejně jako leží nezrozený plod v břiše matky, měl zemřelý ležet v lůně hrobu až do svého nového zrození.

Tato představa nachází v mladší době kamenné své architektonické vyjádření ve stavbě chodbových hrobů, které symbolizovaly mateřské lůno (Bellinger 1993 [1998: 21 - 22]).

3. 2. Neolit

Neolit neboli mladší doba kamenná začíná přibližně 10 000 let př. n. l. na Blízkém východě. Na různých územích však začíná odlišně, podle toho, jak rychle či pomalu se tam šířila znalost zemědělství. Je pro něj charakteristické, že namísto dosavadního lovu jako hlavního zdroje obživy nastupuje zemědělství. Zároveň dochází k domestikaci zvířat, výrobě keramických nádob a oděvů. Objevuje se usedlý způsob života, který byl spojen se stavbou trvalých domů. Změna nastala i ve výrobě kamenných nástrojů. Tady se přešlo od převážně štípané industrie k broušeným sekerám a teslicím. Byla ukončena jednota paleolitických populací a došlo k rozrůznění a rozdílnosti, které se od té doby stávají základním znakem jednotlivých civilizací.

3. 2. 1. Chodbové hroby a menhiry jako sexuální symboly

V mladší době kamenné se poprvé objevují megality, které byly hromadně stavěny v době bronzové. Pro všechny kultury této doby je charakteristická péče o mrtvé, respektive o předky jako rodiče kmene. Monumentální stavby z megalitu svou stálostí a trvanlivostí symbolizují nepřetržitost přebývání mrtvých předků. Megalitický komplex zahrnuje tři typy staveb: 1) **menhir** - velký kámen, někdy poměrně vysoký, svisle zapuštěný do země. Menhiry se nacházely na mohylách nebo u vchodů do megalitických hrobních komor. Představují pojítka mezi mrtvými a živými a ztělesňují magickou sílu jak mocných předchůdců, pro které byly zřízeny, tak i žijících potomků. Od konce mladší doby kamenné vykazují jednotlivé menhiry náznaky tváří nebo obrysů člověka. Existují menhiry připomínající ženské postavy s náznakem ženských

⁸ Na druhé straně může být pohřbívání ve skrčené poloze vysvětlováno jako opatření proti eventuálnímu návratu mrtvého.

prsů, ale také ty, které mají vytesaný falos nebo jsou celé ve tvaru falu; 2) **kromlech** - označuje soubor menhirů, rozestavených do kruhu či půlkruhu (snad nejznámější kromlech je ve Stonehenge); 3) **dolmeny** - ohromná kamenná deska podpíraná několika vztyčenými kameny uspořádaná tak, že vytvářejí jakousi ohradu či komoru kamenných hrobů a chodbových (katakombních) hrobů. Jak dokládá litevská archeoložka Marija Gimbutas ve svém díle „The language of the Goddess“ (1989), tato forma hrobu se dá interpretovat jako podobenství těhotné bohyně Země-Matky, jímž je údobí rozvoje zemědělství v megalitické kultuře postavena smrt člověka do úzké souvislosti s odumíráním semen a jeho opětovné zrození se vznikem nového života vegetace. Podle toho výkladu je pak komora hrobu dělohou bohyně, na ní nasypané návrší jejím břichem, plochý korunovací kámen pupkem a úzký přístup do komory vagínou bohyně (Bellinger 1993 [1998: 25]).

Víru v oplodňující schopnosti menhirů sdíleli evropští venkované ještě počátkem století. Mladé ženy ve Francii, aby měly děti, provozovaly „strkanou“ (nechávaly se postrkovat kolem kamene) a „třenou“ (usedaly na monolit nebo se třely břichem o jisté skály). Mircea Eliade tvrdí, že tato plodivá úloha však nesmí být vysvětlována pouze falickou symbolikou menhiru, nýbrž spíše tím, že základní představou byla „přeměna“ předků v kámen, ať už prostřednictvím menhiru „nahrazujícího tělo“, anebo tím, že se do samé struktury začlenila nějaká podstatná součást mrtvého: jeho kostra, jeho popel či „duše“. Mrtvý oživoval kámen a menhir či megalitický hrob tedy tvořily nevyčerpatelnou zásobárnu náhrobních kamenů a měly moc nad plodností a blahobytem (Eliade 1976 [1995: 119]).

3. 2. 2. Žena a vegetace

V době neolitu byla úrodná země, z níž vychází vegetace, uvedena do souvislosti s plodným mateřským lůnem ženy. Ženy se stávají odpovědné za hojnou úrodu, neboť znají „mystérium“ tvoření života. Stejně jako lidské sémě, které odpočívá v břiše matky před tím, než se z něj narodí dítě, leží obilné semeno delší čas v „břichu země“, než vyklíčí jako viditelný výhonek. Protože z obou lůn vyrůstá nový život, kterým rod a kmen vděčí za svůj život a přežití, jsou žena jako matka a země ztotožněny a stávají se synonymem. Země,

mateřské lůno všeho živého, je personifikována jako mateřská bohyně Země-Matka. Později, po objevu pluhu, je zemědělská práce připodobňována k sexuálnímu aktu.⁹

U kultur zabývajících se obděláváním půdy se objevují sošky ženských idolů, zhotovené ze dřeva nebo kamene. Jedná se většinou o ploché, deskám podobné sošky nahých žen se zdůrazněnými atributy plodnosti, širokými boky a vystupující vulvou, často ve spojení s dětmi nebo se zvířaty (zejména s hady a ptáky). Marija Gimbutas se zmiňuje o období mezi 7000 – 3500 lety př. n. l. jako o „Civilizaci staré Evropy“. Tato oblast se rozkládá mezi Egejským a Jaderským mořem včetně jejich ostrovů, severní část tvoří Čechy a Slovensko, jižní Polsko a západní Ukrajina. V tomto období obyvatelé této oblasti vyvinuli mnohem komplexnější sociální organizaci než jejich západní a severní sousedé. Vytvářeli sídla v rozsahu malého městečka, nevyhnutelně spojená s rozvojem řemesel, náboženství a vládních institucí (Gimbutas 1974 [1982: 17]). Pro mytologii této civilizace byla charakteristická myšlenka, že tajemství života spočívá ve vodě, v oceánech, hlubokých mořích, jezerech nebo řekách. Bohové se rodí z vody.¹⁰ Staří Evropané v kontrastu s Indoevropany, kterým byla Velkou Matkou Země, vytvořili mateřský obraz z vodních a vzdušných božstev, Hadí a Ptačí bohyně. Božstva vyživují svět vlhkostí, deštěm, božskou potravou, která může být také metaforicky chápána jako mateřské mléko, přirozeně získané od matky (*ibid.*: 142).

Od raného neolitu do starého Řecka se objevuje had v antropomorfické podobě jako Hadí bohyně (její kult byl pak silný zejména ve starém Řecku). Tělo měla obvykle ozdobené pruhy nebo hadími spirálami, ruce a nohy jsou vyobrazeny jako hadi, nebo jsou tvořené jedním či více hady. Hadí a Ptačí bohyně se objevují jako oddělené postavy a jako samostatná božstva. Jejich funkce jsou však tak blízce propojeny, že jejich samostatné uchopení, je nemožné. „*Ona je jedna a ona jsou dvě, někdy had, někdy pták. Je bohyně vody a vzduchu, s možností vzít na sebe podobu hada, jeřába, husy, kachny a božského ptáka.*“ (*Ibid.*: 112). Ve zdůrazňování dlouhého krku ptačího božstva,

⁹ Antropolog Géza Róheim se dokonce domníval, že vznik zemědělství má kořeny v Oidipově komplexu. Tvrdil, že tím, že je země v různých mytologických systémech vždy považována za ženu, jsou různé formy její kultivace pouze pokusy o to navázat s ní intimní styk.

¹⁰ Stejně jako Ptačí bohyně, tak i Dionýsos, Afrodita nebo Athéna přišli z vody. Básníci a filosofové starého Řecka považovali za základní prvek, který dává vzniknout životu, právě vodu (Gimbutas 1974 [1982: 95]).

který je symbolicky spojován s falusem, je patrná bisexulita, která může zdůrazňovat její neomezenou moc vystupující ze spojení feminity a maskulinity. Gimbutas ale zdůrazňuje, že bisexualita bohyně může mít svůj původ ve spojení dvou aspektů božstva, z ptačího a hadího, a ne přímo z ženského a mužského principu. Obraz falické Ptačí bohyně dominuje mezi 7000 – 6000 lety př. n. l. v balkánské oblasti a v oblasti Egejského moře. Někdy je zobrazena jako falus v erekci s malými křídly a později ženou, která, když se na ni podíváme z profilu, připomíná ptačí tělo s ocasem. Nebo také může mít podobu nahé ženské postavy s nepřirozeně dlouhým a masivním krkem. Během 5000 – 4000 lety př. n. l. byl stále častěji stereotypizován obraz bohyně se složeným rukama. Je zobrazena ve stoje či v sedě, na hlavě má masku s nadpřirozenými doplňky, ruce má pevně přitisknuté k tělu, naznačené obnažené prsy a výrazný pubický trojúhelník. Tyto sošky byly nalezeny nejenom v sídlech, ale i na hrobech, kam byly figurky Velké bohyně umísťovány samostatně, v párech nebo dokonce v tuctu. Marija Gimbutas tvrdí, že nadpřirozený trojúhelník a nahota nemusely nutně poukazovat na její sexualitu. Přes akt vyrytí enormního trojúhelníku ve středu sošky mohl možná umělec vizualizovat univerzální lůno jako nevyčerpatelný zdroj života, který způsobuje, aby se mrtvý člověk znova zrodil. Pozice umístění jejích rukou, která je typická pro pohřbené mrtvé ve Staré Evropě, pak může být dalším důkazem pro propojení života, smrti a regenerace prostřednictvím této bohyně (*ibid.*: 159).

Nálezy čistě mužských idolů neolitických zemědělských kultur jsou vzácnější. Jak jsme se již zmínili, často jde o ženské figurky spojené s mužskou symbolikou. Fakt, že falus se v uměleckých dílech neobjevuje tak nápadným a rozšířeným způsobem, se dá vysvětlit nedostatkem přímých důkazů vztahujících muže ke zrození potomka. Lze soudit, že v určitém stádiu vývoje lidstva byly ženy pokládány za jediné, kdo je zodpovědný za přivedení nového života na svět (Blackledge 2003 [2005: 55]). Myšlenku, že muž není zodpovědný za zplození dítěte, však nemusíme hledat jenom v daleké historii. V roce 1903 antropolog Walter Edmund Roth tvrdil, že australským domorodcům od řeky Tully není známa spojitost mezi kopulací a otěhotněním. Ženy od řeky Tully se domnívaly, že otěhotní, protože si sedají na oheň, když vaří ryby, které jim věnoval nastávající otec, anebo když jdou lovit žáby, či proto, že se jim zdálo, jak je do nich vkládáno dítě. Skutečným otcem byl duch zvaný

Duhový had. O několik let později dělal antropolog Bronislaw Malinowski výzkum u obyvatel Trobriandských ostrovů na Papui-Nové Guineji. Ti měli za to, že dítě pochází od duchovního předka matky, a i když se musela ženina vagína otevřít, aby duch v podobě dítěte mohl do ní vstoupit, použití mužova penisu nebylo zcela nutné – žena mohla tento úkon provést sama pomocí neživých předmětů (viz. Bishop 1996 [1997: 40]).

S kulturně historickým vývojem a přechodem od hospodářského stupně pěstitelů obilí k plužnímu zemědělství se muž stává čím dál tím víc rovnocenný ženě pěstující rostliny. Na stejnou úroveň jako vulva ženy se dostává brázda. Vyseté semeno zaujímá místo spermatu, pluh úlohu mužského falu. Z mužů se postupně stávali pastýři a chovatelé dobytka, a úloha ženy pak poklesla na okrajovou funkci. Vedle měsíčních Bohyň-Matek¹¹ se začala vyskytovat četná mužská božstva, napřed jako jejich synové, později rovnocenní partneři a poté v patrilineárních kulturách získávají nad nimi nadřazenost (Bellinger 1993 [1998: 29]). Od té doby dominuje téměř ve všech náboženstvích světa muž nad ženou. Zatímco ve starších mýtech a rituálech byly světlé a temnější stránky bohyně-matky uctívány stejně a společně, v pozdějších patriarchálních mýtech orientovaných na muže bylo všechno dobré a vznešené připisováno novým, hrdinským bohům a původním přírodním silám byl ponechán pouze charakter temnoty, k němuž byl nyní také přidáván negativní morální posudek. Řada svědectví ukazuje, že společenské i mytické řady dvou protikladných způsobů života stály proti sobě. Tam, kde byla uctívána bohyně jako dárkyně a živitelka i jako konzumentka zemřelých, měly ženy jako její představitelky vysoké postavení i v kultu. Protikladem takového řádu je řád patriarchální se „*zápalem počestné výmluvnosti a zuřivosti ohně a meče.*“ (Campbell 1964 [2002: 21]). Potlačení bohové se stávají démony. Snad nejvýraznější příklad můžeme nalézt v křesťanství, které přináší postavu Lucifera. Už jenom ve jméně (ten, který přináší světlo) tohoto ztělesnění zla spatřujeme odkaz na bohyni Venuši.

¹¹ V kulturách pěstitelů rostlin je božstvo měsíce často ženského rodu. Periodicita měsíce se klade do vztahu s pravidelným krvácením u žen a v měsíci se spatřuje regulátor menstruace.

3.3. Božský rodičovský pár a hieros gamos

V komplexních kulturách má bůh Nebe za manželku bohyni Země a oba dva jako rodiče světa představují celek. Spojení těchto bohů je nazýváno jako hieros gamos (řec. „posvátný sňatek“). Ze sexuálního spojení tohoto božského páru vznikly všechny věci a bytosti a trvalým pohlavním obcováním oplodňuje mužský partner „Otec Nebe“ (Slunce) nepřetržitě deštěm a rosou nebo slunečními paprsky ženského partnera „Matku Zemi“ (Měsíce). Tuto představu lze u některých přírodních národů spatřit dodnes. Například u indonéských Ngadju-Dajaků na Borneu tvoří pravěký manželský světový pár bůh nebe v podobě ptáka a pozemská bohyně v podobě hada, kteří se v sexuálním spojení stali fíkovníkem a z tohoto stromu života vznikli bohové a lidé. Prarodiče představují první článek kmenové společnosti. Tento lidský pár, obdařený mimořádnými schopnostmi a silami, je ideálním obrazem kmene. Prarodiče kmene bývají často zobrazováni v poklidném postoji, s velkou hlavou (duševní síla), často nazí se zdůrazněným nápadně velkým pupkem (plodnost), jehož pupeční šňůra jako šňůra života spojuje dítě s matkou, a se zvýrazněnými orgány. Postavy ženských předků si často rukama přidržují prsy na znamení plodnosti (Bellinger 1993 [1998: 31]).

V kulturní rovině znamená hieros gamos uskutečnění rituálu plodnosti, kdy jeden partner reprezentuje nebe a druhý zemi (příkladem mohou být oslavy boha Dionýsa - např. v Athénách náleželo k povinnostem ženy nejvyššího úředníka slavit hieros gamos s Dionýsem, respektive s jeho pozemským představitelem).

3. 4. Starověká Mezopotámie

Území starověké Mezopotámie se nachází mezi středním tokem řek Eufrat a Tigris. Zde se poprvé rozvíjela zemědělská kultura a zde se rovněž zrodily první písemné památky v dějinách lidstva. Nejmocnějšími státními útvary vzniklými ve

starověké Mezopotámii byly Asyrská říše (zaniklá roku 612 př. n. l.) a Babylónská říše (zaniklá roku 539 př. n. l.).

Náboženství starověké Mezopotámie je jedním z nejstarších známých náboženství. Do nebeského světa bohů se promítala pozemská společensko-státní forma – bůh nebe je, stejně jako pozemský král sumerského státu, hlavou božského státu. An je manželem bohyně země Uraš a později Ki, kterou oplodnil a přivedli na svět všechny stromy a rostliny.

3. 4. 1. Epos o Gilgamešovi

Ve slavném Eposu o Gilgamešovi (2000 let př. n. l.) se můžeme setkat s myšlenkou ženy jako kulturní bytosti (ztělesňovala ji nevěstka Šamchat) a muže jako divocha z přírody (Enkidu). Právě prostřednictvím milostného styku, který trval šest dní a sedm nocí, prošel Enkidu proměnou, kdy se z divocha porostlého srstí, který běhal nahý po stepi, pil se zvířaty u napajedel a živil se trávou, znova zrodil jako člověk. Pohlavní styk bývá líčen jako akt kulturní transformace.

*„A když se nasytil rozkoše její,
svou tvář otočil k zvířatům svým.
Jakmile jej spařily, Enkidua, na útěk se gazely daly.
Zvěř stepní daleko od něho pádí.
Vymrštil Enkidu své očištěné tělo,
však kolena selhala mu, neb odešla zvířata jeho.
Zeslábl Enkidu, jeho běh není, jako byl dříve,
ale na duchu vyrostl a rozumem vyspěl.“*
(Epos o Gilgamešovi [1971: 20]).

Mezopotámská astrální božstva jsou charakteristická svým dvojitým aspektem: světlou a tmavou stránkou. V dvojí podobě vystupuje obzvláště Ištar, která je bohyní plodnosti a lásky, ale také bohyní nebes a boje. Na starých zobrazeních jí vidíme jako svůdnou nahou ženu, která jede na lvu. Lásky, kterou vládne Ištar, ale není láskou manželskou, nýbrž spíše vášní, spalující sexualitou, která požírá milence. To jí také vyčítá Gilgameš, když mu Ištar nabízí svoji přízeň:

*„Proč bych si Tě vlastně měl brát
Ty jsi krb, který led nerozpustí,
dveře nedokončené, jež nezadrží vítr ni průvan.*

...

*Kterého milenci jsi na věky měla ráda?
Který z tvých ptáčků vzlétne k tobě
Nuže , milence tvé ti vyčtu‘*

...

*Milovala jsi lva, dokonalého silou
sedm a sedm jam jsi pro něho vykopala,
milovala jsi oře, v bitvě proslulého
bičík s bodcem a řemeny určila jsi mu.*

...

*A kdybys mne teď milovala, jako s nimi i se mnou bys naložila!“
(Ibid.: 49 – 51).*

Když to Ištar slyšela, tak se rozhněvala a požádala svého otce Ana¹², aby jí dal nebeského býka, který by Gilgameše zabil. Avšak Gilgamešovi se s jeho věrným přítelem Enkidu podařilo býka zabít.

Charakter bohyně Ištar objasňuje i část popisující „Sestup Ištary do podsvětí“. Ištar sestupuje do podsvětí, aby odtud vysvobodila svého milence Dumuziho. Zde vládne její sestra Ereškigal, bohyně podsvětí a mrtvých. Země bez návratu je obklíčena sedmi zdmi se sedmi branami. Podle zákona musí člověk do podsvětí vstoupit nahý, a proto jí u každé brány seberou část jejích šperků a oděvu (1. koruna z hlavy, 2. náušnice z uší, 3. drahé kameny z krku, 4. ozdoby z ňader, 5. pás z porodních kamenů – amulet k usnadnění porodu, 6. náramky z rukou a nohou, 7. pás cudnosti z jejího těla). Poté je nahá bohyně předvedena před Ereškigal, která ji nechá mučit 60 trýzněmi na každé části jejího těla a nakonec ji uzavře ve svém paláci. Zatímco je Ištar zavřena v podsvětí, přestávají spolu lidé a zvířata pohlavně obcovat a nevzniká žádný nový život.

„Na krávu neskáče býk, oslící neoplodňuje osel,

¹² Podle jiné tradice byla dcerou měsíčního boha Sina.

a dívku na ulici neoplodňuje muž.

Sám ve své komnatě uléhá muž

uléhá dívka na své straně.“

(Ibid.: 110).

Na to reaguje bůh vody a moudrosti Ea, který posílá dvakrát k Ereškigal do podsvětí posla¹³, aby zajatou bohyni vysvobodil. Bohyně, pokropená „vodou života“, ožívá a vrací se z podsvětí. Prošla opět sedmi branami a získala zpátky své šperky a oděvy. S návratem lšтары se na zem opět vrátil život.

Hérodotos se zmiňuje o tom, že každá obyvatelka Babylónu měla prý jednou za život povinnost na počest bohyně prostituovat v lšтарыně chrámu. Bylo to zcela anonymní spojení, mystické splynutí s božstvem, jež dívku zbavilo panenství před vstupem do manželství. Mužský návštěvník si mohl vybrat jednu z žen v chrámu a hodit jí do klína peníz se slovy: „Vyzývám tě k službě bohyni“. Vybraná žena nesměla „svatý peníz“ vrátit ani odmítnout muže. Peníze vydělané při tomto kultovním pohlavním aktu musely být odevzdány chrámu jako votivní dar (Herodotos 1972: 92-93).

3. 4. 2. Zákazy a příkazy v rámci zákoníků

Sexuální příkazy a zákazy byly uvedeny ve sbírkách zákonů. Podle Chammurapiho zákoníku¹⁴ je za základní formu pokládáno párové manželství s mlčky schvalovaným mužovým vlastnictvím vedlejších žen, přičemž za mužovo vlastnictví se pokládá také hlavní manželka. Za cizoložství s vdanou ženou je trest smrti – pokud je manželka muže přistižena, že ležela u jiného muže, tak budou oba svázáni a vrženi do vody.

Chetitské zákony jako první projednávají trestní případy pohlavního styku člověka se zvířaty. Při znásilnění krávy, svině či psa musí člověk zemřít. Trest ale může zrušit král. Na druhé straně se rovněž jedná o případy, při nichž pohlavní iniciativa vychází od zvířete. Když býk skočí na člověka, tak býk musí zemřít, ale člověk ne, beztrestně zůstává, když prase skočí na člověka (Bellinger 1993 [1998: 67]).

¹³ Eunucha Asušnamira, který si má svou krásou získat přízeň Ereškigaly.

¹⁴ Tento zákoník král Chammurapi (vládl v letech 1728 – 1686 př. n. l.) převzal z rukou boha slunce Šmaše. Z 282 paragrafů tohoto zákoníku se jich 23 zabývá ustanoveními týkajícími se pohlavního života.

3. 5. Starý Egypt

Egyptská civilizace vzniká kolem roku 3300 př. n. l. a existovala s proměnlivým vlivem na tehdejší civilizace až do roku 343 př. n. l.

Dle egyptského náboženství na počátku světa stojí pohlavně ještě nerozlišené prabožství, které nebylo ani počato ani porozeno. Teprve se stvořením světa začíná rozdělení původní jednoty v dualitu a pohlavní rozlišení všech bytostí, vzniká první heterosexuální božský pár.

3. 5. 1. Egyptské manželství

Základem egyptské rodiny bylo manželství, většinou ve formě párového manželství. Mnohdy se muž oženil s více ženami. Vedle manželky jako hlavní ženy mohl vlastnit také vedlejší ženy, které obvykle byly otrokyněmi. Poněvadž faraón byl pokládán za božského syna, sloužila v panovnických rodech sourozenecká manželství k udržení božského a královského dědictví. Nejčastější byly sňatky se sestrou nebo nevlastní sestrou v době 18. dynastie (1150 - 1307 př. n. l.).

Projevy pohlavního života, např. u žen menstruaci a šestinedělí, u mužů poluci a u obou pohlaví soulož, chápali Egypťané jako protiklad kultovní čistoty. Žena v šestinedělí byla pokládána za nečistou a musela trávit dobu své 14-denní očisty mimo dům ve zvláštním altánu. Před vstupem do chrámu se museli všichni, včetně laiků, umýt od znečištění pohlavním stykem. Obzvláště kněžím bylo od Pozdní doby předepsáno pravidelné umývání k uchování čistoty.

Žena byla v manželství vázána manželskou věrností více než muž, který mohl udržovat sexuální styky se služkami ve svém domě, aniž by se tím dopouštěl cizoložství. Avšak děti, které se takto narodily, byly nelegitimní a byly vyloučeny z následnictví. Rozluka byla přípustná a mohlo k ní dojít na žádost muže i ženy z různých důvodů, zejména kvůli cizoložství, neplodnosti (věřilo se, že chyba je vždy na straně ženy), fyzickému odporu či averzi nebo kvůli přání uzavřít manželství s jiným partnerem. Pokud rozvod vyvolal manžel (a příčinou nebyla ženina nevěrnost), znamenal pro něj značné materiální závazky, což přispívalo ke stabilitě manželství (Schumann-Antelme a Rosini 1999 [2003: 80]).

Na odstranění bezdětnosti či neplodnosti však existovaly různé obřady plodnosti. Ženy slavily k uctění boha Usira svátek pamyolí, při kterém za zpěvu a

hry na flétnu nesly postavu boha s velkým pohyblivým pohlavním údem, kterým při chůzi hýbaly nahoru a dolů (Bellinger 1993 [1998: 55]).

3. 5. 2 Smrt a opětovné zrození

Podle starých Egyptanů je smrt pouze přechod od narození k novému životu. Symbolem opětovného znovuzrození je dítě. Jeden model znovuzrození a naději na život po smrti nabízí cyklický koloběh slunce Re, který se západem slunce umírá jako stařec a při jeho východu se rodí jako dítě. Zemřelý, který se ztotožňuje s úlohou slunečního boha Re, vstupuje tímto způsobem do synovského vztahu k mateřské bohyni Nut, která boha slunce každý den znovu porodí v záplavě červánků, jakožto symbolu porodní krve.

Při mumifikování mrtvoly byla zpravidla věnována zvláštní pozornost pohlavnímu údu. Aby se zajistila plodící síla v životě po smrti, musel zůstat plodící úd zachovaný. Falus byl pečlivě odříznut, zavinut do obvazů a k mrtvole zvlášť připojen, případně pohřben do podstavce boha Usira¹⁵, čímž byl zemřelý symbolicky ztotožněn s bohem mrtvých a vzkříšených Usirem, jemuž pohlavní úd chyběl. Protože i na onom světě má zemřelý stále touhu po pohlavním styku a plození dětí, byly často do hrobů přidávány sochy neoblečených ležících žen připravených k souloži.

3. 5. 3. Oslavy záplav

V období záplav probíhala řada lidových slavností, které mohou předjímat bakchanálie, s nimiž jsou také srovnávány. Tyto slavnosti byly často spojené s bohyní Hathor, která měla výrazně erotický charakter¹⁶. Autoři, kteří se o nich zmiňují, upozorňují, že ženy byly při nich obzvlášť rozpustilé. Během povodní probíhaly v Egyptě plavby a když lodě obsazené muži a ženami připluly

¹⁵ Syn Nut a Geba, bratr Eset, Nefthet a Sutecha. Byl bohem králů a mrtvých, ale také bohem blahodárné vody a každoročně bující vegetace. Podle mýtu bůh pouště Sutech kdysi usmrtil Usira na čtrnáct dílů a ty roztrousil po celém Egyptě. Bohyně žen a matek Eset, která byla vraždou svého bratra a zároveň manžela velice zdrcená, hledala roztroušené díly těla. Postupně našla všechny, až na Usirovy genitálie, které spadly do Nilu, kde je spolklly tři ryby. A tak Eset nechala pohlaví uměle napodobit. Protože v těle Usira zůstaly zachovány skryté síly, mohl mít ještě syna.

¹⁶ Na střeše chrámu v Dendeře, kde stojí Sirova kaple, bylo slaveno k svátku nového roku mystérium spojení této bohyně lásky a plodnosti s jejím otcem, bohem slunce Re. Podle jednoho mýtu se Hathor před Reem obnažila a protože si zvedla šaty hodně vysoko, dosáhl Re sexuálního ukojení.

k nějakému městu, cestující volali na obyvatele, přičemž používali dosti lechtivé výrazy a ženy ukazovaly svou nahotu. Během procesí na počest návratu Vzdálené bohyně (Hathor-bastet) běhaly ženy ulicemi a prudce pohybovaly obrovskými napodobeninami mužského údu. Při těchto svátcích, které trvaly po několik dní, teklo víno i pivo proudem (Bellinger 1993 [1998: 51]).

Každoroční opakující se záplavy Nilu, přinášející plodnost vegetaci, ztělesňuje androgynní bůh plodnosti Hapi, který je zároveň „otcem i matkou bohů a lidí, kojnou celé země“. Znárodnuje se jako muž se ženským prsem (někdy i se dvěma). Součástí jeho oděvu někdy bývá pouzdro na falos, které jej udržuje ve vzpřímené poloze.

3. 5. 4. Milostné písně

Ve starém Egyptě se často konaly slavnostní hostiny, které byly pořádány v zákoutí zahrady nebo sadu či ve svátečně vyzdobeném domě bohatého Egyptěana. Během nich přednášely za hudebního doprovodu profesionální zpěvačky a hudebnice milostné písně. Jejich motivy jsou velice rozmanité, objevuje se zde například nemoc z lásky, s níž si lékaři nevědí rady, ačkoli k vyléčení stačí pouhý pohled na milovanou osobu:

*„Můj milý hlasem svádí mé srdce
a způsobuje, že jsem nemocná.
Patří k sousedům domu mé matky
A přesto nevím, jak se s ním setkat.“*
(Vachala 2003: 16).

Setkáváme se tu s posly lásky, kterými mohou být i rostliny a zvířata; jsou zde i překážky v podobě sokyně nebo proudu řeky. Charakteristickým rysem těchto milostných písní je hluboký vztah k přírodě, která může metaforicky připomínat milovanou osobu a vztah k ní:

*„ Tráva na pastvině mne zbavuje smyslů:
To lotosové poupě jsou ústa mé milé.*

*Ta granátová jablka jsou její prsy.
Ty ohebné větvičky jsou její paže.
Ta dřevěná past na ptáky je její čelo.
Ty sítě na ptáky jsou její vlasy.
Ta divoká husa jsem já,
nohy mám uvězněné,
jsem chycený v nástrahách.“
(Ibid.: 60).*

Postavy, které vystupují v milostných písních jsou vždy anonymní. Pomocníci milenců, které se svěřují se svými přáními a touhou, je výše zmíněná bohyně Hathor. Ve verších bývá oslovována jako „Zlatá“

*„Můj milý, kéž bych ti Zlatou
byla přikázána mezi ženami.
Přijď ke mně,
abych tě spatřila,
aby se radoval můj otec a matka,
aby ti vyšli vstříc,
aby jásali, můj milý.“
(Ibid.: 16).*

3. 5. 5. Magie a čarodějnictví

Pokud lidé nemohli získat přízeň milované osoby přirozenou cestou, často se uchýlovali k čarování. Díky práci zakladatele české egyptologie Františka Lexy se můžeme dozvědět, jaká čarodějná zaklínadla se používala ve starém Egyptě. Chtěl-li muž získat lásku ženy, byl nucen nejprve čarami roznítit svár a nenávist mezi milenci, a teprve pak mohl doufat ve svůj úspěch. Aby ho dosáhl, sesílal milované milostné sny, ve kterých se jí milenky či manželky.

Existoval i návod na Nápoj lásky, který se skládal z těchto úkonů:

„1. Vezmeš trochu lupů z hlavy mrtvého, jenž byl zavražděn, sedm zrn ječmene, pohřbeného v hrobě mrtvého člověka, a rozmělníš to s desíti (podle jiné verze s devíti) oipy jablečných zrn. K tomu přidáš krev klíštěte z černého psa, trochu

krve z druhého prstu své levé ruky, (srdečníku) a své símě. Rozetři to v jedinou hmotu, dej to do číše vína a přidej k tomu tři utehy moštu, jehož jsi dosud neokusil, a z něhož nebylo dosud obětováno. Nad tím odříkáš sedmkrát uvedené říkadlo a dáš to vypít ženě.

2. Kůži shora uvedeného cizopasníka zavážeš do pásky z nejjemnějšího plátna a uvážeš si ji na své levé rámě.“ (Lexa 1923 [1996: 252]).

Pokud si manžel přál, aby byl milován svou ženou, bylo mu doporučováno, aby „*plody akátu rozetřel s medem a natřel si tím svůj pohlavní úd a spal se ženou.*“ (Ibid.: 254).

3.6. Antické Řecko

Období antického Řecka začíná kolem roku 800 př. n. l. a končí v době rozmachu křesťanství. Územní dosah antického Řecka se neomezuje jenom na oblast dnešního Řecka, ale také zahrnuje Kypr, egejské pobřeží Malé Asie, Sicílie a jižní Itálie a četné řecké kolonie na pobřeží Černého moře, Ilýrie, Thrákie, Egypta, Kyrenaiky, jižní Galie a severovýchodního pobřeží Iberského poloostrova.

Pro řecké bohy a bohyně byla sexualita a láska především zdrojem rozkoše a moci, nikoli prostředkem k plození potomků, kteří by jim zajistili věčný život.

3. 6. 1. Tři božské generace

Po prvopočátečním Chaosu vzniká Gaia, bohyně země a sama Země. Byla matkou všeho, co na zemi žilo a rostlo. Nejdřív zrodila sama ze sebe hvězdnaté nebe Úrana, pak vysoké hory a nakonec široké a hluboké moře. Poté, co Úranos ovládl svět, stala se jeho manželkou a dala mu dvanáct potomků, Titány. Potom mu ještě porodila tři jednooké obry Kyklopy a tři padesátihlavé a storuké obry Hekatoncheiry. Úranos zejména obludné Hekantoncheiry nemohl ani vidět a proto je uvrhl do nitra země a zakázal jim vycházet na slunce. Gaia tím trpěla a přemlouvala Titány, ať Úrana zbaví moci. Odvážil se k tomu nejmladší Kronos, který Istí připravil Úrana o mužství a moc a vyhlásil se za nového vládce nad světem. Poté se Kronos oženil se svou sestrou Rheiou a měl s ní šest dětí:

dcery Hestii, Démétro a Héro a syny Háda, Poseidona a Dia. Protože měl Kronos strach, aby ho nepostihl stejný osud jako jeho otce, každé ze své dětí pozřel. Rheia však nejmladšího Dia zachránila a když se Kronos chystal dítě pozřít, podstrčila mu místo něj kámen zabalený do plen. Když Zeus dospěl, povstal proti Kronosovi a donutil ho, aby jeho sourozence ze svých útroby vyvrhl. Po desetiletém boji Kronos Diovi podlehl a Zeus se stal nejvyšším bohem. Jeho vláda pak trvala do konce světa řeckých mýtů.

Jakožto nejmocnější bůh byl Zeus i neplodnější. Ve svém úsilí po sexuálních úspěších byl velice vynalézavý a proměňoval se do rozličných podob, například v člověka (manžela), zvíře (hada¹⁷, býka, labuť, orla), v napůl lidskou, napůl zvířecí postavu (satyra) nebo také v přírodní jev (oblaka, déšť¹⁸, oheň). Měl pletky jak s bohyněmi, tak s nymfami a se smrtelnými ženami, především s princeznami. Mýty rovněž vyprávějí, že neměl pouze heterosexuální pohlavní styky, ale že udržoval homosexuální styky s chlapci. Zeus proměněný v orla unesl prince Ganyméda, nejkrásnějšího ze smrtelných lidí, do kterého se zamiloval. Unesl ho na Olymp, daroval mu věčné mládí a učinil ho svým miláčkem a číšníkem (Bellinger 1993 [1998: 78]).

V řecké mytologii se objevuje i mýtus, který řeší, které pohlaví má větší potěšení z milování. Zeus tvrdil, že ženy mají z milování větší potěšení než muži, zatímco Hera to popírala. Obrátili se tedy s touto žádostí o radu na mudrce Tiresisa, který poznal obě strany lásky. Jednou, když byl Tiresis v zeleném lese, udeřil holí do dvou velkých pářících se hadů a proměnil se z muže na ženu. Žil tak sedm let. V osmém roce uviděl stejný pár hadů a usoudil, že když do nich udeří znova, jeho podoba se opět navrátí. A tak se také stalo. Když jej tedy božský pár požádal o radu, aby vyřešil jejich spor, znal odpověď a postavil se na stranu Dia. Hera ho ve vzteku oslepila, ale Zeus mu dal jako náhradu dar schopnosti pronášet proroctví. Tiresis vystupuje jako člověk, jenž měl větší moudrost a znalosti než bůh Zeus, který byl pouze mužem, a bohyně Hera, která byla pouze ženou (Campbell 1964 [2002: 26]).

¹⁷ V jedné verzi v mýtu o Dionýsovi je zmiňována jako jeho matka Persefone, s níž Zeus obcoval v podobě hada.

¹⁸ Když se Zeus zamiloval do krásné Danae, kterou otec uvěznil v podzemní komnatě, aby ji ukryl před zraky všech mužů, proměnil se ve zlatý déšť a pronikl spárami ve stropě do Danaina vězení, následně s ní měl syna Persea.

3. 6. 2. Afrodité

Bohyně Afrodité je nejčastěji považována za dceru Dia a bohyně Dióny, podle Hésioda se však zrodila z pěny spermatu z pohlavního údu, který Kronos uřízl těsně před ejakulací svému otci Uranovi. Její původ byl zřejmě maloasijský a zdá se, že se vyvinula ze syrskofoinické bohyně Astarty, která měla původ v asyrsko-babylónské Ištarě (Zamarovský 1965 [2005: 12]). Afrodité, bohyně tělesné krásy a lásky, byla vzývána různými přívzvisky jako třeba Úrania („Nebeská“) či Kallipygos (ta s „krásnou zadnicí“), protože měla neobyčejně krásnou zadní část těla. Oceňování „kallipygického půvabu“ pak vybízelo Řeky k análnímu koitu, který byl mezi mužem a ženou v antice bezmála stejně tak častý jako vaginální. Jako hetéra („společnice“) je v Athénách a Dresu ochrannou bohyní kultovních prostitutek. V den jejího svátku, čtvrtého dne každého měsíce, odevzdávaly hetéry z Athén výtěžek ze své živnosti do chrámu Afrodity Pandémos. Obětními dary pro ni mimo jiné byly falické atrapy ze zlata nebo slonové kosti (Bellinger 1993 [1998: 80]). Eliade se v souvislosti s Afroditou zmiňuje o náboženském ospravedlnění sexuality. *„Jsou-li sexuální výstřednosti a urážky vyvolány Afroditou, pak je třeba uznat, že mají božský původ.“* (Eliade 1976 [1995: 266]). Není ale typickou bohyní plodnosti, jejím dílem je spíše vnukat, velebit a bránit fyzickou lásku a lze říci, že díky Afrodité objevili Řekové znovu posvátný ráz původního sexuálního pudu (*ibid.*).

3. 6. 3. Priapos

Priapos, ztělesňující plodící sílu a později boha pohlavní rozkoše, je považován za syna Afrodity a Dionýsa. Když byla ale Afrodité těhotná, dotkla se jí kouzelnou hůlkou Héra a dítě se narodilo škarodé a s obrovským falem. Pro svůj mohutný úd má Priapos rovněž přívzvisko Triiphallos („trojúd“), protože jeho plodící orgán dosahoval délky tří spojených údů. Priapos je často zobrazován pomalovaný rumělkově rudou barvou a s pohlavním údem v erekci (Bellinger 1993 [1998: 82]). Z důvodu jeho mužské plodící funkce byl Priapos ochránce plodnosti, domestikovaných zvířat a všech plodů ze zahrad. Nebyl uctíván jenom ve městech a chrámech, ale také na venkově, kde jeho socha stála jako strašák a dávala pozor na vinice a zahrady a ochraňovala je před zloději. Jako hlídač varuje Priapos zloděje a hříšníky, kteří se opovží ukradnout ze zahrad

ovoce a zeleninu, že je potrestá análním stykem nebo nějakým jiným sexuálním trestem. Už ve starém Řecku vznikl zvláštní druh tzv. priápské poezie, z počátku našeho letopočtu pak pochází sbírka drobných žertovných erotických krátkých básní tohoto druhu, nazývaná Priapea, které jsou bohu plodnosti vkládány do úst, když vyhrožuje zlodějům na polích a v zahradách komicko-obscénními tresty. Leonard C. Smithers a Sir Richard Burton sestavili a přeložili kolekci obscénních epigramů spojených s bohem Priapem. Jeden z nich například říká:

*„Pokud žena, muž či chlapec budou krást ode mě,
nechť její klín, jeho ústa a toho posledního zadnice,
budou podrobeny mému velkému penisu.“¹⁹*

(Smithers; Burton 1890)

3. 6. 4. Mýtus o Oidipovi a jeho vliv na psychoanalýzu

Z antického Řecka také pochází slavný mýtus o Oidipovi, který byl svou matkou odložen, protože se bála, že by ho zabil vlastní otec, poté co mu byla sdělena tato věštba: *„Neměj zhoubné přání navzdory bohům a nežádej, aby se ti narodil syn. Narodí-li se ti, pak tě později zabije a vlastní matku pojme za manželku.“* (viz. Mertlík 1989: 262). Po letech se tak skutečně stane a ještě si vezme za ženu svou matku. Podle zakladatele psychoanalýzy Sigmunda Freuda je tento mýtus podobenstvím o kletbě dědičné viny každého člověka, protože každý syn miluje svou matku a rád by s ní ve svém podvědomí souložil. Svého otce vnímá jako soupeře, cítí se být ohrožen jeho disciplínou a nezávislostí. Rád by se otce zbavil, ale zároveň má strach, že za to bude vykastrován. Prožívá pocity soupeření vůči otci ve vztahu k matce, z obavy před otcem tyto pocity potlačí a přijme otcovu svrchovanost. Oproti tomu u dívky se objevují pocity závidění penisu. Matku dívka podceňuje, protože rovněž nemá penis a nedokáže si jej opatřit, nicméně se s ní identifikuje a smiřuje se s tím, že je druhořadá.

3. 6. 5. Hledání své druhé poloviny

¹⁹ *„Femina si furtum faciet mihi virve puerve, haec cunnum, caput hic praebeat, ille nates.“*

V dialogu Platóna Symposion (Hostina) se uvádí mýtus, který praví, že původně bylo trojí pohlaví lidí (Platón [1993: 31-36]), čistě mužské pocházelo ze Slunce, ryze ženské ze Země a smíšené z Měsíce. Prvotní lidé měli tvar jakési koule se čtyřma rukama a nohama, dvěma obličejí v opačné straně na jediném krku, se čtyřma ušima a dvěma pohlavními orgány. Byli velice silní, až se jich začali bát i bohové a tak byli rozděleni na dvě poloviny. Od té doby chodí každá polovička a toužebně hledá svou druhou polovinu. Objímali se navzájem rukama, s touhou opět srůst, a protože kvůli této touze zanedbávali ostatní životní potřeby, smiloval se Zeus a přendal jim pohlavní orgány ze strany dopředu (*ibid.*: 32). Všichni muži, kteří jsou odřezkem smíšeného pohlaví, zaměřují svou lásku na ženy. Většina cizoložníků pochází z tohoto druhu a stejně tak i ženy orientované na muže a ženy cizoložné. Ženy, které jsou částí původní ženy, si příliš mužů nevšímají, ale obracejí se spíše k ženám a milují se s nimi. Muži, kteří jsou částí původního celého muže, touží po mužích. „*Ti co naleznou svoji polovičku, jsou úžasně uchvázeni přátelstvím, příbuzností i láskou a nechtějí se od sebe ani na okamžik odloučit. Zůstávají spolu po celý život, přičemž ani nedovedou říct, čeho chtějí od sebe navzájem dosáhnout.*“ (*Ibid.*: 34).

Název Platónova díla Symposion označuje společnou hostinu s následnou pitkou, při níž účastníci vedou také rozhovory, dialogy. Symposion plnilo dvojí společenskou funkci: na jedné straně potvrzovalo ekonomickou prestiž hostitele, na druhé bylo obřadem napomáhajícím společenskému sepětí aristokratické menšiny (Eslava Galán 1997 [2003: 145]). Bylo zahájeno přípitkem bohům, kterého se účastnily také hetéry a končilo mezi zámožnými Athéňany hromadnou souloží třech pohlaví – muži s muži, muži se ženami a někdy také ženy s ženami v jednom prostoru.

Odkaz Platónova Symposionu můžeme nalézt v díle švýcarského psychologa Carla Gustava Junga a v jeho konceptu animy a anima. Jung tvrdil, že každý muž má ve své psýché i feminní stránku. Tyto feminní aspekty psychiky se dokáží zformovat (ve snech, fantaziích, projekcích) do vyhraněné, soudržné a opakující se symbolické podoby. Žena má pak analogicky v sobě obraz muže. Přes specifický charakter této vnitřní ženy či muže u každého jedince lze tuto postavu nazvat archetypem. Jung tuto ženu v muži nazývá anima a

analogického muže v ženě animus. Naše kontrasexuální figura je pak průvodcem do nevědomí a pomocníkem ve snech a na duchovní cestě.

3. 6. 6. Chlapci, hétery a manželky

Běžnou normou v antickém Řecku byla pederastie – tj. pohlavní vztah zralého muže k jinochovi, který dosáhl puberty. Pedagog byl vůdcem chlapce, kterému jako starší chytrý muž předával prostřednictvím lásky moudrost starších generací (Bellinger 1993 [1998: 88]). Sex sloužil jako podklad pro iniciaci do poznání. Byl to jediný vztah, jenž byl konzumován tváří v tvář (interfemorálně neboli tak, že penis jednoho partnera byl sevřen mezi stehny druhého). Třebaže milovaný mohl vůči svému milenci cítit náklonnost, neočekávalo se od něj, že bude sdílet jeho touhu (Bishop 1996 [1997: 46]).

Nejlépe placené a velmi vážené prostitutky starého Řecka byly hetéry. Byly najímány, aby po athénských ulicích na Dionýsův svátek nosily umělé faly. Athénský řečník Démosthenes tvrdil, že hetéry přinášejí rozkoš, zatímco manželky jsou tu jen na to, aby poskytovaly „legitimní potomstvo a pečovaly o domácnost“. Hétery měly povoleno vzdělávat se a byly obdařeny společenskými výsadami, odepřenými manželkám. Muži s nimi zacházeli jako se sobě rovnými (*ibid.*: 80).

To samé už se nedalo říci o manželkách. Starší řecká literatura je plná stížností na nesnesitelné manželky, manželství bylo spíše kalkulem než otázkou citu. Tato situace se začala měnit ke konci 5. století. Muži bojovali a ženy si mohly dělat, co se jim líbilo. Mohly vyčkávat na své manžely nebo si najít náhradu. Aristofanes ukázal Athéňanům, co by se stalo, kdyby se ženy vzbouřily. V jeho *Lysistratě* manželky vyhlásí sexuální stávkou, aby své muže donutily ukončit krvavou peloponéskou válku. Dokonce i Hippokrates tvrdil, že jestliže ztratí ženy za války hlavu, nesmí se jim to brát za zlé. Jsou pouze nemocné. Sexuální podvýživa je duševně vyšine z rovnováhy, což souvisí s jejich tělesnou konstitucí. Jeho myšlenka nebyla zcela nová, ale jako první tuto chorobu přesně popsal a snažil se celý proces anatomicky a psychologicky vysvětlit. Nejdůležitějším orgánem ženy je děloha a jestliže ji dost často nevyburcuje mužské spermie, nahrne se krev nahoru, což ženě zakalí smysly a může dokonce způsobit dýchací potíže. Neklid a nerozvážnost, které se pak u

ženy projevují, jsou tedy nemocí dělohy. Pokud tato choroba není v příliš pokročilém stádiu, lze jí celkem snadno léčit – je třeba dát ženě příležitost, aby ukojila svůj normální pohlavní pud a zároveň si tím upravila svůj krevní oběh (Morus 1956 [1992: 37]).

3. 6. 7. Mystéria

Mystéria – rozličné kultury řecké, helénistické a římské antiky, jejichž obsah se udržoval v tajnosti a byl přístupný pouze zasvěceným – tvořila jakousi odvrácenou tvář tolik příznačné řecké racionality. Prostřednictvím lidových bezprostředních oslav se stala určitým pojistným ventilem, sexuální katarzí, při níž se členové komunity zbavovali každodenních chmur. Jejich rozkvět byl zejména u nižších vrstev obyvatel v období 3. - 4. století n. l. Obsahem těchto kultů byly osudy božských partnerů stejného i opačného pohlaví. Jeden z nich vždy zahynul, ale byl vzkříšen a navrácen svému partnerovi. Bohové těchto kultů byli původně božstvy vegetace a plodnosti, v jejichž smrti a vzkříšení se odráží každoročně umírající a opět se obnovující rostlinný a zvířecí svět (analogie k smrti člověka a jeho touze po pokračování života po smrti). Ze spojení velké bohyně-matky s dívčí bohyní, respektive s jinošským bohem jako typem znovuzrození a vzkříšení, pramení všechen život na zemi. Když ale milovaný jinošský bůh nebo dívčí bohyně umírá, umírá rovněž vegetace a ustává veškeré rozmnožování.

Příkladem může být mýtus o Démétér a Persefoné. Démétér jako „Matka-Země“ je zodpovědná za úrodu na zemi a je také ochránkyní vdaných žen. Spolu se svou dcerou Persefoné, ztělesněním vegetativního života, který na jaře vypučí ze země a s podzimem umírá, byly uctívány v Olympii jako „velké bohyně“. Dle mýtu jednoho dne unesl Persefoné Hádes do podsvětí a tam ji učinil svou nevěstou. Zoufalá Démétér svou dceru hledala po devět dní, ve smutku opustila svět a nedovolila setbě vzklíčit. Nakonec Zeus poslal do podsvětí Herma a poručil Hádovi, aby Persefoné propustil z podsvětí. Protože jí ale Hádes dal sníst jádérko z granátového jablka (tj. požitek lásky), musela se Persefoné každou třetinu roku vracet do podsvětí²⁰ a zbývající dvě třetiny směla

²⁰ Eliade tvrdí, že toto mytické téma je velmi rozšířené - ten, kdo něco sní něco z podsvětí potrawy, se nemůže navždy vrátit mezi živé (Eliade 1976 [1992: 274]).

trávit u své matky. Podle starořeckého obyčeje obdržela nevěsta při vstupu do domu svého ženicha granátové jablko, po jehož požití při svatbě se již nemohla vrátit do panenského stavu. Tento příběh byl každoročně slaven v eleusinských mystériích. Je také důležité zmínit, že Persefoné v podsvětí je velice temným aspektem ženství, který nemá nic společného s její pozemskou bezstarostností a vlídností. Naopak je neúprosná a nelítostná, stejně jako její matka, když bere lidem obživu. Z mnoha portrétu bohyň různých kultur vyplývá, že k ženskosti patřil nerozlučně aspekt pasivity stejně jako aspekt aktivity, temná i světlá stránka, obraz oběti i záchránkyně či ničitelky.

Třídenní svátek, který se slavil na počest Démétér, se nazýval Thesmoforie. Byl slaven ženami v říjnu (v době podzimní setby) a jeho obsahem byly tajné rituály na podporu úrodnosti setby i ženské plodnosti. V první den slavnosti byla oplodněna země tak, že se do trhliny v zemi, která symbolizovala vstup do Hádovy říše a také vagínu, házelo živé sele a pohlavní údy z chlebového těsta. Druhý den, který byl postní, si ženy lehly na zemi na rozložené vrbové větve jako symboly plodnosti, aby je den před tím oplodněná země učinila plodnými. Třetí den se modlilo za krásné děti a pořádala slavnostní hostina (Bellinger 1993 [1998: 104]).

Symbolem plodící síly přírody je řecko-římský bůh Dionýsos, zvaný též Bakchus. Není jasné, odkud vlastně Dionýsos přichází²¹ do Řecka - jestli z Kréty, Thrácie či západní Malé Asie. Periodické svátky na jeho počest, oslavující jeho pravidelné mizení a návrat, slavily především ženy, často s vyloučením mužů. V prosinci se k počtě boha Dionýsa slavil svátek Dionýsia v polích – průvod za doprovodu písní nesl obrovský falos, jiné rituální zábavy zahrnovaly soutěže a rozepře a hlavně přehlídku maškar či osob převlečených za zvířata. V čele maškarního průvodu byl bůh Dionýsos²². V únoru až březnu se slavily Anthestérie, později nazývané jako „Velké dionýsie“. Byly považovány

²¹ S obdobou takového boha cizince, který se vždy nečekaně objeví a zase zmizí, se můžeme setkat i v jiných náboženstvích. Bůh Kukulkán, který je mayskou variantou nahuatlského Quetzalcoátla – Opeřeného hada, naučil tamní lidi sloužit bohům a byl rovněž původcem falického kultu, který se Mayům zdál pohoršlivý, u vládnoucích kněží však byl velmi oblíben. K počtě tohoto boha v Uxmalu a před rituálně využívanou jeskyní Loltun byly vztyčeny obrovské kamenné faly. Údajně byly tyto idoly uctívány při rozsáhlých orgiích. Na chrámy byly upevňovány duté kamenné faly, jimiž při silných lijácích protékaly oplodňující vody na tenkou vrstvu půdy (Rätsch 1986 [1999: 17]). Stejně tak můžeme spatřovat podobnost Dionýsa s indickým bohem Šivou, jak se o tom zmiňuje Joseph Campbell (Campbell 1962 [2006, str. 290]).

²² Tyto svátky nám mohou připomenout oslavy masopustu, které vrcholí průvodem maškar a následným oběšením Bakchuse.

za nejstarší a nejdůležitější Dionýsův svátek. V první den („pithoigia“) se otevíraly hliněné sudy, v nichž se od podzimní sklizně přechovávalo víno; po úlitbě bohu následovaly jeho ochutnávky. V druhý den, nazývaným „džbány“, probíhala soutěž pijanů, která spočívala v tom, že každý měl džbán vína a na povel ho měl co nejrychleji vypít. Také se konal průvod, který představoval příchod boha do obce a jeho symbolický sňatek s dědičkou starých královen obce. Celý třídní svátek byl však spíše považován za nešťastný, protože se vracejí duše mrtvých a s nimi také nositelé zhoubných vlivů z podsvětí. Právě těm byl zasvěcen poslední den Anthestérií. Konaly se modlitby za mrtvé a připravovala se panspermie, která byla vařená z rozmanitého zrní, již bylo třeba sníst dříve, než nastane noc. Mrtví a mocnosti podsvětí ovládají plodnost a hojnost a jsou jejich distributory (Eliade 1976 [1995: 335-337]).

Proti těmto veřejným svátkům však existovaly i tajné noční, divošské rity oslavující Dionýsa, tzv. „slavnosti mainad“, při kterých bakchantky daleko od měst, na horách a lesích dosahovaly sjednocení s bohem tím, že zaníceně tancovaly s hady v rukou nebo s mláďaty dravců, zuby rozsápávaly samce nějakého zvířete a jedly syrové maso.

3. 7. Starověký Řím

Pojmem starověký Řím označujeme území ovládané Římem v období zhruba od 6. století př. n. l. až do 5. století n. l.

Římané jsou původci slova „sexus“. Někteří filologové se domnívají, že pochází z řeckého slova „hexis“, což znamená fyzický a morální stav člověka, zejména jeho temperament, ale ne to, čemu říkali „sexus“ Římané, přirozeným rozdílem mezi mužem a ženou. Většina jazykovědců vidí tuto rozdílnost už v kořenu slova „sexus“, odvozují jej od latinského slovesa „secare“ (řezat, dělit) zejména proto, že římské básníci používali i tvar „secus“. Slovo „sexus“ se objevilo až ke konci římské republiky, v literatuře je najdeme poprvé u Cicerona (Morus 1956 [1992: 46]).

3. 7. 1 Bohové spjatí s plodností ve starověkém Římě

Zvláštní význam byl ve starořímském náboženství přisuzován ochránci mužova života „genia“ a ochránkyni života ženy Junoně. „Genius“ jako nadpřirozená síla sídlící od narození v každém muži a s jeho smrtí zaniká, působí jako plodivá síla, která se projevuje zejména na jeho potomstvu. Zejména u význačných mužů se mu dostávalo velké úcty. Říman „geniovi“ obětoval o svých narozeninách, otroci přísahali při „geniovi“ svého pána (Encyklopedie antiky 1973). Juno plnila obdobné funkce u žen. Pod vlivem řeckého náboženství byly na ni přeneseny rysy Athény a Hery. Juno se stala bohyní plodnosti celého města a stala se ženou Jova. Obzvláště oblíbená mezi ženami byla její podoba Juova Caprotina, jejíž svátek se slavil 7. července veselým průvodem, při němž byly otrokyně oblečeny jako římské občanky, vedly obscénní řeči a šlehaly kolemstojící fíkovými ratolestmi (*ibid.*).

V době od 28. dubna do 3. května se slavil svátek Floralia na počest bohyně Flory, která byla patronkou jara, květin, mládí. Bohyně měla vlastní kněžky, které na jejich slavnostech vystupovaly jako nahé prostitutky, protože Flora byla původně bohyní nevěstek.

Tak jako Flora drží ochrannou ruku nad světem rostlin, se světem zvířat je spojován Faunus. 15. února slavívali Římané takzvané Luperkálie neboli "svátek lásky". Byl to svátek zasvěcený bohu Lupercusovi, ochránci dobytka, který byl pozdější podobou právě boha lesa, lovu, chovu a plodnosti dobytka, ochránci polí a úrody, Fauna. Faun byl zobrazován obyčejně nahý, zavalitý, s kozí kůží přes levé rameno, s korunou na hlavě, v lovecké obuvi. O Luperkáliích jako svátku očisty a plodnosti obětovali nazí členové kněžského sboru, kteří si říkali Luperkové, kozla, pomazali se krví a opásání kůží obětovaného zvířete kolem beder se účastnili hlučného obíhání palatinského pahorku. Provdané ženy, které se jim dostaly do cesty, tloukli řemeny z kůže právě zabitého kozla na odhalenou zadnici, aby se tak podílely na nově probouzeném životě přírody a v manželství si zachovaly plodnost a lehký porod²³. Součástí Luperkálií byly i průvody s hořícími svíčkami. Smyslem švihání i nošení hořících svící byla tajemná očista lidí, nazývaná též februatio (z latinského slovesa „februare“ znamenající „očistit“), od čehož byl následně odvozen i název měsíce. O tomto

²³ Tento zvyk by se mohl ve slovanském prostředí srovnat s velikonoční pomlázkou.

svátku se rovněž dávaly dohromady svobodné páry, podle toho jak jim určil los. Dívky měly napsat svá jména na lístečky, které chlapci vytahovali ze džbánku. Takto sestavené páry si pak musely zůstat věrné až do konce oslav. V původním pohanském světě však věrnost před uzavřením sňatku není ničím žádaným. Naopak se pěstovala sexuální nevázanost. Žena, která zůstávala [pannou](#) a nebylo-li to z důvodu zasvěcení bohům, bývala terčem lidového posměchu. Protože pokud žena nebyla schopna nabídnout svoji plodnost, nebyla pro společnost přínosem, ale ve vyšším věku pouze zátěží. V uzavřených sňatcích byla však věrnost žádoucí, protože jen tak bylo možné zabezpečit potomstvo. U mužů se však nevyklučovalo mnohoženství, které ale mohli provozovat jen muži, kteří své ženy dokázali materiálně zabezpečit (Luperkálie neboli svátek lásky 2007).

Bona Dea byla bohyní žen a ženské plodnosti, ale také bohyní lesbické lásky. Její tajné přízvisko bylo Damia. Znáti její skutečné jméno bylo zakázáno. Považuje se za sestru, manželku nebo dceru Fauna, který ji jednou opil a potom s ní souložil v podobě hada. V jejím chrámu, do něhož nesměl vstoupit žádný muž, pečovalo kolegium kněžek – lékařek damiatrixú o velkou bylinářskou lékárnu (Bellinger 1993 [1998: 100]). V noci ze 3. na 4. prosince byl slaven na její počest svátek římskými matrány ze vznešených kruhů za účasti vestálek²⁴. Při tomto svátku, před jehož začátkem musely vdané ženy zachovávat několik dnů sexuální zdrženlivosti, pily všechny ženy z falického poháru. Účast mužů na tomto svátku byla co nejpřísněji zakázána. Muži museli dům opustit a dokonce i jejich obrazy byly zastřeny.

Římané měli několik bohů, kteří zajišťovali plodné a spokojené manželství. K bohyním svatby se počítají obzvláště tři bohyně manželské soulože. Prema je bohyně, která mladé ženě dopřává klidu při odhalování tajemství manželského lože tak, aby se nevzpírala objetí svého muže. Pertunda²⁵ je bohyně pomáhající mladému novomanželovi proniknout ještě panenským lůnem nevěsty. Pernica je bohyní zodpovědnou za výron semene (*ibid.*: 94).

Bohem svatby, soulože a manželské plodnosti byl Mutunus Tutunus, jehož ithyfalické plastiky stávaly v římských domech a na jehož editovaný úd se

²⁴ Šest kněžek pro kult bohyně Vesty, které se zavazovaly k třicetileté službě - v 10 letech panna nastoupila k desetiletému zaučování, pak službu dalších 10 let sama vykonávala a posledních 10 let zaučovala jiné novicky.

²⁵ z *pertundo* – „prorazití, opatřiti otvorem“

posadila nevěsta, aby bohu sňatku obětovala své panenství. Tento rituál symbolické soulože musel předcházet vlastní souloži s manželem (*ibid.*).

3. 7. 2. Jak milovat a být milován

Ve své knize Lásky slavný římský básník Ovidius tvrdí, že pravý milostný zážitek tkví v dobývání ženy. Čím obtížnější je dobývání, tím je potom větší radost, když pevnost padne.

*„Milenec zároveň musí i doufat, i zároveň bát se,
místo splněných snů občas ať odmítnut je.
Co bych si se štěstím počal, jež nikdy by nechtělo šálit?
To, co netrýzni nikdy, nemohu milovat, žel.“*
(Ovidius [1969: 81])

A nebo:

*„Hlídané přejem si víc a zloděje láká již sama
bdělost: milujeme zřídka, druhý co dovolí nám.“*
(*Ibid.*: 90).

V knize Umění milovat Ovidius radí mužům, na jakých různých místech se může seznámit s dívkou (v divadle, na gladiátorských hrách, v Cirku aj.), jak získat jejich přízeň a jak si lásku také udržet. Zmiňuje se rovněž o tom, že nemají pouze pečovat o své tělo, ale i o svého ducha, protože jediné jeho přitažlivost je trvalá. Má se vyhýbat hádkám, má se o svou milenku starat a pomáhat jí, je-li nemocná. Má jí dávat dárky, které jí udělají radost, ale zase ne rozněcovat její hrabivost, protože pravý svazek nesmí spočívat na materiálních výhodách. Stejně tak dává dobré rady i ženám, které provádí celým labyrintem lásky, od úprav těla, hledání společníka až po plnění jeho přání a obtížného uchování jeho lásky. Také se zmiňuje, že pokud ženy nepociťují rozkoš, mají ji předstírat:

*„Předstírej klamně i ty, již příroda nedala smysl
pro lásku, že při tom též prožíváš rozkoš a slast.
Jenom se prozradit chraň, že předstíráš něco, co není:*

Pohyby těla i oči samy at' přesvědčí ho.“

(Ibid.: 334).

Pokud nebyl se svou ženou dostatečně spokojený muž, mohl jít hledat uspokojení jinde. Prostituce se ve starém Římě běžně trpěla. Lupanar²⁶, nebo-li veřejný nevěstinec, existoval ve všech hlavních římských provinciích. Nevěstince byly většinou jednoduché a nevábny, existovaly však i elegantní podniky pro boháče. Jeden z těchto luxusních nevěstinců, dům Vettiů, se zachoval v Pompejích pod lávou z Vesuvu. Byl to zřejmě jeden z uměleckých vrcholů města. Společenské místnosti byly charakteristické svým přepychem, proti nim kontrastovaly maličké, zšeřelé „cellae“, komory, v nichž se odehrávala intimní část služby. Vešlo se do nich jen kamenné lože. Na jejich stěnách však byly vyobrazeny různé pozice vedoucí k milostnému štěstí. Obrazy tohoto druhu najdeme i v soukromých vilách bohatých římských obchodníků, kteří trávili v Pompejích letní měsíce.

Stejně jako všechny starověké národy, měli i Římané ve velké oblibě magii jako způsob získání milované osoby. Velice oblíbené bylo tzv. defixio, které spočívalo v tom, že osoba, které se chce ze zloby uškodit (například nějakému sokovi v lásce nebo bývalému milenci), se zasvětil některému podsvětnímu bohovi. Na olověnou nebo voskovou tabulku se napsaly osobní údaje člověka, který měl být očarován a magické formule s kletbami. Potom se popsaná tabulka prorazila hřebem, nejlépe z popraviště nebo z nosítek zemřelého. Nakonec se tabulka zakopala poblíž nějakého hrobu nebo se hodila do moře, aby se duše zemřelého nebo utopených postarala o naplnění kouzla (Eslava Galán 1996 [2004: 195]).

Mezi nejpoužívanější afrodisiaka mezi Římany patřil prášek z rozemletých mušek zvaný puchýřník lékařský, který je dodnes velice populární v severní Africe a který se vyváží do anglosaského světa po názvem „španělská muška“. Jeho nevýhodou však je, že předávkování může způsobit smrt, což se stalo například slavnému Lucretiovi, autorovi eposu O přírodě (*ibid.*: 196).

Antikoncepční prostředky existovaly jak na magické, tak na mechanické bázi. Tak například jeden z magických prostředků vyžadoval, aby žena třikrát plivla do huby žábě, což ji mělo uchránit po dobu jednoho roku. Další způsob, který

²⁶ „Lupanar“ doslova znamená roklina vlčic.

uváděl Plinius Starší, spočíval v tření ženských genitálií před souloží jelenicí obsahující dvě žížaly. Plinius Starší rovněž věřil, že kýchaní při souloži působí potrat. Mezi mechanické prostředky patřily vlněné tampóny napuštěné látkami užívanými ke zmírnění bolesti a látkami leptavými, které se zaváděly několik hodin před souloží a těsně před ní vyndávaly. Rovněž pomáhalo jíst divoký celer (*ibid.*).

3. 8. Slované

Dnes převažuje názor, že slovanské etnikum se konstitovalo přibližně v době bronzové v oblasti smíšených lesů ohraničených na západě středními toky řek Visly nebo dokonce Odry, na východě Dněprem a jeho přítokem řekou Prypjatí a na jihu karpatským obloukem. Z těchto míst se ve druhé etapě stěhování národů Slované v 6.- 7. století rozšířili do střední, východní a jihovýchodní Evropy, kde v podstatě žijí dodnes.

3. 8. 1. Slovanský panteon

Náboženské chápání starých Slovanů vycházelo z jednotné indoevropské linie, a tak v něm můžeme nalézt společné znaky, které je možné vyzorovat i u dalších národů, konkrétně u Indů, Íránců, Řeků, Římanů, Keltů, Germánů a Baltů. Ve slovanském panteonu se objevují někteří bohové, kteří svým dosahem přesahují hranice lokálního významu. Mezi ně patří zejména Svarog, Svarožic-Dažbog, Perun a Veles. Svarog v náboženských představách starých Slovanů patrně personifikoval nebeské světlo a teplo (Slunce) a patřil k nejstaršímu pokolení bohů, kde vystupoval jako stvořitel (Pitro a Vokáč 2002: 15-16). V souvislosti se Svarogem bývá zmiňován Svarožic jakožto jeho přímý potomek. O souvislosti těchto dvou bohů existují četné diskuze, z nichž jedna linie chápe Svarožice jako boha slunce a ohně, syna Svaroga, a zprostředkovatele či dárce (Dažbogem) základních podmínek života na Zemi. V tomto případě se hovoří o pojmu patronymikum, který je zde vytvořen doplněním do otcovského jména přípony „-ic“. Druhá linie považuje Svarožice za deminutivum (zdrobnělinu) jména Svarog, přičemž může jít o mazlivé pojmenování nedospělého Svaroga (*ibid.*: 21).

Za jednoho z nejvýznamnějších a nejznámějších slovanských bohů je považován Perun. Zjevoval se za doprovodu hromů a blesků, kterými porážel demony, zlé lidi či stromy, všude vzbuzoval posvátnou úctu. Zároveň však i poskytoval potřebnou ochranu, vláhou posiloval vyčerpanou zemi spolu se všemi jejími obyvateli, čímž se staral o kontinuitu života.

Další významné božstvo představuje Veles, uváděný též jako Volos. Pokud si představíme Peruna jako boha vládnoucí nesmírnou fyzickou silou, pak Veles

zosobňoval skrytou sílu magie. Zatímco Perun trestal viníky bleskem, Veles na ně sesílal těžké nemoci spojené s obrovským utrpením. Jako protiopatření se používaly především nejrůznější druhy zařikání, které přikazovaly nemoci odejít z člověka. Jinou doménu Velese byla ochrana stád.

Vedle výše zmíněných hlavních bohů, se také dochovaly doklady o existenci jiných božstev, která však už měla zřejmě pouze regionální dosah. Mezi tyto božstva patří i bohyně Mokoš, jako jediná známá výjimka ženského rodu v ruském náboženském okruhu. Ohledně původu jména bohyně a její funkce existuje řada teorií. Kořen slova „mok-“ může poukazovat na spojení s mokrým ženským lůnem v rámci nadměrné sexuální aktivity či jistých sexuálních výstřelků. Při takovém způsobu uctívání by se pak kult Mokoše mohl zařadit na úroveň např. řecké Afrodity (*ibid.*: 73). Ze stejného kořene lze rovněž odvodit souvislost s vlhkou úrodnou zemí jako jedním z nejdůležitějších faktorů pro obživu obyvatel (Mokoš jako Matka země). Jelikož však obřady mající zajistit plodnou a úrodnou půdu zahrnovaly v sobě kromě jiných rituálních projevů i celou řadu sexuálních aspektů, mohly by být obě roviny aspektu bohyně propojeny. Objevuje se i názor stavějící Mokoš do spojení s předením a tkaním. Severoruský folklor totiž připomíná bájnou ženskou bytost, která obchází stavení a dohlíží na přadleny. Zde již ale Mokoš vystupuje jako bytost nižšího řádu. Je zajímavé, že mimo ruskou oblast existuje v Čechách místo Mokošín u Přelouče, které by mohlo evokovat znalost kultu Mokoše a její uctívání i na českém území.

3. 8. 2. Slovanské slavnosti a rituály na oslavu plodnosti

Život Slovanů byl úzce spjatý se zemědělstvím a to se také odráží do podoby rituálů a každoročních slavností, které měly přímou souvislost se zajištěním plodnosti a úrodnosti půdy. Tak například v Bulharsku se na jaře konaly tzv. kukerské hry se silně erotickými prvky, při nichž kuker, mužská postava se zvířecí maskou a dřevěným falem, slavil svatbu se ženou, která pak předstírala těhotenství a porod, spolu s tím se prováděla rituální orba a setí. Obřad měl zřejmě zajistit magicky úrodnost polí (Váňa 1990: 212).

Velice významné místo v slovanském roku měly slavnosti letního slunovratu, jejichž základním motivem bylo obřadní koupání, pálení ohňů a skákání přes ně, strojení a pochovávání symbolické figury. Jejich posláním bylo zajistit magickým

způsobem zdárný průběh léta a proces zrání s dostatkem vláhy (koupání), tepla (motiv ohně) a plodivé síly (sexuální uvolněnost). Příkladem těchto slavností je svátek Kupaly, který se slavil na Ukrajině. Svátek Kupaly se konal v den, kdy mělo Slunce největší sílu. Země celá pookřává, byliny nabírají kouzelných a magických schopností. Voda a oheň působily jako všeočisťující a všeochraňující činitel. Tento svátek se slavil dva dni – 23. a 24. června. Důležité bylo, aby se slavil vždy poblíž vody. Během nich se pletly věnce, jimiž se zdobila mládež, zapalovaly se ohně a tančilo kolem nich a skákalo přes ně, praktikovaly se noční koupele a nevázané hry. V kupalských písních se objevuje motiv sňatku bratra se sestrou, který symbolizuje mystické spojení elementu vody a ohně. Podrobnější popis tohoto svátku získáváme v knize „Ukrajinský rok“ ukrajinského historika a etnologa Stepana Kilimnika (1994). První den oslav Kupaly začínal tím, že se ze všech různých konců vesnice sešla děvčata a společně se vypravila do lesa, nesouce s sebou větve třešně, jabloně či višně. Tu dívky zapíchly v lese na mýtině do země a ozdobily ji polními květy, ale třeba i preclíky, cukrovím či stužkami. Na vrchol upevňují neveliký věneček z barvíčku. V některých místech přivazují i pálivou kopřivu a bodláky. Poté kolem udělaly dva kruhy a zpívaly kupalské písně. V tu dobu již chlapci připravují oheň (oheň mohli zakládat jen chlapci, kteří byli zdraví). Dívky předstírají, že chlapce nevidí, ale jak se oheň rozhořel, děvčata vstanou a zpívají kolem větvičky: "Máš na čase se oženit, Ivánku!" A chlapci odpovídají: "Ne, ještě ne, ještě je má dívka mladá". V tom okamžiku chlapci vybíhají k děvčatům ze všech stran a snaží se vyrvat větvičku. Děvčata ji brání a nakonec celou větvičku společně nalámou a hodí do ohně. Po té každý chlapec bere za ruku svou dívku, staví se kolem ohně a jdou za sluncem a zpívají. Důležité je, aby se oheň stále udržoval při životě. V noci se však ohně zadupávaly, jelikož se věřilo, že pokud by něco z jeho zbytků dostaly temné bytosti, jako jsou čarodějnice a upíři, mohly by škodit lidem. Kupalská noc je plná čar a kouzel. V tuto noc je možno nalézt květ štěstí a bylinu lásky, rostliny rozmlouvají mezi sebou a přecházejí z místa na místo. Zároveň však mají i větší sílu všechny temné síly.

S Kupalským svátkem je spojován i zvyk „sázení dívky do jámy“. V předvečer Kupaly chlapci vykopávají v lese poblíž vody jámu, ozdobili ji květy a doprostřed dali zelený trn. Děvčata pletla věnce. Ty, které se pletly v předvečer svátku, byly vystaveny na slunce, aby byly naplněny jeho sluneční silou, ty, které se

pletly během dne, byly uloženy na takové místo, aby zůstaly svěží. Na den Kupaly odnesla děvčata všechny věnce k jámě. Potom dívky vybíraly tu nejhezčí a nejhodnější z nich, která se stala „Kupaločkou Fortunou“. Ostatní děvčata ji zdobila, pokropovala vodou a potom jí slavnostně spouštěla do jámy, kde byla posazena na trůn. Kupaločka Fortuna pak ostatním dívkám podávala náhodně vybrané věnce, aniž by ona sama věděla, jestli se jí podařilo vzít starý nebo nový (pokud dívka dostala zvadlý věnec, tak se během následujícího roku nevdá, když čerstvý, tak se může očekávat svatbu). Poté jdou všichni k vodě a své věnce vyhazují (Kilimnik 1994).

K obřadům letního slunovratu patřilo strojení a pochování či roztrhání symbolické figury. Tak například východoslovanský Jarilo, který byl vysloveně mužskou figurou se zdůrazněnými pohlavními znaky, byl za nářku žen a pohřebních písní pochováván koncem června do hrobu vykopaného na poli. Smyslem tohoto agrárního kultu bylo přenést magické síly plodnosti, které figura Jarila představovala, na zemi a zabezpečit tak její úrodnost (Váňa 1990: 217).

Charakteristickým znakem těchto letních slavností byla obřadní pohlavní promiskuita, která svým posláním zapadá do kontextu celého rituálu a jeho magického cíle. Staré prameny shodně svědčí o cudnosti a věrnosti slovanských žen a krutých trestech za cizoložství, to však neplatilo absolutně. Typickou výjimkou byly právě výroční slavnosti, svatby a závěry pohřbů. V ruských traktátech a kázáních se stížnosti na smilstva, jichž se při těchto nočních slavnostech dopouštěli nejen chlapani a dívky, ale i ženatí mužové a vdané ženy, objevují od 11. století nepřetržitě až do novověku. Ve Slově sv. Jana Zlatoústého se praví: „...žena při takovém plesu se zove ženou satana a milenkou ďáblou. Neboť žena při plesu je ženou mnoha mužů a hanbou je manželovi s takovou ženou se spojit. A muži? Po pití počnou tance a po plese počnou smilnit s cizími ženami i sestrami. A dívky ztrácejí přitom panenství.“ (Ibid.: 218).

Průvodním znakem svatebního obřadu byly silně erotické prvky v písních, tancích, v zábavách, jež vyústovaly i v pohlavní promiskuitu. Podle starého indoevropského zvyku patřila nevěsta celému rodu, svatební družině, kterou popřípadě zastupoval družba s právem první noci. Tento zvyk se udržoval zejména na Ukrajině. V některých krajích na Balkáně spal družba s nevěstou pouze symbolicky, zatímco v jiných slovanských zemích, např. v Čechách, na

Slovensku či v Polsku se nevěsta z této povinnosti vykupovala obřadním tancem s družbou a všemi přítomnými muži. Z původních orgií zbylo v Čechách snímání věnečků družičkám (*ibid.*: 223). Ve zprávách z 12.- 13. století, ale i později, se mluví, že svatebčané si zhotovují figurku z falu, kterou vkládají do věder a číší, z nichž pijí, a vyňatý falus olizují a líbají.

I u Slovanů se setkáváme s kouzly lásky. Dívka, která si chtěla získat lásku muže, mohla použít řadu prostředků: mohla mu dát napít vody, v níž se omyla, dát mu sníst jablko, zmocnit se nitky z jeho oděvu, zalepit ji do vosku a hodit do ohně s přáním, aby jeho srdce roztálo jako vosk. K milostným kouzlům používaly vlastní vlasy, pot, nehty, různá koření a byliny, z nichž vařily milostné nápoje. Jako antiafrodisiakum sloužil zejména kozlík lékařský, který chránil u jižních Slovanů dívku před pádem, pokud jej nosila u sebe. Prováděla se i zlovlná kouzla. Pokud se přes část domu, kde měli novomanželé prožít svatební noc, přehodila svorka spojující osu s vozem, znemožnilo to či alespoň znesnadnilo defloraci. Potence novomanželů mohla být magicky zavázána uzly na šňůrce (*ibid.*: 239).

Odkaz náboženských slavností svých slovanských předků můžeme i v našem informativním věku, i když v jemnější formě, sledovat dodnes v oslavách masopustu, velikonočních svátcích či vánočních obřadech, s odvoláním na principy života a plodnosti přesahující robustní sexualitu.

3. 9. Indie

Nejstarší známky lidské kultury v Indii sahají do 3. tisíciletí př. n. l. Od poloviny druhého tisíciletí př. n. l. byla Indie obydlena indoevropským obyvatelstvem. Do této doby se rovněž datuje první sociální rozdělení do kast.

Indické náboženství má 3 fáze svého vývoje:

1) **védské náboženství** (2000 let př. n. l.) je zakotveno ve 4 sbírkách posvátných textů. Je to polyteistické náboženství uctívající božstva přírodních sil;

2) **brahmanismus** (1000 let př. n. l. - 1000 let n. l.); zde vznikají další spisy, které navazují na védy jako například brahmany, upanišady nebo básnický epos Mahabharatha. Brahma je univerzální bytí, z něhož se vyvinulo všechno, včetně lidské společnosti rozdělené na 4 kasty: brahmana (knězi - vznikli z úst Brahmy), kšatria (bojovníci - vznikli z jeho hrudi), vajši-ja (obchodníci - vznikli z jeho břicha), šudra (řemeslníci - vznikli z jeho nohou). Rozhodující slovo ve společnosti pak mají kněží;

3) **hinduismus** (asi od konce 1. tisíciletí n. l.); indické náboženství je konfrontováno s křesťanstvím a islámem, vliv kněží upadá a povstávají různí duchovní učitelé (tzv. guru). Uctívá se více bohů, hlavně však trojice Brahma (Stvořitel), Višnu (Zachovatel), Šiva (Ničitel);

4) **buddhismus** (od cca 5 stol. př. n. l.); nábožensko-filosofický systém vzniklý v severovýchodní Indii, jehož základy položil Gautama Buddha. Dnes je jedním z nejrozšířenějších světových náboženství. Buddhismus může být považován za ateistické náboženství, jelikož k dosažení osvobození není potřeba víra v Boha, tak jako v teistických náboženstvích.

3. 9. 1. Védské náboženství

Velmi ranou trojici védských mužských bohů, kteří odpovídají třem oblastem univerza, tvoří pro nebe bůh slunce Súrja, pro zemi bůh ohně Agni a pro vzdušný prostor bůh dešťů a bouře Indra. Indra je personifikací mužnosti. Obdařil ženy plodností, stvořil krávy a dal jim mléko. Agni je mužským ohněm, vstupujícím do ženské vody. V jednom hymnu v Rgvédě se o něm zpívá, že „*dává skvělou tekutinu na semeno bohatého býka*“ a že je „*milovníkem dívek, manželem žen*“. Jeho dvě hlavy symbolizují oheň v domácnosti a všeobecný, erotický obětní oheň (Bellinger 1993 [1998: 134]).

Za nejvýznamnější ženské božstvo v mužskými bohy ovládaném nebi je bohyně Ušas, která je velebena jako přinašečka denního světla a líbezná tanečnice. Je vypodobňována jako mladá žena, jež odhaluje své prsy, aby je muži obdivovali.

3. 9. 2. Višnu a Kršna jako jeho vtělení

Bůh Višnu je pro višnuisty nejvyšším bohem a zachovatelem světa. Je to převážně přátelský, dobrotivý, vlídný a shovívavý bůh, bůh lásky, který je pro višnuisty, usilující o vykoupení, hlavní inspirací při uctívání bhakti („oddanosti“). Višnu má „tisíce jmen“, jejichž každodenní opakování je záslužným činem. K jeho vtělení náleží četné mužské inkarnace, jejichž pořadí postupuje na způsob evoluční řady – od zvířat přes zvířatolidi k lidem. Vždy, když se na zemi přemnoží zlo, vezme na sebe Višnu při sestupu pozemskou podobu, aby v tomto světě opět nastolil pořádek a morálku (Bellinger 1993 [1998: 137]).

Tak například osmé vtělení boha Višnu je Kršna („temný, černý“) v podobě muže s tmavou pletí. Kršna vyrůstal mezi pastýři, kde s krásnými gópiami („pastýřkami“) - ženami a dcerami pastýřů, a především se svou hlavní milenkou Rádhou - provozoval tisíce erotických her. Když Kršna hrál v lese na svou flétnu, zařezávala se hudba do srdcí žen a dívek a jedna po druhé opouštěly svůj domov. Jedna svým broukáním doprovázela kouzelnou flétnu, druhá v běhu poslouchala, třetí hlasitě vykřikla jeho jméno a pak se v zahanbení nad svým počínáním odvrátila. Čtvrtá žena, když se probudila, spatřila v domě bdící muže z vlastní rodiny, a proto raději hned zavřela oči a začala meditovat o svém milovaném tak mohutně, až se s ním navěky spojila ve smrti. Kamkoli Kršna šel, tam ho následovaly i pastýřky a prosily, aby „*položil svou lotosovou dlaň na jejich rozdychtělá ňadra a na jejich hlavy.*“ (Campbell 1962 [2006: 336]). Když se však ženy a dívky dostaly na samý vrchol vzrušení a blaha, jejich bůh zničehonic zmizel (podobně jako mizel řecký Dionýsos). Tehdy je ovládlo šílenství a vydaly se jej hledat do lesů, vyptávaly se stromů, ptáků a květin, vykřikovaly jeho jméno a slova chvály a láskyplně napodobovaly jeho pohyby (*ibid.*: 338). Pastýřky jakoby s hněvem Kršnovi říkaly: „*Někteří lidé jsou připoutáni k těm, kdo jim jejich oddanost oplácejí. Jiní jsou připoutáni k těm, kdo žádnou oddanost neznají. A ještě jiní nejsou připoutáni k nikomu. Pověz nám drahý Kršnou, proč tomu tak je?*“ A on jim odpovídá: „*Když odmítám připoutání k těm, kdo jsou mi oddaní, pak tak činím proto, abych ještě zintenzívnil jejich oddanost. Zmizel jsem vám proto, abyste byly svými srdci tak absorbovány ve mně, že nebudete schopny pomyslet na nic jiného než na mne.*“ (*Ibid.*: 339).

Jako kníže města Dbáraky učinil Kršna svou hlavní manželkou Rukminí, se kterou zplodil jednu dceru a deset synů (mezi nimi i Pradjumnu, opětovně se rodícího boha lásky). Kršna se oženil s osmi princeznami a osvobodil z vězení dalších 16 000 princezen, které rovněž učinil svými manželkami. Se všemi žil tak šťastně, že si každá myslela, že je jeho jedinou ženou a s každou měl, tak jako s Rukminí, deset synů (celkem tedy zplodil 160 080 synů) a k tomu ještě jednu dceru.

3. 9. 3. Šiva a uctívání lingamu

Pro své vyznavače je Šiva hlavním a nejuctívanějším bohem. V Šivových chrámech je tvůrčí a plodivá síla boha představována jeho hlavním průvodcem bílým býkem Nandinem, nebo je uctívána falickým symbolem lingamu²⁷. Lingam je více než jen znakem mužského plodícího orgánu. Šivův lingam je navěky vztyčený neboť je trvale nabitý tvůrčí potenci – Šiva své sémě nevypouští, ale neustále zadržuje. Se spojením s jóni („lůnem“) představují spojení mužského a ženského prvku, nebe a země a jsou magickým obrazem makrokosmických vztahů (Waterstone 1995 [1996: 66]). Lingam v jóni symbolizuje praploditelský a tvůrčí akt, zrušení polaritý pohlaví, návrat rozděleného do prapůvodního stavu nerozděleného absolutna. Pod falickým znamením lingamu je Šiva uctíván od té doby, co se nenechal při milostném aktu s Párvatí vyrušit ani mudrcem Bhrguem (Bellinger 1993 [1998: 140]). Párvatí je jednou z podob Šaktí, jako vtělení tvořivého ženského principu. Ta může vystupovat mimo jiné také v podobě Kálí. Kálí reprezentuje Černou bohyni se čtyřmi rukama, v jedné drží meč, v další hlavu démona, kterého zabila. Ostatními dvěma povzbuzuje své uctívače. Má vypláznutý jazyk, nosí náhrdelník z lebek a jejím jediným oblečením je opasek vyrobený z rukou mrtvých lidí. Její oči jsou rudé a na hrudi má skvrny od krve. Stojí jednou nohou na stehně a druhou na hrudi svého manžela. Její nahota říká, že nás naprosto zbavuje jakékoli iluze či zmatení. Kálí je jasnou pravdou, která se nemůže skrýt za šaty. Obraz ležícího Šivy pod nohama Kálí symbolicky ukazuje proměnu jeho role z aktivního do pasivního stvořitele, situaci, kdy Kálí jako temná bohyně získává větší moc. Bohyně Kálí je

²⁷ Lingamy jsou obvykle tesány z kamene, lze je ovšem také rychle vytvarovat z písku, oblázků nebo i mravenišť. Hinduisté je zkrápějí mlékem a přepuštěným máslem thé a kladou na ně obětiny v podobě ovoce, sladkostí či květin. V největší úctě však jsou lingamy, které vznikly samy jako přírodní útvary. Snad nejznámější takový lingam je lingam v Amarnáthu, který vznikl z ledu.

černý čas, z něhož všechny věci povstávají a zase se v něj vrací. Je prázdnotou, transcendencí, matkou a hrobem všech věcí.

Lingódbhavamúrti („Obraz vzniku lingamu“) se týká zjevení Šivy v podobě falického ohnivého sloupu, jímž ponejprve vstoupil mezi bohy Brahma a Višnu, kteří se přeli, kdo z nich je větším bohem, aby jim ukázal svou přesilu a vynutil si jejich úctu. Tento planoucí světelný sloup se zjevil znovu, když žil Šiva v Himaláji, kde jej jako nahého asketu potkaly manželky ršiu. Protože pohled na nahého Šivu probudil v ženách velkou sexuální žádost, urazili mu uražení ršiové jeho pohlavní úd. Avšak v okamžiku, kdy Šivův lingam dopadl na zem, zahalila celý vesmír temnota. Hrozba zkázy světa byla odvrácená, až když ršiové slíbili, že budou od této chvíle Šivův úd uctívat (Waterstone 1995 [1996: 67]).

S kultem boha Šivy je spojeno zbavování panenství čerstvě zasnoubené nevěsty. Tu manžel doprovodí do svatyně, kde se podrobí defloraci tím, že si sedne na sedadlo se železným falusem, který představoval boha Šivu. Časem tento rituál vykonávali kněží, kteří novomanželku zbavovali panenství ve jménu a zastoupení Šivy (Starkbauer 1993: 168).

3. 9. 4. Muž ženě božstvem

Od vzniku bráhmanismu je muž pánem nad ženou, která se v dětství musí podřizovat otci, v mládí svému manželovi, a když její pán zemře, jeho synovi, protože žádná žena nesmí být nezávislá. Každý muž vysoko předčí každou sebecknější ženu jen proto, že je mužem (Bellinger 1993 [1998: 143]). Podle brahmánské zásady „manžel je ženě božstvem“ jej žena opatruje a s láskou a trpělivostí snáší všechny jeho surovosti. Věrná manželka Anasúja („Nežárlivá“) dokonce svého surového a malomocného muže vzala sama na záda, když se cítí příliš slabý, aby vyhledal děvku (*ibid.*: 143). Dívkám a ženám bez rozdílu věku nepřísluší nic vykonávat samostatně, ani ve svém domě. Žena není hodna nezávislosti. Pokud by se tak stalo, uvrhla by celou svou i manželovu rodinu v opovržení. Musí být stále veselá, obratná ve vykonávání domácích prací, pečlivá při úklidu a šetrná při nákupu. To, že dívka měla v rodině menší hodnotu než její chlapec, nasvědčuje i to, že novorozený chlapec byl vítězoslavně vyzdvihován do vzduchu, zatímco děvčátko jen v tichosti uloženo.

Mnoho obav panovalo okolo početí ženy. Bylo známo, že odporní, evropskému ďáblu podobní démoni rákšasové, rádi pronásledují ženy a jejich

zvláštním potěšením bylo oplodnit ženu místo jejího manžela. Nejvíce se jich potulovalo kolem lidských příbytků v úplňkových nocích a v nocích novoluní. Proto v těch dobách byl zakázán pohlavní styk (Marková 1998: 26). Naopak pro zplození dítěte, dle neomylného védského zjevení, nastává nejlepší příležitost bezprostředně po skončení menstruace (Campbell 1962 [2006: 320]).

V době Upanišad²⁸ (7. - 6. století př. n. l.) byly rozpracovány představy o ženské rituální nečistotě v době menstruace. Žena se po tři dny nesměla koupat, prát si šaty, česat se, čistit si zuby, stříhat nehty, příst, obsluhovat oheň, jíst maso, nesměla se smát, pobíhat ani pracovat v domácnosti, ale ani ve dne spát. V noci měla spát na zemi a pít vodu směla jen z dlaně nebo z nepáleného kalíšku (*ibid.*: 27).

Podle zákonů Arjů se věrné a dobré manželky po smrti spojí se svým mužem a nevěrné se zrodí jako šakali. Odtud také vzniká zvyk sebeupalování vdov (*satí*). *Satí* je ženský rod přechodníku "být" a označuje ctnostnou hinduistickou ženu, která se obětuje na pohřební hranici vedle svého zesnulého manžela. Má ulehnout na hranici vedle mrtvého těla manžela a nechat se také spálit. Ve zvláštních případech, kdy měl zemřelý více partnerek, se měly zaživa nechat zpopelnit všechny po něm pozůstalé ženy²⁹ (Stingl 2006: 71). Tímto nesobeckým, bezmyšlenkovitým projevem věrnosti žena naplňuje svoji sociální roli, přibližuje se věčnosti. Každá žena, která by odmítla dovést svou roli až k této konečné hranici, se stane *a-satí* neboli "nejsoucím" nic, protože „význam člověka spočívá v sehrání a prožití jeho sociální role a bez poskvrny naplnit svůj pohár osudu.“ (Campbell 1972 [1998: 79]). O původu vzniku obyčeje *satí* existují jen dohady. Mytologicky by šel vysvětlit takto: první ženy boha Šivy, *Satí*, se upálila, protože její otec Šivu urazil, avšak *Satí* nebyla vdovou.

Pokud chceme hledat pozemské vysvětlení zvyku, můžeme jej nalézt v ekonomickém důvodu jako zabránění ovdovělé ženě, která se předchozím sňatkem stala členkou společně hospodařící manželovy rodiny, ve sňatku mimo rámec rodiny. Další vysvětlení může být, že zvyk *satí* patřil původně kastě

²⁸ Staroindická literární díla, která mají nábožensko-filosofický charakter. Přimykají se k védám a mají objasnit jejich skrytý smysl. Zabývají se vnitřním světem člověka, morálkou, metodami osvobození od závislosti na vnějších věcech, odpoutávání od vášní a utrpení cestou identifikace duše se světovým duchem

²⁹ Od roku 1829 je upalování vdov zakázáno zákonem, avšak občas bývá tento obyčej ještě praktikován. Například v roce 1897 se jako *satí* sama upálila osmnáctiletá vdova ve městě Déorálá v Rádžasthánu v přítomnosti 5000 diváků (Bellinger 1993 [1998: 153]).

válečníků (kšatrijům). Válečník, který padne v boji, přichází rovnou do ráje. A žena se tam mohla dostat také, pokud vstoupila po jeho smrti živá na pohřební hranici (Marková 1998: 61).

V té době se také rodí další zvyk, a to panenské vdovy. Dívky byly často zaslibovány svým budoucím manželům ihned po narození. Takový závazek dívčiny věrnosti měl trvat až do smrti. A jestliže pak její snoubenec zemřel, stalo se děvčátko vdovou, kterou muselo zůstat až do smrti (Stingl 2006: 71).

Tehdejší postavení ženy v Indii bylo zachyceno v díle Mánavadharmašástra neboli Manuově zákoníku. Dílo dostalo závaznou podobu mezi 2. století př. n. l. a 2. století n.l. V tomto zákoníku se mimo jiné uvádí, že v povaze ženy je svádět muže, a proto moudří muži u žen nikdy nezapomínají na obezřetnost. Mladé ženy jsou schopny svést na scestí jak učeného tak neučeného muže. Ani s matkou, sestrou či dcerou není bezpečné sedět samotný (viz. Marková 1998: 34). Manu vidí ženu jako bytost, která by pořád jen spala nebo líně posedávala, a přitom se fintila. Po mužích je posedlá. Nekouká na krásu ani na věk, jediné co je důležité je, že je to muž. Aby taková bytost škodila co nejméně, je její úděl na světě přesně vymezen. Ženy jsou tu proto, aby rodily; muži proto, aby dávali pokračování rodu (*ibid.*: 41).

3. 9. 5. Učebnice lásky

V hinduismu existují o vzájemné lásce mezi ženami a muži rozdílné výpovědi. Někdy je žena považována za hřích a temnotu, jejíž přirozeností je jen svádět muže a učinit z nich své otroky (Bellinger 1993 [1998: 146]), jinde zase za mužovu polovici a nejlepšího přítele, za kořen nejvyšší spásy. Nejslavnější učebnice milostného umění, kterou napsal mnich Vátsjájana se nazývá „Kamasútra“³⁰(4. – 5. stol. n.l.). Kamasútra podle velikosti penisu rozděluje muže na zajíce, býka a hřebce a ženy dle velikosti vagíny na srnky, kobyly a slonice. V kombinaci vzájemného spojení dosahují nejvyššího milostného požitku hřebec s gazelou, nejnižšího zajíc se slonicí. Různé polohy při pohlavním styku udávané v Kamasútře jsou zobrazeny v četných skulpturách na chrámech i uvnitř nich.

Stejně jako v Kamasútře, jsou i v učebnici Anangaranga, pocházející z 15. – 16. století, rozdělení muži a ženy podle velikosti pohlaví a podrobně popsány

³⁰ Káma-láska, chtíč, rozkoš, cesta zahrnující sexualitu a erotiku, která je jedním z životních cílů.

techniky milování. V této učebnici můžeme také nalézt řadu magických receptů napomáhajících k otěhotnění, potratu, antikoncepci či k tomu, aby se do čarujícího někdo zamiloval. Pokud si žena přeje otěhotnět, je jí například razeno: „Vezmi kořen vlákně kosolisté sebraný v období, kdy Měsíc prochází souhvězdím Pušja³¹, a rozdrť ho s týmž množstvím lékořice a trochou cukru; užíváním této směsi hned po čmýře žena počne, bude-li to zapíjet mlékem právě se otelivší nestrakaté krávy jedné barvy, pokud toho dne zachová přísný půst a po noční souloži s chotěm po celý další den nepozře nic vyjma rýže a mléka. Pak zcela jistě otěhotní.“ (Kaljánamalla 1992: 45). Naopak pokud „žena po tři dny užívá plody chininovníku a zapíjí je vlažnou vodou s mušími nožičkami, do konce života už nikdy neotěhotní“. (Ibid.: 46). Pokud chceme, aby se do nás někdo zamiloval, rady dle této indické učebnice jsou přesné: „Vezmi někdy v úterý ptáčka konipáska, oškubej ho a vykucej, a jsi-li muž, naplň ho svým semenem, a jsi-li žena, naplň ho svou čmýrnou krví, zašij ho, vlož do hliněné nádoby s hliněnou pokličkou, pěkně utěsni těstem nebo jílem, zabal do látky a ulož stranou na sedm dnů. Pak vyber, důkladně rozetři, uhněť pilulky a nech je usušit na slunečním žáru. Komukoli tu pilulku dáš, bude ti oddán a do tebe zamilován a nebude mu pomoci.“ (Ibid.: 51). A nebo: „Vezmi listy *Laurus cassia*, jež ze stromu větrem servané chytíš levou rukou, něco ze svého vlastního lejna, dvě tři květiny z věnce mrtvolý a čmeláci křídylka, řádně rozdrť na prášek, a když ho vhodíš na kohokoli, hned se do tebe k smrti zamiluje.“ (Ibid.).

3. 9. 6. Ritualizovaný pohlavní styk

Pohlavní styk v přísných asketických poměrech hinduismu slouží hlavně k rozmnožování. V erotických směrech tantrismu se ale naopak stává odleskem nejvyšších božských slastí a přivádí oba sexuální partnery k dosažení sexuální jednoty s absolutnem a k osvobození.

Ritualizovanými pohlavními akty, prováděnými s více než jedním partnerem, při nichž účastníci vytvářejí kruh (čakra) a následují vedoucí pár nebo guru, jsou čakrapúdžá, bharavačakra a joginíčakra. Tak například jóginíčakra je sexuální rituál, při kterém muž souloží se třemi, pěti, sedmi nebo devíti ženami,

³¹ Neobyčejně příznivá konstelace mezi 25°20' znamení raka a 8°40' znamení Lva tropického zodiaku nebo mezi 3°20' a 16°40' ve znamení Raka siderického zodiaku.

zasvěcovanými do sexuální jógy. Muž je se svou nejbližší partnerkou – jóginí – ve středu, obklopen kruhem ostatních jóginek, které se všechny účastní sexuální hry. Během tohoto rituálu se všech osm jóginek střídavě věnuje jogínovi, zatímco jeho hlavní, devátá partnerka, pomáhá ostatním osmi dosáhnout vyvrcholení. Jógin svůj orgasmus zadržuje, dokud neabsorbuje energie všech osmi jóginek. Teprve pak daruje své „umocněné“ semeno deváté jógince (Bellinger 1993 [1998: 160]).

V indických školách lásky existují řády takzvané „pravoruké“ a „levoruké“. V pravidlech tohoto druhého řádu se zmiňuje, že *„víno, maso, ryby, žena a sexuální styk jsou pěti hlavními věcmi, které odstraňují veškerý hřích“* (Campbell 1972 [1998: 349]). V těchto rituálech je uctívaným objektem nahá tančící žena, která zastupuje Šaktí. Obřad se koná o půlnoci, utvoří se kruh z osmi, devíti nebo jedenácti párů, které hrají roli Šivy a Šaktí. Ústřední žena je pak podle všech pravidel uctívána – svlečou ji, náležitě ozdobí a pomocí manter očistí. Poté ji polijí vínem, dají jí maso, ryby a další víno, aby je svým dotykem požehnala, a potom se o všechny potraviny rozdělí. Žena se stává objektem sakrálních aktů, které předcházejí vrcholnému sexuálnímu spojení. Jiné způsoby uctívání Bohyně obsahují i lidské oběti či dokonce ochutnávání jejich masa. Další metoda vyžaduje, aby jogín meditoval o půlnoci na hřbitově, na kremační půdě či na místě, kde jsou popraveni zločinci a přitom seděl na nějaké mrtvole. Vrcholem či pouze nezbytným doprovodem mu mohou být erotická cvičení (Campbell 1962 [2006: 349]).

3. 10. Buddhismus

Slovem buddhismus dnes označujeme vše, co se během 2500 let vyvinulo z učení indického prince Siddhártha Gautamy (Buddhy). Narodil se kolem roku 563 let př.n. l. v Kapilavastu na úpatí Himálaje. Jeho matka Májá („Iluze“) svého syna počala a porodila jako panna. V šestnácti letech se princ oženil, avšak když bylo Buddhovi 29 let, spatřil při svých čtyřech vyjíždkách ze čtyř bran

města starce, těžce nemocného, nebožtíka a nakonec žebravého mnicha. V prvních třech rozpoznal symboly veškerého utrpení světa a v posledním spatřoval výzvu, aby toto utrpení překonal. Rozhodl se tedy tajně opustit svůj dům, rodinu i právě narozeného syna a vypravit se do světa jako asketa. Po šestiletém období nejpřísnější askeze usoudil, že jeho úsilí ke kýženému výsledku osvobození nevede, a proto se rozhodl pro cestu meditace. Od dosažení cíle se ho pokoušel odvrátit zlovlný bůh Mára, který je nejen personifikací smrti, ale také pokouší lidi vášněmi a tělesnými choutkami, které jim ztěžují nebo brání dosáhnout osvícení a osvobození. Buddha však odolával dívkám, které se jej snažily svést a lákaly ho na všemožné rozkoše a umění lásky. Posadil se pod fíkovník na břehu řeky Néraňdžary a po 49 dnech intenzivní meditace sestoupil po čtyřech stupních pohřížení a poznal také věčné pravdy, podrobně popisující cestu od poznání utrpení až k jeho překonání. V okamžiku poznání se z Bódhisattvy Siddhárthy stal Buddha.

Podle buddhismu je nejvyšším a konečným cílem všeho usilování člověka v životě osvobození z koloběhu znovuzrozdování a dosažení posmrtné nirvány („vyvanutí“). Když vášně a touha po životě, obzvláště tři pudové síly, které udržují v pohybu kolo života (chtíč, zášť a blud), beze zbytku vyhasnou, nemůže dojít k dalšímu znovuzrození, duše se nemůže převtělit do lidského zárodku ani do pekelné či nebeské bytosti.

V Buddhově učení stojí soudy o rovnosti obou pohlaví vedle názorů rozdílných, ba protikladných. Obzvláště nepříznivé jsou některé soudy o ženách, i když je velice nepravděpodobné, že tyto názory vyjádřil sám Buddha, protože se to neslučuje s jeho učením. Oproti bráhmanismu buddhismus nepovažoval za absolutní nutnost mít v rodině syna. I člověk, který neměl syna, mohl dojít ke spáse.

Nepřátelská hodnocení žen jsou v podstatě důsledkem rozvedení určitých klíčových pojmů z učení o vykoupení, převzatých ze světa ženské sexuality, jako zrození, znovuzrození, mateřské lůno ad., které byly hodnoceny negativně. Protože „zrození je strastné“, jak prohlašuje už první poučka „čtyř ušlechtilých pravd“, a cílem cesty vykoupení je uniknout z koloběhu znovuzrozdování v různých mateřských lůnech četných existencí, je tedy logické, když se stává také subjekt tohoto sexuálního světa, žena, která má mateřské lůno a může rodit, předmětem tohoto negativního hodnocení. Ženy udržují v chodu koloběh

opětovných zrození, ale navíc brání mužům v dosažení nirvány, jelikož znovuzrození stojí v protikladu s vykoupením v nirváně (Bellinger 1993 [1998: 179-180]).

O vzniku touhy po druhém pohlaví u prvního lidského páru na počátku světa Buddha říká: „*Na ženě se stalo patrným ženské pohlaví, na muži pohlaví muže. Žena tedy neslušně pohlédla na muže, a muž na ženu. Když na sebe navzájem neslušně pohlédli, povstalo dráždění a spalující chtíč uchvátil těla. Ze spalujícího chtíče se věnovali páření.*“ (Ibid.: 180). Od té doby se žádost po pohlavním aktu počítá mezi tři (nikdy neukojené) potřeby, jejichž potěšení se člověk může těžko vzdát, jelikož požitku pohlavního aktu se člověk nikdy nemůže snadno nasytit.

U mnichů a mnišek v řádu jsou ženy oceňovány jako velké pokušitelky – jsou srovnávány s oprátkou, okovy a hady, které se pokoušejí odvrátit muže od „svaté proměny“. Tak mnich Moggallánó spílá jedné bezejmenné ženě, a ta mu dává podle jeho přání za pravdu:

Moggallánó:

*„Ty chodící kostlivče, kostro nohatá
masem a svaly potažená:*

*Ó hanba, kdo se chce státi manželem
pohyblivé loutky plné smradu!*

*Ty pytlí lejna v kožené houni,
ty čarodějnice s povislými prsy:*

*Devět pekel máš v těle,
z devíti pramenů kapky odkapávají neustále!*

*Tělu s devíti kloakami,
plnými smradu, lejnem tísněným,
takovému tělu se mnich zdaleka vyhne,
tak jako čistý se vyhýbá neřádu!“*

Žena:

*„Tys to řekl, velký hrdino,
tvé slovo je pravdivé, svatý pane!
Avšak mnohý zapadne bezmocně
do bažiny, starému býku podoben.“*

(*Ibid.*: 186).

Vinajapitaka neboli „Koš řádové disciplíny“, jímž se řídí théraváda (starší varianta buddhismu z jihovýchodní Asie), praví, že pro mnichův falus je lepší být pohlčen hadem či ohněm než ženinou vagínou. Vinaja zakazuje masturbaci a většinu kontaktů mužů se ženami. Pro ilustraci zásady, že je přijatelné vypouštět semeno ve spánku, ale ne ve stavu bdělosti, popisuje jeden příběh mnicha klímajícího u cesty. Celá řada kolemjdoucích žen si všimne, že má erekci a tak s ním obcují, ale protože se on neprobudil, je považován za nevinného (Bishop 1996 [1997: 71]).

3. 11. Čína

Ve čtyřtisíciletých dějinách Číny hrála rozhodující roli tři náboženství/filosofické systémy – konfucianismus, taoismus a buddhismus. Hranice filosofie a náboženství nebyly zcela jasně definované a z nejstarších dob Číny se nezachoval žádný mytologický systém, tak jako tomu bylo v jiných částech světa.

Konfucianismus je sociálně etické učení a nábožensko-filosofická škola, je spojenou s postavou čínského filosofa a státníka Konfuciusa (asi 551 – 479 let př. n. l.). Jeho východisko a základ tvoří „pět klasických knih“ (Wu-ťing) připisovaných autorsky Konfuciovi – mezi nimi také „Kniha písní“, „Kniha proměn“ či „Kniha obřadů“. Konfucius se věnoval spíše etice než mystice. Vytvořil velice důkladný, obřadný systém řízení společnosti, založený na ideálu harmonické rodiny, což vycházelo ze zásady úcty a poslušnosti k rodičům. Z nejstaršího období historie Číny převzal kult předků, založeného na představě, že člověk má dvě duše: fyzickou, která se rozplyne po smrti, a duchovní, která přežívá dál, a udělal z něj důležitou součást svého etického systému.

Taoismus je filosofická škola a také náboženský směr, odvozující se od čínského filosofa Lao-c' („Starý mistr“) - snad 6., 5. století př. n. l. V jeho centru je klíčový pojem tao („cesta“). Tao jako ústřední pojem taoismu je prazdroj bytí, nedefinovatelné Absolutno. Je to bezejmenný, všeobjímající princip, ze kterého

vše vzniklo, který byl ještě než „povstaly nebe a země“. Neexistuje nic, co Tao předchází, není nic staršího a původního než Tao. Tao je pro Lao-c'a současně božskou matkou všech bytostí, jejíž chválu v „Tao-te-ting“ zvěstuje ještě předtím, než v pozdější době zaujal vládnoucí postavení patriarchální bůh nebe (Bellinger 1993 [1998: 210]).

Cílem stoupců filosofické školy tao-t'ia je mystické spojení s tao prostřednictvím meditace a napodobením podstaty tao v myšlení a jednání, naproti tomu stoupci tao-t'iao („učení tao“) mají za cíl nesmrtelnost. Metody, které při tom používají, mají široké spektrum – od meditace přes tělesná cvičení až k sexuálním praktikám (*ibid.*: 201).

Lao-c' používá k znázornění svého učení o Tao a Te představy a pojmy ze světa lidské sexuality. Země a nebe, Jin a Jang, matka a otec, ženskost a mužskost tvoří polární (protilehlé) páry přírodního světa. Muž ztělesňující Jang představuje teplo, sílu, velikost, pohyb, oplodňující sílu (aktivitu). Žena ztělesňuje Jin představující temnotu, chlad, prázdnotu, slabost, podřízenost nehybnost (pasivnost). Žádný princip není "lepší", žádný není silnější. Jde o dva základní principy s totožnou potencí. Spočívá v nich váha světa a jejich interakce inspiruje vznik, vývoj i zánik věcí.

V zásadě je možné říci, že Konfucius a taoisté shodně považovali za středobod světa utvářející síly člověka samotného. Rozcházeli se však v hloubce tohoto pojetí a ve způsobu, jakým by měla být tato síla probuzena. Taoisté ctili vnitřně pojatou meditaci jako metodu „sezení s otevřenou myslí“, metodu „návratu do stavu neopracovaného bloku“. V tomto stavu se má člověk nacházet hlouběji než cokoli pojmenované, utvořené, poctěné a zamítnuté. Oproti tomu Konfucius učil spíše na vnějšek orientovanou cestu upřímného a uctivého zájmu o hudbu, poezii, rituály a dekorativní umění. Snažil se v lidech probudit laskavost a dobrotu, kterou bylo možné získat kontaktem člověka s člověkem (Campbell 1962 [2006: 412-413]).

3. 11. 1. Muž a žena v konfucianismu

Konfucius v Knize obřadů píše, že rozdílnost pohlaví má za následek, že muži a ženy musejí být od sebe odloučeni, jinak by bylo zničeno hierarchické pořadí obou rodů a harmonie veškerého kosmu, muž a žena se dokonce nesmí ani dotknout stejného předmětu.

Manželství je pro každého muže a ženu povinností i samozřejmostí zároveň. Cílem manželství, založeného jako velkorodina, jejíž různé generace žijí všechny pod jednou střechou pod vedením nejstaršího muže, je sloužit minulosti i budoucnosti této velkorodiny.

Hlavním úkolem manželství je zajistit patriarchálně zaměřený kult předků bez ohledu na změnu generací, přičemž tento cíl je zajištěn pouze plozením potomků. Je proto neuctivostí zůstat svobodný a ukončit obětování předkům bezdětností. Dívky jsou ceněny méně než chlapci, protože převzít dědictví otce a oběti všem svým předkům smí přinášet jen syn³². Například v Knize písní se ve dvou básních popisuje, jak bylo zacházeno s novorozenci obou pohlaví:

*„Narodil se syn,
na lůžku teď spí,
oblečený v háv,
nefrit na hraní.
Silným křikem volá,
ozdoby červené se skví,
jako král bude v našem domě žít.*

*Pak přišla na svět dcera,
na zem dali jsme ji spát,
zabalená v plenkách,
s tkalcovským kolíkem si může hrát,
pro ni žádné ozdoby ani emblémy,
jen o jídlo a pití se stará,
a matce s otcem jen potíže dělá.“
(Hoobler a Hoobler 1993 [1997:94]).*

³² Také dnes jsou v Číně v souvislosti s regulací porodnosti, kdy je rodinám povoleno mít pouze jedno dítě, preferováni chlapci. Pokud se žena dozví, že čeká holčičku, mnohdy raději přistoupí k potratu.

Velkorodina má za povinnost postarat se o sňatek ještě svobodných členů a to prostřednictvím zprostředkovatele či zprostředkovatelky. Dokud nevstoupí do akce zprostředkovatel a není proveden svatební obřad, nesmí se oba snoubenci navzájem vídat.

K prokázání předmanželské cudnosti nevěsty sloužila zkouška panenství. Za tímto účelem připraví ženich na postel bílou roušku, na které bude nevěsta o svatební noci ležet. Tato rouška, která musí příští ráno nést stopy krve jako důkaz, že nevěsta byla zbavena panenství, je pak veřejně vystavena. Neneseli známky krve, je to vnímáno jako neštěstí a pohana, a ženich má právo již deflorovanou nevěstu vrátit zpět k rodičům nebo si jí ponechat jako konkubínu (Bellinger 1993 [1998: 218]).

V zásadě sice platila monogamie, ale manžel mohl mít libovolný počet souložnic dle jeho majetkových poměrů. Když manželka neprodila žádného syna, mohli pak zajistit mužské potomstvo alespoň synové konkubín. To, jaká žena bude přijata za hlavní manželku a jak dlouho zůstane ve velkorodině, určují rodiče syna, bez ohledu na to, jak je s ní spokojen syn.

Možnost opětovného sňatku po smrti jednoho z manželů se u vdovce a vdovy posuzuje rozdílně. Zemře-li manželka, je vdovec s ohledem na rodinný řád povinen uzavřít nový sňatek. Zato vdova se opět provdat nemá, neboť věrnost je ctností a novým sňatkem ovdovělé ženy by musel muž přesídlit do velkorodiny za ní a tím by byla zničena „harmonie“ velkorodiny jejího zemřelého manžela a rodina by upadla do „nepořádku“ (*ibid.*: 219).

3. 11. 2. Prodloužení života a získání nesmrtelnosti v taoismu

V taoismu slouží jako prostředek k prodloužení života a k získání nesmrtelnosti mimo jiné způsoby sexuálního chování. Jde o to, že substance materializované u muže v semenu a u ženy v poševním sekretu a v menstruační krvi se zduchovněním silou rozumu přivádí zpět do mozku, přičemž obzvláštní význam hraje koitus reservatus. Zatímco v konfucianismu vedla k upřednostňování této praktiky, při které se vyhýbá ejakulaci semene, potřeba uspokojit manželku i všechny své konkubíny, v lidovém taoismu

doznala tato metoda nábožensko-filosofické odůvodnění (Bellinger 1993 [1998: 220]).

Všechny sexuální techniky směřují k tomu, že muž může své semeno živit a posilovat jen se spojením s ženskou energií partnerky. Vychází to z taoistické představy vzniku světa ze sňatku mužsky chápaného nebe a ženské země. Lidé se mohou psychicky a fyzicky podílet na tomto procesu prostřednictvím pohlavního aktu. K dosažení tohoto cíle existují zejména dvě metody.

Sexuální metoda zvaná *chuan-ťing pu-nao* („nechat semeno, aby se vrátilo a posílilo mozek“) se provádí jen v určité dny a jisté hodiny ve stavu meditativního pohroužení. Muž při ní krátce před tím, než dojde k ejakulaci, pevně uchopí dvěma prsty kořen svého penisu a hluboce vydechne. Jeho sperma tak může vystoupit až k mozku. Zadržením ejakulace ponechá muž celou energii Jang ve vlastním těle a podaří-li se mu přivést partnerku k mnoha orgastickým vyvrcholením, může pak přijmout do sebe energii Jin uvolněnou v jejím těle (*ibid.*: 221).

Druhá sexuální technika *chuan-ťin* („nechat semeno vrátit se“), zesiluje účinnost předchozí techniky ještě tím, že muž má pohlavní styk s co největším počtem především mladých a krásných partnerek, vyhýbá se předčasné ejakulaci a k výronu semene nechá dojít teprve u poslední partnerky. Tímto způsobem prý „Žlutý císař“ Chuang-ti obcoval postupně s 1200 souložnicemi a věděl, jak se vyhnout předčasné ejakulaci (tamtéž). Vedle sexuálních praktik jednotlivců existovaly i kolektivní sexuální praktiky *che-čchi* („sjednocení dechu“). Rituál byl slaven za novoluní a úplňku stejně velkým počtem mužů i žen. Po tanci draka, symbolu Jang, a tanci tygra, symbolu Jin, se každý mužský účastník věnoval sexuálnímu styku s co nejvíce partnerkami. Muži nechají všechny své partnerky dosáhnout orgasmu, kdežto sami zadržují ejakulaci, dokud se nespojí se svou poslední partnerkou. Sexuální techniky veřejně prováděné mnoha školami v době mezi 2. a 7. stol. n. l. byly pod tlakem konfuciánské morálky zatlačeny do soukromí. Všechny tyto techniky jsou však koncipovány hlavně z mužského hlediska a bývají často prováděny na úkor partnerky.

Společným cílem všech taoistických škol je „žít dlouho, neumřít“, tj. duchovní nesmrtnost, spočívající v nezávislosti na smrti, času, prostoru i sexuální identitě, předstupněm nesmrtnosti je dlouhý život.

Taoistické sexuální příručky přesně určovaly, jak často smí muž ejakulovat, aniž riskuje nebezpečnou ztrátu vitality. Mezi patnácti a dvaceti lety muži silné postavy mohou vylučovat semeno dvakrát, hubení jednou za den. Silní třicátníci si mohou dovolit výron semene denně a tato frekvence klesá až do počtu jednou za měsíc u silných sedmdesátníků, třebaže i jim se radí, aby tak vůbec nečinili v zimě, protože tehdy je ztráta jangu stokrát větší než na jaře (Bishop 1996 [1997: 142]).

3. 12. *Judaismus*

Judaismus jako náboženský směr se objevuje koncem judské říše (587 př. n. l.) na počátku babylónského vyhnanství. Bůh je označen až v knize Exodus buď jako Jahve, podle pramenu tzv. Jahvisty nebo Elohám, podle pramenu tzv. Elohisty.

Knihy Starého zákona Bible byly téměř bez výjimky napsány muži a mužský element v nich dominuje nad ženským. Mužského rodu je nejen slovo „člověk“ (adam), ale také v označení příbuzenských vztahů převažují slova mužského rodu (Bellinger 1993 [1998: 263]).

Podle jahvistické zprávy o stvoření byla obě pohlaví stvořena po sobě, nejdříve muž a potom žena. Potom Bůh zřídil zahradu, postavil tam člověka a přikázal mu, aby nejedl ze stromu poznání dobrého a zlého. Bůh ale usoudil, že není dobré, aby byl člověk sám a Adama tvrdě uspal, vyňal jedno z jeho žeber a z něho utvořil ženu. Oba byli nazí, člověk i jeho žena, ale nestyděli se. Člověk však nevydržel nejíst ze „stromu poznání“. Lstivý had³³ přemluvil ženu, aby božího příkazu nedbala, protože sám Bůh ví, že pokud „z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé“. Žena tedy vzala jeho plody a jedla a dala také svému muži. Oběma se otevřely oči; poznali, že jsou nazí. Boží trest nenechal na sebe dlouho čekat, Pro ženu vynesl Bůh trest: „*Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.*“ A protože člověk uposlechl hlasu své ženy a jedl ze stromu, odsoudil ho na jedné straně k obdělávání půdy, na druhé straně k nomádství (Gn 2,7-25).

³³ Ve skutečnosti, že první žena je svedena právě hadem, zvířetem, které nejstarší víra spojovala s mužským pohlavním údem a přikládala mu životadárné schopnosti, spatřují znalci mýtů ozvuky starověké kultury.

Od té doby je oblečení, které dostatečně nezakrývá pohlavní orgány muže a ženy, tabu. Nahota považuje za cosi ponižujícího, za hanbu nejen pro nedostatečně oděné, ale také pro přítomné diváky. „Pohlavní orgán“ a „hanba“ jsou v hebrejštině vyjádřeny stejným slovem (erva). Podle Jahvisty se hříšný lidský pár za svoji nahotu styděl, takže Jahve mu sám dal oděv, aby jím zakryl své ohanbí. A když Noe ležel po požití vína obnažen uvnitř svého stanu, jeho synové Šém a Jefet ho přikryli pláštěm a odvrátili obličej, aby jej nespatriili nahého, na rozdíl od třetího syna Cháma, který od nahého otce tvář neodvrátil (Gn 9,18-27).

Jahvistický příběh o pádu prvního lidského páru byl později v Talmudu a kabale rozšířen a glosován eroticko-mystickým způsobem, zvláště když v biblickém příběhu je použita řada sexuálních symbolů: had jako falický symbol, slovo „poznat“ jako opis pro souložit, nahota a neexistence studu před pádem a stud z nahoty po něm, porodní bolesti jako trest pro ženu ad. (Bellinger 1993 [1998: 240]).

Všechna ustanovení v Bibli vycházejí z Tóry (Zákona). Židé tak pojmenovali soubor prvních pěti knih Starého zákona, které označujeme První až Pátá Mojžíšova neboli latinsky Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium.

K biblickým knihám náleží rovněž „Píseň písní“ („Píseň Šalomounova“), sbírka milostných a svatebních písní, které umožňují alegorické výklady Boží lásky. Jsou to písně, jež si mezi sebou vyměňují ženich, chór a nevěsta:

(Ženich)

„Jak krásné jsou tvé nohy v střevíčkách,

princezno.

Křivky tvých boků jsou náhrdelníky,

dílo rukou umělcových.

Tvůj klín je mísa vykroužená,

nechť nechybí v ní víno

Břicho tvé stoh pšeničný,

vroubený liliemi.

Tvé prsy jako dvě mlád'átka

dvojčátka gazelí...

*Tvá postava je palmě podobná
a prsy tvé hroznům
I řekl jsem: vylezu na palmu,
zmocním se plodů jejích.
A necht' jsou tvé prsy hrozny révové
a dech tvůj voní jablky.
Ponebí tvé je víno nejlepší,
které jde k duhu tvému miláčku,
rty, zuby jeho svlažující.“*

(Nevěsta)

*„Jsem svého milého,
a jeho vášeň na mě doléhá.
Pojď, milý můj,
vyjdeme do polí
a v keřích henny přenocujem.
Půjdeme časně ráno do vinic,
podívat se, zda pučí réva,
zda květ se otevřel
a granátovníky již vykvetly.
Tam dám ti lásku svou.
Pokříný svou vůni vydaly,
u našich vrátek všechno vzácné ovoce,
všechno vzácné ovoce staré i nové,
které jsem schovala jen pro tebe.“
(Píseň písni [1969: 46 - 47]).*

Tato píseň je plná potlačované erotiky mezi jinochem a dívkou a používá četných jednoznačných a zároveň zastřených přirovnání a metafor z říše rostlin a zvířat. Tak například gazelí blíženci či hrozny vína označují prsy, vinice je celým tělem.

3. 12. 1. Zákony pro muže, zákony pro ženy

Skutková podstata cizoložství byla pro muže a ženu dána nestejně. Každý pohlavní styk zasnoubené nebo provdané ženy s jiným mužem, bez ohledu na to zda svobodným nebo ženatým, dělal ze ženy cizoložnici, protože porušila své vlastní manželství. Zatímco oproti tomu každý muž, který se spustil s manželkou jiného, porušil manželství jen jemu. Když ženatý muž souložil s neprovdanou nebo nezasnoubenou ženou, nebylo tím jeho manželství dotčeno, nedopouštěl se tudíž žádného cizoložství (Bellinger 1993 [1998: 245]). V Deuteronomiu se rovněž zmiňuje, že pokud se budou dva muži prát a žena jednoho z nich ve snaze ochránit manžela před ranami chytí toho druhého za ohanbí, bude jí useknuta ruka (Dt 25,11-12). Pokud měl muž podezření, že je mu žena nevěrná, mohl ji dovést ke knězi a podrobit ji tzv. „žárliivostnímu rituálu“, který je velice podrobně popsán v knize Numeri. Když muž přivede ženu ke knězi, přináší za ni jako oběť „desetinu éfy ječné mouky“.³⁴ Kněz začínal rituál tím, že ženu postavil před boha. Potom nabral do hliněné nádoby svatou vodu a nasypal do ní trochu prachu z podlahy příbytku. Pak se obrátil k ženě, která stála s rozpuštěnými vlasy na znamení pokání a držela v rukou obětní dar, a slavnostně jí řekl: *„Pokud se s tebou nikdo nestýkal a ty ses nedostala na scestí a neposkvřnila ses před svým mužem, buď nedotčena touto hořkou vodou prokletí. Ale jestliže ses dostala na scestí a byla svému muži nevěrná a poskvřnila ses tím, že se s tebou stýkal ještě někdo jiný, ať s tebou Hospodin naloží uprostřed tvého lidu podle přísežné kletby! Hospodin ať způsobí, aby tvůj klín potratil a břicho se nadulo. Ať tato voda prokletí vnikne do tvých útrob, aby ti břicho nadulo a tvůj klín potratí.“* (Nu 5,11-31). Žena musela odpovědět „amen“. Následně kněz vzal z ženiných rukou obětní dar, hrst mouky spálit na oltáři, žena pak musela vypít obsah nádoby a čekat, jaké následky nápoj způsobí. Cílem tohoto rituálu bylo, aby žena dostala strach a raději se přiznala než vypila nápoj. Manžel se s ní mohl rozvést, ale trest smrti ji nečekal, protože ten mohl být udělen jen po soudu se dvěma a více očitými svědky. Pokud podezřelá žena pohár vypila, tak se jí samozřejmě nic nestalo a muži nezbylo než ji věřit nebo tiše žárlit dál.

Předpokladem pro uzavření manželství je ze strany dívky její panenství. Předmanželský styk je (na rozdíl od stejného prohřešku u chlapce) přísně

³⁴ Odpovídající přibližně 1, 7 kg.

trestán, dívka mohla být i ukamenována. Aby se předešlo nedorozuměním ohledně panenství, schovávala se prostěradla ze svatební noci se stopami krve po defloraci jako důkaz panenství nevěsty, což je ještě dnes zvykem v arabském světě. Panenství však nebylo považováno za ideální stav. Skutečnost, že by žena zůstávala provždy svobodná, byla brána jako strašné neštěstí, protože staropanenství bylo spojováno s vidinou, že nebude mít děti, což bylo pro ženu jedním z nejhorších prokletí, které ji mohlo potkat (Schwarz 1997 [2002: 69]).

Pokud je dívka znásilněna a není zasnoubená, má násilník povinnost uzavřít se znásilněnou sňatek, přičemž manželství má zůstat nerozlučitelné. Pokud je již panna zasnoubená, tak se dodatečně prošetřuje, zda se jednalo o skutečné znásilnění nebo pouze o svedení, směrodatným při tom je, zda ke styku došlo ve městě nebo v samotě na venkově. Pokud se to stane ve městě, jsou ukamenováni oba, dívka proto, že nekřičela, muž proto, že zneuctil ženu bližního svého. Pokud se ale znásilnění odehraje na venkově, je potrestán pouze muž, protože dívka se svým křikem nemohla dovolat pomoci (Bellinger 1993 [1998: 250]).

Mnohoženství je v Bibli pokládáno za samozřejmost. Deuteronomium přináší návody ohledně dědického práva prvorozeného. Nezáleží na tom, kterou ze svých žen muž miluje více, v den, kdy bude synům předávat dědictví, má větší právo ten, který se narodil dříve (Dt 21,15) .

Jednoženství jako jediná forma manželství se stalo závazné zhruba od roku 1450 n. l. pro aškenázské Židy západního kulturního okruhu, kdežto u sefardsko-orientálních Židů v arabských zemích je polygynie dovolena ještě dnes.

Manželství je rozlučitelné jen z mužovy vůle, muž má právo svou manželku „zapudit“. Naopak pro ženu je rozvod možný jen se souhlasem muže. Pokud nechce muž vystavit rozlukový list, stává se žena afinou – ženou, která se nemůže znovu provdat, protože její muž je buď nezvěstný nebo se s ní nerozvedl.

Mužská homosexualita se v Bibli považuje za zvrácenost a je přísně trestána. Pokud muž spí s ženou jako s mužem, oba se dopouštějí zvrácenosti, dle lévijského zákoníku „musejí zemřít, jejich krev padni na ně.“ O ženské

homosexualitě se nic neříká, i když dle všeho byla zřejmě také úplně zakázána (Lv 18,22).

3. 12. 2. Zvyk obřízky

Podle Kněžského kodexu nakázal Elohim, aby všechny osoby mužského pohlaví byly osmého dne obřezány na znamení smlouvy s Abrahamem a jeho potomky. Ještě neobřezaný Mojžíš málem zaplatil za svůj prohřešek životem. Zachránila ho jeho žena Sipora, která Mojžíšův nedostatek zamaskovala tím, že se dotkla jeho pohlavního údu čerstvě obřezanou a ještě krvácející předkožkou svého syna (Ex 19,15).

Zvyk obřízky pochází ze starého Egypta, i když Egypťané původci tohoto zvyku nejsou. Je rozšířen po celé Africe, zejména ve velmi teplých oblastech. Egyptští lékaři však učinili z tohoto hygienického obyčeje rituální povinnost, které se nesměl vyhnout žádný muž dbající na svou pověst, jinak by byl označen za barbara. Názory vědců na původní smysl obřízky se doposud rozcházejí. Někteří se domnívají, že zkrácení předkožky na mužském údu je přežitek z doby lidských obětí. Už svatý Augustin se domníval, že tato operace měla zbavit hříchu člověka, který přišel na svět obtížen vinou svých předků. Jiní badatelé spatřují v obřizce zkoušku odvahy, kterou podstoupí mladý muž, než je přijat do pospolitosti svého kmene či národa jako plnoprávný člen. Nepravdivé se zdá nejběžnější vysvětlení, že Židé zavedli obřízku, aby se odlišili od jiných národů, což nemohlo platit už jen proto, že obřezáni byli příslušníci většiny národů, s nimiž se Židé stýkali (Morus 1956 [1992: 26]).

3. 12. 3. Levirátní manželství

Pro muže bylo největší povinností, aby zplodil mužské potomky. Jestliže žena byla neplodná, mohla muži místo sebe nabídnout otrokyni, zpravidla svoji vlastní, aby mu jejím prostřednictvím dala potomky. Další možností, jak této povinnosti dostát byl levirát (švagrovské manželství). Zákon přikazuje, že žijí-li bratři spolu (to znamená z týchž rodinných zdrojů) a jeden z ženatých bratrů zemře bez syna, některý z jeho bratrů se musí oženit s jeho vdovou a zemřelému posmrtně ještě zplodit syna, který ponese jméno zemřelého bratra. Účelem levirátního manželství bylo dát zemřelému bratru dědice a připoutat tím

majetek k rodině. Levirátní manželství bylo rozšířeno po celém Středním východě, ale každý národ určoval pořadí kandidátů na sňatek s vdovou dle svého. Pokud se bratr zdráhá vstoupit do levirátního manželství, platí příkaz vyzuté boty (chalice): „Přistoupí k němu před staršími švagrová, zuje mu střevíc, plivne mu do tváře a prohlásí: ‚To si zaslouží muž, který nechce svému bratru zbudovat dům.‘“ (Dt 25,9). Vyzutá bota je dokladem švagrova odmítnutí a povolením pro vdovu vdát se za jiného muže.

Podle Jahvisty se biblický Ónan, který se kdysi oženil s vdovou svého zemřelého bratra, vyhýbal povinnosti plodit děti tím, že prováděl koitus interruptus. Kdykoli vycházel k ženě svého bratra, vypouštěl semeno na zem, aby svému bratrovi nezplodil potomka. Jahve potrestal Ónanův čin smrtí (Gn 38,8-10). Nejde však o onanii, sebeukájení. Ónan, podle kterého je nazývaná onanie „neonanoval“, ale provinil se přerušovanou souloží (Bellinger 1993 [1998: 253]).

3. 12. 4. Očišťovací rituály

Podle Očišťovacích řádů knihy Leviticus stanovil zákon týkající se nečistoty mužů a žen samotný Jahve. Muži se stávají kultovně nečistými nedobrovolným výronem semene, polucí a rovněž všechno, co přišlo do styku se semenem, je také nečisté. Je třeba tedy provést rituální očistu. Rovněž pohlavní styk, při němž došlo k mužově ejakulaci, činí muže i ženu nečistými, a to až do večera. Nečistou se stává i žena v době menstruace. Zatímco výron semene u muže způsobuje nečistotu pouze jeden den, ženu činí menstruace nečistou po sedm dní; každý, kdo se jí dotkne, je nečistý až do večera. Podle Zákona svatosti knihy Leviticus je soulož se ženou v době její menstruace zakázána, pod hrozbou trestu smrti. Jahve řekl Mojžíšovi: *„Kdyby někdo spal se ženou v období její nečistoty, odkryl její nahotu a obnažil zdroj jejího krvácení a ona by nechala odkrýt zdroj svého krvácení, budou oba vyobcováni ze společenství svého lidu.“* (Lv 20,18).

Rozdílnost v délce nečistoty ženy po porodu závisela na pohlaví dítěte. Pokud žena porodí chlapce, bude po sedm dní nečistá jako při menstruaci. Osmého dne pak bude chlapec obřezán. Následně bude matka nečistá ještě 33 dnů, během nichž se nesmí dotknout ničeho svatého a ani vstoupit do svatyně.

Období nečistoty je pak ještě dvojnásobné, pokud porodí děvče. Po ukončení období očišťování po porodu odevzdá žena knězi u vchodu do stanu setkávání ročního beránka. Pokud není schopna nabídnout beránka, dá dvě hrdličky nebo holoubata. Kněz pak za ní vykoná smířčí obřady a bude opět čistá (Lv 12,2-8).

3. 13. Křesťanství

Křesťanství je náboženství, které se odvolává na učení Ježíše Nazaretského (asi 7/4 př. n. l. – 30 n. l.) jako na svého zakladatele a nazývá se podle jeho titulu Kristus („Pomazaný /Bohem/“). Je nejrozšířenějším světovým náboženstvím, celkový počet křesťanů tvoří přibližně 33% obyvatel světa. S judaismem, z kterého se křesťanství vyvinulo, má kromě víry v jednoho boha společnou myšlenku příchodu Mesiáše. Avšak křesťané už na svého Mesiáše nečekají, ale ztotožňují ho s postavou Ježíše.

3. 13. 1. Panna Maria

K předpovědi narození Ježíše došlo podle evangelisty Lukáše tak, že Bůh poslal svého anděla Gabriela „*k panně zasnoubené muži jménem Josef z domu Davidova; jméno té panny bylo Maria*“. Na námitku, že se to nemůže stát, jelikož nežije s mužem, jí anděl odpověděl: „*Sestoupí na tebe Duch svatý a moc Nejvyššího tě zastíní; proto i tvé dítě bude svaté a bude nazváno Syn Boží.*“ (L 1,26-38)

Těhotenství ale nemohlo být před Josefem utajeno. Podle tehdejších zákonů mohl dát nevěrnou snoubenku Josef ukamenovat, když se mu ale ve snu zjevilo, že dítě bylo počato Duchem Svatým, přijal Marii za svou manželku (Bellinger 1993 [1998: 267]).

Slovo panna znamená v izraelsko-židovském chápání v době Ježíšově také mladou pohlavně zralou ženu. Je tudíž označením věku ženy, bez ohledu na to, zda již měla pohlavní zkušenosti či ne (*ibid.*: 266). Kult Panny Marie měl později obzvláště v lidovém prostředí velký vliv. Můžeme v něm spatřovat odkaz na pohanskou Bohyni Matku s jejími čistě pozitivními vlastnostmi. „Negativní“ aspekt bohyně bychom pak mohli vidět v postavě ďábla, jehož jedno z oslovení,

Lucifer, odkazuje na pohanskou bohyni Venuši. Strach z těchto aspektů ženskosti se pak promítl do čarodějnických procesů ve středověku (viz. níže).

3 .13. 2. Rozdílnost v pojetí muže a ženy u Ježíše a sv. Pavla

Pro apoštola Pavla je kritériem víry a života muž. Zatímco Ježíš hlásá v evangeliích rovnocennost mužů a žen, apoštol Pavel podřizuje ženu muži. Ženy se mají podřizovat mužům, zatímco muži jsou jen napomínáni, aby milovali své ženy a nechovali se k nim drsně (Ko 3,18).

Pro Ježíše je principem mravního jednání láska, přičemž láska k bohu a láska k bližnímu jsou neoddělitelně spjaty. Ve výzvě „*Milujte své nepřátele*“ (L 6,35; Mt 5,44) je láska přenesena na universální přisouzení království božího všem bez výjimky, včetně „nepřátel“. V Ježíšových přikázáních lásky nejde o lásku, která očekává, že bude opětována, ale o lásku, která vyžaduje iniciativní jednání, bez toho, aby hleděla na případný zisk a bez výhrad, či dokonce s rizikem, že protějšek získá víc. Ježíš nestanovuje žádné zákazy nebo zákony spojené s hrozbami trestu. Pavel oproti tomu ve svých čtyřech hlavních listech varuje nejen před smilstvem, ale dokonce vyhrožuje božskými sankcemi. Smilníkům, mimo jiné homosexuálům, Pavel vyhrožuje nejen vyobcováním z křesťanské obce, ale také vyloučením z království božího v budoucnosti (1 K 5,1-5).

V oblasti manželství a rozluky Ježíš upozorňuje na to, že od počátku stvoření Bůh učinil člověka jako muže a ženu a proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem. Na rozdíl od Starého zákona, kde muži stačilo pouze napsat rozlukový lístek a ženu propustit, Ježíš stanovuje: „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj! ...Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství; a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství.*“ (Mk 10,6-12). Oproti tomu Pavel říká, že pro muže je lépe, když žije bez ženy, avšak, aby se lidé vyvarovali pokušení satana z přílišné touhy, je lepší, když má každý muž svoji ženu a každá žena svého muže (1 K 7,1-7,5).

V Prvním listě Korintským se píše i o rozdílnosti muže a ženy při modlitbách a proroctví: „*Rád bych, abyste si uvědomili, že hlavou každého muže je Kristus, hlavou každé ženy je její manžel a hlavou Krista je Bůh. Každý muž, který se modlí nebo vyslovuje proroctví se zahalenou hlavou, zneuctívá svou hlavu, ale*

každá žena, která se modlí nebo vyslovuje proroctví s nezahalenou hlavou, zneuctívá svou hlavu – je to totéž, jako kdyby její hlava byla oholena. Jestliže si žena nezahaluje hlavu, měla by se ostříhat. Je-li však pro ženu potupné, dát se ostříhat nebo oholit, nechť se zahaluje. Muž by si neměl zahalovat hlavu, protože je obrazem a odleskem slávy boží. Ale žena je odleskem slávy muže. Vždyť muž přece není z ženy, nýbrž žena z muže. Muž přece nebyl stvořen pro ženu, ale žena pro muže. Proto má žena mít na hlavě znamení moci kvůli andělům.“ (1 K 11,3-10).

3. 13. 3. Žena jako čarodějnice

Obzvláště pro období středověku byl typický strach před posedlostí děblem. Ten, koho posedl ďábel sexuálního pudu, se nedostal do konfliktu jen se svými nejbližšími, ale i s vrchností a to znamenalo zpravidla mučení a smrt. Ďábel sváděl lidi obojího pohlaví, avšak častěji měl spadeno na ženy. Ty pak měly pověst čarodějnice. Proč tomu tak bylo se píše ve slavném Kladivu na čarodějnice: *„ženy jsou lehkověrnější než ďábel, který narušuje víru, tak útočí spíš na ně, druhým důvodem je, že ženy od přírody snáze podléhají dojmům a třetí důvod, že mají kluzké jazyky a nejsou schopné před svými družkami pomlčet o těch špatnostech, které znají, a, protože jsou slabé, shledávají, že se samy snadno a potají oddají čarodějnictví.“* (Kramer a Sprenger 1486 [2006: 121-122]). Mohly to být staré babky s rozcuchanými šedivými vlasy, které v noci létaly na koštěti na sabat a tam s ďáblem obcovaly. Byly nebezpečné zejména tím, že ovládaly síly přírody. Vařily pro panny a cizoložníky nápoje lásky, vyráběly různé afrodiziakální masti či pomáhaly ženám, aby se zbavily nechtěného těhotenství, ale mohly také přivést pohromu a nemoc ve svém okolí. Mnohé z těchto čarodějnic prý žily celá staletí, ještě od dob pohanských³⁵.

Ještě nebezpečnější však byly mladé čarodějnice, které neobcovaly jenom s ďáblem, ale i s pozemšťany. Mnohdy bylo ale obtížné poznat, jestli daná žena je skutečně čarodějnici nebo pouze dívkou lehčích mravů, a tak bylo zapotřebí

³⁵ Tak například pověst z okolí Kašperských Hor vypráví o nekonečně staré ženě, jménem Swiza, o které nikdo nevěděl, kde bydlí, odkud pochází a proč se zjevuje. Vidali ji jak se oblečená do vlčí kůže a s jeleními parohy prochází pustými pastvinami nebo lesy. Kdykoli se v kraji objevila, byla to předzvěst zlých pohrom, nemocí či dokonce moru (Rausch 1974 [1995: 111]).

důkazů. Toho se dostávalo prostřednictvím mučidel anebo i pouhými výhrůžkami (žena tak byla donucena přiznat ta nejabsurdnější obvinění). Na obvyklé sugestivní otázky dostával soud obvykle stejné odpovědi. Ženy souhlasně vypovídaly, že styk s ďáblem je velice bolestivý, protože ďábel má nestvůrně velký a jako kámen tvrdý genitál. Jeho penis (zde se výpovědi poněkud lišily) je prý okován železem či pokryt šupinkami a jeho sémě ledové. I přes tyto parametry mohly s ďáblem obcovat i panny, aniž by přitom byly deflorovány. Vlastní sexuální sférou ďábla byla jeho zadní část, jíž si také chlípné ženy zvláště hleděly. Jak ukazuje mnoho středověkých vyobrazení, ženy si klekaly a dívaly se ďáblu pod ocas. Nejšťastnější byly, když mu směly políbit zadek, což jim zřejmě dodávalo tajuplné síly (Morus 1956 [1992: 92]).

Styk s ďáblem zanechal na čarodějnicí vždy stopy na těle. Jednou z těchto stop bylo například jakési místní umrtvení. Když obžalovanou píchali jehlou a oběť při každém vpichu nevykřikla, bylo to znamením, že se onoho místa dotkly ďáblovy prsty. Někdy se považovaly za důkaz i jaterní skvrny, bradavice, ječná zrna či jiná nepatrná znamínka na pleti (*ibid.*: 93).

Po první vlně procesů s čarodějnicemi, rozpoutané v jižní Francii, vypukla na přelomu 14. a 15. Století nová epidemie čarodějnického šílenství – tentokrát v alpských zemích. Obvinění z čarodějnictví sloužilo často jako záminka k odstranění osob, které někomu stály v cestě. K rozpoznání čarodějnic bylo v roce 1486 vytištěno „Kladivo na čarodějnice“ (dílo Jacoba Sprengera a Heinricha Kramera). První dvě části obsahují přehled zlořádů a kouzel, které čarodějnice používají k zamaskování svých hanebností, a v třetím díle se uvádí, jak je lze přesto usvědčit pomocí přesně stanoveného procesního řádu. Vyšetřující má dát obviněné 35 otázek. Nenažde-li se nic lepšího, stačí už jen první otázka, aby bylo možno čarodějnicí usvědčit. Pokud na otázku „*Věříš v čarodějnice?*“ odpoví vyslychaná „*ano*“, vzniká podezření, že se vyzná v čarodějnickém umění, pokud „*ne*“, proviní se kacířstvím, protože jí byla následovně hned položena další otázka: „*Byli potom nevinně odsouzeni ti, kteří byli upáleni?*“ (Kramer a Sprenger 1486 [2006: 496]).

Za představou zlé a nebezpečné čarodějnice můžeme dešifrovat nedůvěru a možná i pohrdání mužů vůči ženám ve výrazně maskulinní společnosti – obavy z temných, ryze ženských znalostí, její moci, nespoutanosti, neukojitelnosti a

útočnosti. Žena, která se vzepře řádu, pokoře, nenápadnosti a poslušnosti, je pak čarodějnici.

3. 14. Islám

V islámské kultuře se rozlišuje mezi sunnity a ší'ity. Sunnité, kteří představují cca 83% všech muslimů, zachovávají sunnu (tradici), tvořící ve spojení s koránem dva základní prameny islámu. Korán obsahuje poselství Alláha zjevená v letech 610 - 632 n. l. proroku Muhammadovi andělem Gabrielem. Sunnité se domnívali, že vedení obce by nemělo zůstat v rukou přímých potomků Muhammada a proto uznávali všechny chaláty jako zákonné následovníky proroka. Naproti tomu ší'ité uznávají jako imáma, tj. zákonného nástupce a hlavu obce muslimů, pouze chalátu Alího (602 - 661 n. l.), Muhammadova bratrance a zetě, a jeho přímé potomky. V otázce oprávnění k vedení obce věřících panovaly mezi potomky Alího velké rozdíly, které u ší'itů vedly ke vzniku několika směrů, uznávajících buď pět „viditelných imámů“ jako zaidité, sedm jako ismá'ilité nebo dvanáct jako imámité.

3 . 14. 1. Alláh Stvořitel

Alláh je staroarabské označení pro nejvyšší bytost. Tento mužský hlavní bůh předislámského, staroarabského henoteismu, uctíváný v Mekce pod symbolem „černého kamene“, se pro proroka Muhammada stává jediným bohem islámského monoteismu. Jakékoli spojování Alláha s jinými božstvy je zakázáno. Tak Muhammad nedovoluje, aby s Alláhem byla spojována staroarabská božstva, která jeho krajané uctívali mimo jiné jako „syny“ nebo „dcery“ Alláhovy.

Alláh je stvořitelem všech věcí a bytostí, které vždy stvořil v párech: „*On stvořil pohlaví mužské a ženské z kapky semene (jím) vystříknuté*“ (Súra 53:45-46a).

V mnoha mekkánských súrách³⁶ je vznik lidského života popisován jako různé etapy pohlavního styku, které všechny usměrňuje Alláh. Nejdříve nechá Alláh vzniknout člověka z kapky semene (spermatu), případně z kapky vody, a umístil ho na bezpečné místo (děloha). Potom stvoří „kapku sražené krve“ či „kapku přilnavou“ (zárodek) a vytvoří z „chuchvalce krve“ tělo (fetus). Potom jej nechá jako dítě vyjít z mateřského lůna (Belinger 1993 [1998: 319]).

Zatímco podle mekkánských súr je lidský pár stvořen téměř současně, podle pozdějších medínských súr vznikl nejprve muž a potom žena. Muž má přednost před ženou třeba i v dědickém právu – chlapec obdrží dvojnásobek podílu dívky. V nebeském ráji Muslimů se muži žení s krásnými rajskými pannami nepomíjejících půvabů, s huriskami („bílými“). A každý zesnulý muž může s každou z nich souložit tak často, kolikrát se ve dnech ramadánu postil a kolik dobrého díla vykonal (*ibid.*: 321).

3. 14. 2. Islámské hodnocení mužů a žen

Všeobecně je v islámu hodnocení duchovního charakteru žen velmi nízké. Na důkaz podřazenosti ženy vůči muži se cituje verš z Koránu: *„Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednomu z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody!“* (Súra 4:34). Nejméně podle jednoho šíitského textu byly ženy stvořeny z kalu hříchů démonů, aby sloužily jako pokušení pro hříšníky. Nejsou připuštěny k zasvěcování a mají pouze hodnotu nástrojů pro vstup do světa duchů dočasně odsouzených, aby na sebe braly tělo jako trest za své hříchy. Samy jsou však bez duše³⁷.

³⁶ Verše v Koránu jsou rozdělené na mekkánské (verše, které pochází z období Muhammedova pobytu v Mekce; jsou považovány za koncilové a mírumilovné) a medínské (verše z období v Medíně, které jsou poznamenány netolerancí a užitím násilí). Celkový počet veršů obsažených v Koránu je 6236 a jsou rozdělené na 114 súr.

³⁷ Přesto v mytologii těchto sekt byla Alího nevěsta a Mohamedova dcera Fátima, matka Hasana a Husajna, proměněna v božskou bytost dokonce převyšující bytost jejího vlastního otce. Fátima je uctívána celým mohamedánským světem, protože byla jedinou dcerou Proroka, který plodil syny, aby pokračovali v jeho odkaze. V některých šíitských sektách její uctívání dosahuje takových rozměrů, že je nazývána „Matkou svého otce.“ (Campbell 1964 [2002: 422-423]).

Žena má oproti muži tu nevýhodu, že je po všech stránkách vyloučená z veřejného života a vykázána do soukromí domácností. Za Abbsovců byl zaveden byzantský dvorní mrav, separace manželek, které se mimo harém směly pohybovat pouze zahalené v závoji. Na veřejnosti, to je mimo obytný prostor, mají ženy zakrývat své ženské vnady přehozem, aby jimi muži nebyli sexuálně drážděni. Nezahalené ženy se často dokonce označují za „nahé“ (Bellinger 1993 [1998: 322]).

Zvláště obšírně se Alláh zabývá povinností žen zahalit intimní části svého těla v medínském zjevení:

*„A řekni věřícím ženám,
aby cudně klopily zrak
a střežily svá pohlaví
a nedávaly na odiv své ozdoby
kromě těch, jež jsou viditelné.
A nechť spustí závoje své na řadra svá.
A nechť ukazují své ozdoby jedině svým manželům
nebo otcům nebo tchánům
nebo synům nebo synům svých manželů
nebo bratřím
nebo synům svých bratří či sester,
anebo jejich ženám anebo těm, jimž vládne jejich pravice (tj. otrokyním)
nebo služebníkům, kteří nemají chtíče (tj. eunuchům)
anebo chlapcům, kteří nemají pojem o nahotě žen.
A nechť nedupou nohama,
aby lidé postřehli ozdoby, které skrývají.“
(Súra 24: 31)*

Domácnost je jednou z mála oblastí, ve které se ženám přiznává právo vládnout a rozhodovat. Žena rozhoduje, co se bude kupovat, muž nákupy obstarává. Ženy jsou v islámu především matkami a vychovatelkami dalších generací, rodina je považována za základní stavební jednotku společnosti.

V období Ramadánu³⁸ se musí každý plnoletý a zdravý muslim denně od východu do západu slunce zdržet pohlavního styku. Rovněž v době menstruace, označované Alláhem za „neduh“ nebo „vadu“, je muži zakázáno mít se ženou pohlavní styk. Obvyklým prostředkem náboženské očisty je pak studená voda (Bellinger 1993 [1998: 331]).

Zachovat cudnost znamená udržovat pohlavní styk s vlastními manželkami a otrokyněmi-konkubínami. Necudností se podle Koránu míní pohlavní styk mezi osobami, jež nestojí vůči sobě v zákonitém vztahu manželství nebo konkubinátu. Incest a znásilnění se považuje za smilstvo. Prokázané cizoložství ženy může mít za následek její doživotní internaci. *„Proti těm z vašich žen, jež dopustí se hanebnosti, vezměte jako svědky čtyři z vás. A jestliže tito to dosvědčí, podržte ženy v domech, dokud je smrt nezavolá anebo Bůh pro ně nepřipraví nějaké jiné východisko.“* (Súra 4:15). Žaloba proti ženě podezřelé z cizoložství musí být prokázána, jinak pomluvače postihne trest – podobně jako v příhodě týkající se podezření z manželské nevěry Á'išy, Muhammadovy oblíbené ženy. Muž, který ji neprávem osočil, dostal 80 ran bičem. *„Ti, kdož obviňují lehkovážné, ale věřící počestné ženy, budou prokleti na tomto i na onom světě a očekává je trest nesmírný.“* (Súra 24:23).

Vstup do manželství je pro muslimy svatou povinností, kdežto bezženství se neschvaluje. Polygamní manželské právo dovoluje svobodnému muslimovi až čtyři zákonné manželky a nadto libovolný počet otrokyň-konkubín. Muslimky mají striktně zakázáno uzavřít manželství s nemuslimem, oproti tomu muž má povoleno uzavírat manželství i s „jinak“ věřícími ženami, vyznávající křesťanství nebo židovství (Bellinger 1993 [1998: 330]).

I když polygamie platila pro všechny věřící, nemohla se nikdy všeobecně rozšířit nejen proto, že většina mužů byla příliš chudá (správný muslim se musí o své ženy postarat spravedlivě), než aby mohla mít víc než jednu ženu, ale polygamie je na širším základě možná jen tehdy, je-li v zemi z nějakého důvodu přebytek žen. Tento předpoklad zřejmě existoval v Mohamedově době a v následujícím období arabských dobytelských válek (Morus 1956 [1992: 79]). Ve velmi mnoha případech se tedy polygamie v mohamedánských zemí

³⁸ 9. měsíc islámského kalendáře, který v průběhu (lunárního) roku může připadnout na různá roční období. Měsíc každoročního půstu.

redukovala na bigamii: na jednu starší a jednu mladší ženu, kterou si muž vezme, když ho první přestane sexuálně přitahovat anebo když mu nedá děti.

Muslimský muž může zrušit manželství bez uvedení důvodu tím, že třikrát za sebou pronese „rozvádím se s tebou“. Od nového tisíciletí platí dokonce v Dubaji zákon, podle kterého stačí, když rozvodovou formuli naťuká do svého mobilu a pošle ji třikrát své ženě jako textovou zprávu (Frouzová 2005: 24). Oproti tomu ženy mohou o rozvod usilovat vleklým procesním způsobem a dosáhnou jej jen občas. Pro rozvedené ženy existuje určitá čekací doba než vstoupí do nového manželství, aby se vyloučilo, že není těhotná se svým předchozím manželem. Tato doba trvá po tři menstruační periody.

4. Aktivita muže a pasivita ženy skrze biologickou a kulturní determinaci

Během naší cesty za pohledem na muže a ženu v různých kulturách jsme se převážně setkávali s konstrukcí pasivní či dokonce masochistická žena a aktivní (až sadistický) muž. V naší západoevropské kultuře je model sexuálně aktivního muže a pasivní ženy pořád velmi silný. Muž bývá považován za sexuálního lovce, žena bývá vnímána jako sexuální objekt. Žena, která muže svádí otevřeně, je považována za děvku. Muž-dobyvatel je samozřejmostí, žena-dobyvatelka je spíše úchylkou. Jak ukázala řada psychologických výzkumů, tento konstrukt je pořád dosti pevně zakotven v našem podvědomí. Za nejvýraznější mužské rysy jsou v západoevropské společnosti považovány agresivita, hledání dobrodružství, podnikavost, tendence k bojovnosti a sebezprosažení. Klíčovou charakteristikou ženy je pak empatie, mateřský pud a něžné city, zájem o věci týkající se domova, ženy mají blíže k slzám, mají soucit se slabšími, více vyjadřují emoce. Malá děvčátka projevují závislejší chování a starší dívky jsou prokazatelně nesamostatnější a méně fyzicky asertivní než chlapci. Stejně tak při výchově dětí bylo zjištěno, že pasivita je u chlapců přijímána s nevolí, stejně jako agresivita u dívek.

Při studiu lidské sexuality je potřeba si uvědomit a vymezit, v čem se vlastně v této oblasti člověk liší od zvířete. Jmenovala bych zejména sedm nejvýraznějších rozdílů:

- 1) žena má prsa, která mají větší rozměry, než jaké jsou potřebné pro mléčné žlázy, bradavky jsou erotogenní³⁹;
- 2) u žádného jiného druhu nedochází k přepadení, znásilnění a páření proti vůli partnera;
- 3) možnost funkční impotence z psychických důvodů;
- 4) vyhledávání bolesti, která je spojena se sexuální rozkoší;
- 5) skrytá ovulace ženy;

³⁹ Tuková tkáň vytváří jeho erotickou oblast, zatímco žlázová tkáň produkuje mléko. V podstatě by se prs mohl skládat pouze z tkáně žlázové a v tom případě by všechny nekojící ženy měly plochou hrud', jak to vidáme u lidoopů. U lidoopů se prsy samic totiž vyboulí podstatněji jen tehdy, jestliže jsou nality mateřským mlékem. Ženy však mají vystouplá prsa od puberty až do stáří, bez ohledu na to, jestli jsou nebo nejsou matkami. Oblast jejich prsů tedy slouží jako velká sexuální ozdoba a převážila nad funkcí vyživovací.

6) nepřetržitost sexuální přitažlivosti muže a ženy (neustálá pohotovost) a s tím související následující rozdíl;

7) rozlišení pudu sexuálního od rozmnožovacího (sexualita má pro lidstvo biologický i kulturní význam).

Dalším uváděným rozdílem by mohla být výměna zadní polohy soulože za přední. Dlouho byla tzv. „misionářská“ poloha považována za jedinou možnou pozici. Evropští kolonialisté se domnívali, že je vyjádřením přirozeného řádu věcí a každá jiná tento řád převrací. Muž má dominovat ženě i v sexuálním styku. Zároveň byly všechny ostatní polohy odmítány jako zvířecí chování. Misionářská poloha byla znakem civilizace a kultury. Aby se pak „primitivům“ mohlo dostat darů civilizace, bylo je třeba tuto jedinou normální polohu naučit. Ukázalo se však, že tato poloha se vyskytuje i ve světě zvířat a nelze jí tedy brát jako znak lidské civilizace; ve 20. letech 20. století byla poprvé pozorována u šimpanzů bonopo.

Z hlediska první biologické podmínky rozmnožování – otěhotnění – je misionářská poloha velmi nevýhodná a nepraktická. Už například římský básník a filosof Lucretius se ve své knize O přírodě zmiňuje, že *„žena nejnáze počne a přijme semeno v poloze každé šelmě i čtvernožci běžné, leží-li prsy dolů a nadzvedne bedra.“* (Lucretius [1971:162]). Přesto existuje řada mýtů, které vyprávějí o prosazení misionářské polohy jako způsobu nadvlády muže na ženou. U alžírského kmene Kabyků, který byl zájmem studia francouzského sociologa Pierra Bourdieua, se objevuje tento mýtus:

„První muž potkal první ženu u studánky (tala). Nabírala právě vodu, když k ní drze přistoupil a chtěl se napít. Ona však přišla první a měla také žízeň. Muž do ní nespokojeně strčil. Žena uklouzla a padla na zem. V tu chvíli muž spatřil její stehna a ta byla jiná než jeho. Ustrnul v úžasu. Žena, protřelejší než on, ho naučila mnoho věcí. ‚Lehni si‘, řekla mu, ‚a já ti povím, k čemu tvé orgány slouží.‘ Muž si lehl na zem, žena mu hladila penis, až byl dvakrát takový, a ulehla na něj. Muž pocítil velikou rozkoš. Chodil pak všude za ženou, aby to zopakovali, neboť žena uměla víc věcí než on, rozžítat oheň atd. Jednoho dne muž ženě řekl: ‚Já tě chci také poučit; i já umím věci. Polož se a já si lehnu na tebe.‘ Žena si lehla na zem a muž na ni. Pocítil stejnou rozkoš, a řekl tedy ženě: ‚U studánky jsi to ty (kdo vládne), v domě jsem to já.‘ A protože

pro muže vždycky platí, co se řeklo naposled, muži od té doby vždycky rádi uléhají na ženy. Prvními se stali oni a oni mají vládnout.“ (Bourdieu 1998 [2000: 21]).

Misionářská poloha se řídí zásadou: co nejméně komplikací na cestě za daným cílem (žena při kopulaci ze zadu nemůže být znásilněná, zatímco v pozici zepředu je uzamčena v poloze, kdy možnost jejího úniku je minimální) (Murín 1999: 72). Slovenský vědec Gustáv Murín se ale dále ptá, proč ženy tuto polohu akceptovaly (žena v této poloze dosahuje obtížněji orgasmu), když se nejednalo o znásilnění? A odpovídá, že to mohla být známka selekce. Žena, která byla násilím přisvojena zdatným a dominantním samcem, přináší jeho dominantní genetickou výbavu i na své potomky.

Podle Bourdieua je důvodem, proč se pohlavní vztah jeví jako sociální vztah nadvlády, skutečnost, že se ustavuje podle základního dělení na aktivní maskulinum a pasivní femininum, u muže je to pak touha vlastnit, erotizovaná nadvláda, a u ženy touha po nadvládě muže, erotizovaná podřízenost. Jestliže je tedy sexualita takto spojována s mocí, je pak pochopitelné, že nechat ze sebe udělat ženu je pro muže tím nejhorším pokořením. Mnohé instituční rituály, ve škole a hlavně na vojně jsou jakousi zkouškou mužnosti. Praktiky jako kolektivní znásilnění bandou výrostků, společná návštěva bordelu, mají někdy za cíl, aby účastníci před ostatními prokázali svou mužnost jako čiré násilí. Pokud by neměli odvalu takovou zkoušku podstoupit, tak hrozí, že dotyčný ztratí úctu a bude vykázán do kategorie „slabochů“, „křehotinek“, „bab“ či „teploušů“ (Bourdieu 1998 [2000: 23, 49]).

Při studiu sexuality a genderu se objevují otázky, které jsou stále nezodpovězeny. Je to zejména problém: „Nakolik mají rozdíly mezi muži a ženami kulturní kořen a jakým způsobem jejich role determinuje biologie?“ čili „Jsou nám vlastnosti, které jsou charakteristické pro naši mužnost/ženskost, dány geneticky, nebo jsme je získali v rámci hodnot, norem a idejí, které jsou příznačné pro naši kulturu?“. Jednoznačnou odpověď na tuto otázku není zřejmě možné dát, avšak uvedeme si příklady argumentů, které se objevují v diskusi nad biologickým a kulturním determinismem.

4. 2. Biologický determinismus

Od první poloviny dvacátého století probíhá zejména v rámci americké kulturní antropologie spor o to, zda-li je člověk determinován více přírodou nebo kulturou. Dalo by se říci, že se jedná se o novodobou verzi tradičního sporu mezi racionalismem a empirismem o „vrozených idejích“.

Představitelé biologického determinismu, dědici racionalismu, vyzdvihují vliv dědičnosti a vrozených vlastností na lidskou sociální a kulturní aktivitu. Zdůrazňují, že enkulturace, zahrnující socializaci a adaptaci jedince na určitou kulturu, představuje pevnou součást biologického procesu ontogeneze, který je podmíněn genetickým programem. Dle biologických deterministů existuje určitá lidská přirozenost, něco, co všechny kultury musí respektovat a co se projevuje prostřednictvím kulturních univerzálií.

Teze biologického determinismu byly silně kompromitovány působením některých, zejména německých badatelů, činných před druhou světovou válkou, kteří kladli příliš velký důraz na vrozenost a neměnnost specifických vzorů chování a hodnotové orientace v různých kulturách. Těžiště kvalitativních rozdílů mezi odlišnými kulturami bylo hledáno na půdě biologie. Tento názor vyústil v eugeniku, která předpokládá, že selekcí, sociální simulací přírodního výběru a přizpůsobením preferovanému kulturnímu vzoru lze „vyšlechtit“ lidskou populaci.

4. 1. 1. Rasistické teorie

Dobyvatelé všech dob si brali pohlavní zvyky podrobených národů za záminku, aby je ocejovali jako barbary a zároveň tím ospravedlnili své utlačovatelské počínání. V 18. století se nástrojem rozlišování mezi národy staly vousy, neboť se jimi téměř odedávna rozlišovalo mezi pohlavími. To, že ženy neměly vousy, potvrzovalo, že se jim nedostává ušlechtilosti a byla jim dána podřízenost mužům⁴⁰. Severoameričtí domorodci nenosili vousy, v čemž se spatřoval důkaz jejich přirozené podřadnosti (Bishop 1996 [1997: 100]).

⁴⁰ Například egyptská královna Hatšepsut si často nechávala na své sochy připevňovat vousy.

Zároveň se vědci na Západě pokoušeli roztrždit ženy podle jejich poprsí. U Afričanek se uvádělo, že je mají zplihlé, visící jako „velké pytle až po pás“ a kolovaly historky, jak si je přehazují přes ramena, aby nakojily nemluvnata nošená na zádech. V osvícenství bylo ideální poprsí pevné a kulaté, zplihlá ňadra symbolizovala staré báby, čarodějnice a padlé ženštiny (*ibid.*: 101). Africké ženy byly stejně jako evropské čarodějnice spojovány s chaotickou povahou a nevázanou sexualitou a tak se ospravedlňovalo obchodování s nimi za účelem prostituce.

Johann Blumenbach (1752 – 1840), jeden ze zakladatelů věd o rasistických teoriích, zavedl pro bílou kategorii lidstva pojem kavkazská rasa. Dle něj je evropský Kavkaz kolébkou lidstva (za nejkrásnější ženy považuje Gruzínky), protože tam žijí lidé s bílou pletí, všechny ostatní rasy z oné výchozí rasy zdegenerovaly do hnědé a černé. Za přechodné formy, které leží mezi kavkazským ideálem a nejvíce degenerovanými rasami, označil americkou a malajskou rasu. Největší odklon od původní formy měly etiopská a mongolská rasa (Soukup 2004: 59).

4. 1. 2. Sociobiologie a evoluční psychologie

V roce 1975 vydal entomolog Edward O. Wilson knihu „Sociobiologie: nová syntéza“. Tato publikace je považována za základní dílo nového vědního oboru – sociobiologie. O tři roky později se objevuje další Wilsonova kniha „O lidské přirozenosti“, ve které své teze obšírněji rozvádí. Edward O. Wilson se snažil dokázat, že geny dominantním způsobem ovlivňují lidské sociální a kulturní chování. Sociobiologie znamená radikální odklon od kulturního determinismu a oživení determinismu biologického, je syntézou poznatků z etologie, genetiky a biologie.

Sociobiologie, kterou propagoval Wilson, vzbudila obrovskou pozornost mezi odborníky i laiky. Mnozí intelektuálové ji považují za nauku, která překlene rozdíl mezi humanitními a přírodními vědami a ukončí jejich vzájemnou izolaci. V Evropě byla v osmdesátých letech založena Evropská sociobiologická společnost, v jejímž čele stojí holandský antropolog Jan Wind. Sociobiologie se však setkala i s kritikou. Tak například Marvin Harris nepopírá význam epigenetických pravidel pro evoluci fosilních předků člověka, ale zdůrazňuje, že

přinejmenším od neolitické revoluce před 10 000 lety probíhá vývoj lidské kultury a civilizace tak bouřlivě, že se vymyká kontrole genů. Lidská kultura je příliš složitá, než aby ji bylo možno takhle jednoduše redukovat. Zejména zastánci feminismu pak kritizovali zdůrazňování odlišnosti mužské a ženské mysli na základě evolucionismu, kdy se vyzdvihuje, že muži jsou determinováni k boji o status mezi ostatními muži, k boji o ženy a k získávání masité potravy, zatímco ženy jsou uzpůsobené k potřebám těhotenství, rození dětí a sběru potravy. Stejně tak byl ale druhou stranou kritizován feminismus, zejména díky rozporu v tvrzení, že ženy mohou zastávat každé zaměstnání jako muži, a současným ohrazováním se, že kdyby ženy zastávaly zaměstnání, která jsou doménou mužů, tak by si v nich vedly jinak (Ridley 1994 [1999: 213]). Ačkoli je anglický vědec Matt Ridley zastáncem genetického determinismu, nepopírá důležitost kultury. *„Produkty našich genů jsme jen v tom smyslu, že genetické vlivy se vyvíjejí a dotvářejí pod vlivem zkušeností. A produktem kulturního prostředí jsme jen natolik, nakolik se z prostředí učí naše mozky.“* (Ibid.: 260).

V poslední době je termín sociobiologie nahrazován pojmem evoluční psychologie, který v sobě zahrnuje spojení poznatků evoluční biologie s kognitivní psychologíí. Evoluční psychologie je zakotvena na principech evoluční teorie. Mnohdy je chápána nejen jako jedna z psychologických disciplín, ale jako způsob, jímž může být evoluční teorie použita jako meta-teoretický základ, na němž lze zkoumat celý obor psychologie.

Na rozdíl od psychologie se ale nezabývá jedincem a jeho prožíváním. Nezajímají ji výjimeční jedinci a jejich schopnosti, ale chování celého druhu. Evoluční psychologie a sociobiologie se věnují pouze některým aspektům vysvětlení lidského chování. Snaží se zjistit, zda a jak dané chování přispívá či nepřispívá k přežití a rozmnožení jedince a jeho genetických příbuzných.

4. 1. 2. Světiče a děvka, záletník a někňuba

Wilson hovoří o predisponovanosti muže a ženy na základě jejich tělesných rozdílů a investic, které vkládají do péče o potomka. Žena během svého života vyprodukuje přibližně 400 vajíček, ze kterých může asi 20 změnit na zdravé děti. Oproti tomu muž při každé ejakulaci vypouští asi 100 milionů spermií. Na rozdíl od muže oplodněním ženina péče končit nemusí. Musí vynaložit relativně

velké náklady na donošení a porod potomka a následovnou péči o něj. Během jejího dlouhého období těhotenství může samec oplodnit mnoho dalších samiček, ale samice může být oplodněná jen jedním samcem⁴¹. Samcům se vyplatí být agresivní, spěchající, nestálí a nevybíraví. Pro samice je teoreticky výhodnější, aby byly ostýchavé, držely se zpátky a dopřály si více času na identifikaci samců s nejlepšími geny. Tělesné rozdíly (muži mají v průměru o 20 – 30 procent větší hmotnost než ženy) a rozdíly v temperamentu mezi muži a ženami byly kulturou umocněny a vyústily ve všeobecnou dominanci muže. Mimořádná rozmanitost, která je viděna v dělbě práce mezi pohlavími a v detailech sexuálních zvyků, je pak dána kulturou (Wilson 1978).

Robert Wright, autor knihy *Morální zvíře* (1994), mluví o rozlišování dvou typů žen – světice a děvky. Ženy, které si svobodný muž vezme a ty, které mu poskytnou chvilkové potěšení. Přelétavé ženy mohou být přijatelné jako krátkodobé sexuální partnerky a pokud jde mužům pouze o to, tak jim mohou dávat i přednost, protože je snazší je získat.

Podle Wrighta závisí zařazení ženy mezi světici či děvku na hodnocení sebe sama na základě reakce okolí. Pokud žena získá od mužů uznání, že je hezká, tak je více vybíravější a má dispozice stát se světicí; pokud však není příliš hezká, snaží se být sexuálně atraktivnější, čímž si sice snižuje naděje na manželství, ale možnosti pořád ještě má. Stejně tak na základě hodnocení sebe sama si muži vybírají ženu pro manželský život. Pokud by si průměrný muž vzal nadprůměrnou ženu, která připoutává pozornost prvotřídních samců, hrozí, že by pro ni mohli být zajímavější než on (Wright 1994 [1995: 126]).

Z darwinovského hlediska je pro ženu výhodné, aby se spojila s více muži, více partnerů může znamenat materiální výhody a rovněž zasetí pochybnosti o otcovství dítěte mezi muži, se kterými spala. Pokud se ale muž má o dítě starat, je pro něj důležité, aby bylo opravdu jeho, proto potřebuje mít jistotu, že mu

⁴¹ „Koitalní kapacita“ muže je však velmi úzce limitována (průměrný muž není schopen většího počtu pohlavních aktů v krátkém sledu). Naproti tomu „koitalní kapacita“ žen se zdá být nevyčerpatelná. Americký antropolog Robert Francis Murphy píše, že kdyby koitalní kapacita žen nebyla omezena celou řadou pravidel a společenských norem, ukázalo by se, že „*potenciální nabídka ženské sexuality mnohokrát převyšuje jakoukoli možnou nabídku ze strany mužů*“ (Murphy 1989 [1998: 73]). Právě pro svou sexuální atraktivitu a „nenasytnost“ může být žena zdrojem mužova neštěstí, protože muž touží po absolutním vlastnictvím a výhradním právem, ale žena mu fyziologicky uniká a není ji schopen nikdy úplně uspokojit. Strach ze sexuálního selhání se pak může promítnout do opovrhování ženami jako zdrojem zla a hříchu, jak je tomu například v křesťanství nebo islámu.

bude žena věrná. Z předpokladu, že pro muže je největším nebezpečím nevěra manželky a pro ženy opuštění manželem, by se tedy měla rozlišovat mužská a ženská žárlivost. Muži by měli považovat za neomluvitelnou sexuální nevěru, zatímco ženy sice nebudou nadšené z mimomanželských styků mužů, protože odčerpávají prostředky a čas, ale mnohem horší pro ně bude emocionální nevěra a citová vazba na jinou ženu. Tyto předpoklady byly podloženy mnohými příklady z lidové tradice v posledních desetiletí i mnohými vědeckými údaji (například Daly a Wilsonová – 1988). „*Muže nic tak nerozčílí jako představa jejich ženy v posteli s jiným mužem a představa dalšího života s ní je obtížná. Ženy rovněž zraňuje sexuální nevěra, ale z dlouhodobého hlediska na ni reagují tím, že se snaží stát lepší a přitažlivější.*“ (Wright 1994 [1995: 72]). Tímto způsobem by se mohlo vysvětlit, proč jsou ve většině kultur sankce za porušení věrnosti pro ženu mnohem větší a závaznější než pro muže.

Matt Ridley se zmiňuje, že z hlediska výchovy je pro ženu výhodnější, aby si za manžela zvolila nezadaného nekňubu, který se o ni bude starat a bude jí pomáhat s výchovou, než aby se provdala za záletníka a byla na všechno sama. Monogamní manžel tak nemusí být vždy totožný s nejlepším dostupným samcem. Ridley hovoří o ženské nevěře jako o skloubení dobrých genů a otcovské péče (Ridley 1994 [1999:179]). S tím může souviset i skrytá ovulace u žen. Na její příčinu jsou dle Ridleyho dvě odpovědi. Skrytá ovulace jednak zajišťuje, aby otcové pomáhali ženě s výchovou mláďat, protože muž nikdy neví, kdy jeho žena ovuluje, a pokud chce mít jistotu, že děti, které žena porodí, jsou opravdu jeho, musí být se ženou co nejčastěji. Další příčinou skryté ovulace může být to, že skrytá ovulace umožňuje ženám skryté páření s nadprůměrnými samci, aniž by je jejich manželé z něčeho podezírali (*ibid.*).

4. 2. Kulturní determinismus

Představitelé kulturního determinismu navazují na tradice empirismu, jehož angličtí představitelé, například John Locke a David Hume, pojímali lidské vědomí jako čistý list papíru (tabula rasa), který se smyslovými daty naplňuje až během života. Dnešní kulturní deterministé zdůrazňují, že kulturní vzory, hodnoty a společenské normy si člověk osvojuje prostřednictvím výchovy a procesu učení. Specifické lidské vlastnosti musíme chápat v kontextu určité kultury a nikoliv jako geneticky zakotvené.

K zastáncům kulturního determinismu patřili ve dvacátých letech zejména americký antropolog Franz Boas a jeho žáci, polemizující s rasisticky vyhoceným biologickým determinismem. V polovině dvacátého století se pak stal velmi populární antropologický směr „Osobnost a kultura“, jehož průkopníky byli Margaret Meadová a psychiatr Abraham Kardiner. Tento směr jako první usiloval o propojení dosavadních psychologických teorií osobnosti a antropologického výzkumu. Zkoumal především vztah mezi výchovou dětí a charakteristickými rysy osobnosti v odlišných kulturních podmínkách za předpokladu, že každá kultura prostřednictvím výchovy vytváří specifické psychické konstelace svých členů.

V souvislosti s kulturním determinismem je třeba zmínit termín gender. Pojem gender vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení gender ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům, je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné. Jejich závaznost a determinace není tedy přirozeným, neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami (Velký sociologický slovník 1996). Je-li člověk biologicky mužem a ženou, je možné odhadnout podle vzhledu. Avšak je-li mužem či ženou vzhledem k genderu odhadnout nelze, protože kritéria této klasifikace se mění v závislosti na čase a

prostoru a jsou dány kulturou⁴². Je třeba připustit stálost pohlaví, ale stejně tak i proměnlivost genderu.

Protože většina kultur činí vědomé rozdíly mezi pohlavími nejen na biologické, ale také na kulturní a společenské úrovni, je více než pravděpodobné, že budou chlapci a dívky vychováni odlišným způsobem a bude tak vytvořen alespoň základní rámec psychologických rysů typických pro muže a ženy. Tyto psychologické rysy odlišné pro jednotlivá pohlaví pak dávají společnosti zpětnou vazbu tím, že muži a ženy se jinak chovají, jinak prožívají a plní jiné společenské funkce. Každá společnost tedy vychází z biologického pohlaví jako ze základního kritéria, ale žádné dvě kultury se úplně neshodnou na tom, co odlišuje jeden gender od druhého (a každá společnost věří, že právě její vymezení genderu odpovídá biologické dualitě pohlaví).

K zpochybnění argumentace zachování rozdílných rolí obou pohlaví přispěl faktor úplné kontroly reprodukčního systému. Dnes jsou možnosti antikoncepce, která při správném užití zajišťuje téměř stoprocentní ochranu před početím (zatímco dříve se lidé museli spoléhat na přírodní látky a magické úkony, jejichž účinnost byla polemizující). Žena se tedy může svobodně rozhodnout, kdy a s kým bude mít děti. Lidé mohou mít sexuální styk bez následků těhotenství a mohou mít děti bez sexuálního styku. Americký futurista Alvin Toffler předpovídá v budoucnosti vznik dvou typů nových rodin – kariérových párů bez dětí, soustředěných plně na svůj vzestup a „profesionálních rodin“, které se naopak budou věnovat pouze výchově dětí.

4. 2. 1. Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech

Pro lepší rozlišení biologických a kulturních aspektů rozdílů mezi pohlavími je třeba překročit hranice naší společnosti. Otázku, jestli i jiné kultury rozlišují mezi maskulinitou a feminitou stejně jako západní kultura, si položila i antropoložka Margaret Meadová, která převzala Boasův kulturní determinismus a snažila se terénními výzkumy tuto tezi jednoznačně prokázat.

⁴² Příklady odlišnosti pohlaví mohou být, že žena na rozdíl od muže menstruuje, muži mají varlata a mají masivnější kosti než ženy. Zato odlišnostmi v genderu můžeme chápat to, že v mnoha zemích ženy vydělávají za stejnou práci méně peněz než muži nebo to, že ve většině světa dělají ženy více domácích prací.

Hlavním tématem Margaret Meadové byla velká proměnlivost psychologických typů v různých kulturách, předmětem výzkumu pak problematika dospívání jedince a role a postavení žen. Své poznatky shrnula Margaret Meadová ve studiích „Dospívání na Samoa“ z roku 1928 a „Vyrůstání na Nové Guineji“ vydané v roce 1930.

V roce 1935 uveřejnila Margaret Meadová v knize „Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech“ analýzu kulturní podmíněnosti mužské a ženské role, založenou na poznatcích z Nové Guineje. Meadová se zaměřila na kmen Arapešů, Mundrugumorů a Čambulijů.

Příslušníci kmene Arapešů, obývající horskou oblast, jsou vychováváni podle kulturního vzorce, který preferuje vlastnosti v západní kultuře považované za ženské, například pasivita, mírnost a laskavost. Ve vztazích mezi příslušníky rozdílných pohlaví, včetně vztahů sexuálních, nedělají Arapešové žádné rozdíly v temperamentu, nikdo zde není iniciátor nebo agresor. Hlavní činností mužů i žen je péče o děti a jejich výchova. Pohlavní styk je nazýván „prací“ a v prvních měsících těhotenství je přímo povinností, protože Arapešové věří, že otcovské sperma spolu s mateřskou krví formuje dítě (Mead 1935: 32). Termín „porodit dítě“ se vztahuje jak na muže, tak na ženu.

Pravým opakem Arapešů je kanibalský kmen lovců lebek Mundrugumorové, vychovávající muže i ženy k agresivitě, bojovnosti a soutěživosti, tedy hodnotám, které Evropan pokládá za mužské. Ženy si oškliví rození dětí a péči o ně a jejich muži si zase oškliví těhotenství svých manželek. Děti obou pohlaví jsou vychovávány k nezávislosti a nepřátelství, chlapci i dívky jsou si povahově podobní.

Kmen Čambuli rozlišuje ženskou i mužskou úlohu, ale z pohledu naší civilizace je převrací. Ženy se věnují lovu, práci na poli a vystupují energicky a dominantně, jsou praktické a panovačné. Oproti tomu muži, kteří jsou považováni za slabší pohlaví, se zabývají ručními pracemi, jsou mírní, nesamostatní, marniví a upovídaní, když jim někdo zraní city, tak se neovládají. Muži nosí krásné ornamenty (ženy si holí hlavy a chodí neozdobené), nakupují, vytvářejí sošky, malují a tančí (*ibid.*: 245).

Výzkumy, které Meadová prováděla na Samoa, byly podrobeny ostré kritice. Bylo jí zejména vyčítáno, že v nich zjistila přesně, co chtěla. Australský antropolog Derek Freeman ve své studii „Margaret Meadová a Samoa: Zrození a zánik antropologického mýtu“ (1983) tvrdí, že Margaret Meadová podává o samojské společnosti deformovaný, idealizující obraz. Někteří odborníci, jako například americký antropolog českého původu Leopold Pospíšil, skepsi vůči vědecké hodnotě díla Meadové sdílejí, jiní ji odmítají.

Margaret Meadová ukázala, že potenciál rozmanitosti lidských kultur je ohromný a že model pasivní žena a aktivní muž nemusí být platný pro všechny kultury. Tuto skutečnost prokázaly i výzkumy dalších antropologů. Bronislaw Malinowski, který dělal výzkumy na Trobriandových ostrovech, zjistil, že tamější ženy jsou asertivnější, průbojnější a silnější po sexuální stránce než jsou ženy naší kultury. Obyvatelé ostrovů Trobriand nepoužívají při pohlavním styku polohu, kdy je muž nahoře a žena ve dole, protože váha muže tak brání ženě v aktivitě (Oakley 2000).

Faktem však zůstává, že právě model aktivního (někdy až dominantního) muže a pasivní (až submisivní) ženy se stal nejprosazovanějším modelem ve většině kultur. Uvedme si teď dva příklady kulturně deterministicky orientovaných výkladů, proč muži ve většině kultur vystupují jako pohlaví, které má kontrolu nad řádem věcí.

4. 2. 2. Žena k muži jako příroda ke kultuře

V rámci směrů feminismu bylo dokazováno, že pohlaví (jakožto rovina biologická) a gender (kategorie kulturní) jsou odlišnými kategoriemi, které spolu sice souvisí, ale tento vztah není nijak izomorfní. Konvenční model založený na biologii lze jen těžko považovat za platný. Sherry B. Ortnerová se snaží ve stati „Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?“ (1974) nalézt argumenty proti ideologii biologického determinismu. V této stati překládala názor, že kulturně všeobecná druhořadost ženy vyplývá z jejího spojování s přírodou, která je vzhledem ke kultuře považována za podřadnou. Muž je oproti tomu symbolem kultury a civilizace, která přírodu ovládá. To znamená, že kultura sice uznává, že se ženy na jejích speciálních procesech aktivně podílejí, ale současně na ně pohlíží jako na bytosti, které jsou zakořeněny v přírodě nebo k ní bezprostředně

tíhnou (Ortner 1974 [1998: 98]). Podle Ortnerové má žena blíže k přírodě díky tomu, že se svými funkcemi více zabývá „životem druhu“, oproti tomu mužská fyziologie poskytuje muži příležitost, aby se v mnohem větší míře zabýval kulturou⁴³. Ženské tělo a jeho funkce tak staví ženu do sociálních rolí, které jsou v kulturním procesu považovány za role nižšího stupně než role mužské (*ibid.*). Ženě povolené sexuální aktivity jsou téměř v každé společnosti omezovány více, než je tomu u muže, v daleko menší míře je jí umožněn přímý přístup do řady sociálních institucí. Aby pak mohly být ženy přisazovány ke kultuře, je třeba, aby byly rovnoprávně zapojeny do projektů kreativity a transcendence (*ibid.*: 114).

4. 2. 3. Marvin Harris a důležitost kontroly obrany

Americký antropolog a představitel směru kulturního materialismu Marvin Harris se kloní k názoru, který říká, že vrozené sexuální rozdíly nemohou vysvětlit nerovné rozdělení privilegií a moci mezi muži a ženami v domácí, ekonomické a politické sféře. V lidských společnostech není dominantní to pohlaví, které je větší nebo přirozeně více asertivní, ale spíše to, které kontroluje technologii obrany a agrese (Harris 1974: 71). Harris si ale pokládá otázku, proč nemají tuto kontrolu ženy, když jsou anatomicky zvýhodněny, aby byly dominantním pohlavím právě ony (rodí děti, starají se o ně, kontrolují výchovu...)? Na tuto otázku odpovídá - je to převaha ve vedení válek, která ničí logiku, na které je předpoklad matriarchátu založen.

Mužská nadřazenost je případem „pozitivní odezvy“, nebo toho, co můžeme nazvat jako „rozšíření deviace“. Agresivita mužů způsobuje větší počet konfliktů a to vede k tomu, že je potřeba čím dál tím více takových mužů. Takoví muži se rovněž stávají více sexuálně agresivní, více zneužívají ženy a častěji se u nich objevuje polygynie. Polygynie, která postupně způsobuje nedostatek žen, zvětšuje stupně frustrace mezi mladými muži a zvětšuje motivaci, aby šli do války. Ve svém vrcholu to vede až k tomu, že ženy jsou drženy v opovržení a objevuje se zabíjení novorozených holčiček (prvorozené dítě musí být syn).

⁴³ V Eposu o Gilgamešovi jsme se setkali s myšlenkou opačnou, kde právě žena vystupuje jako kulturní bytost a prostřednictvím pohlavního styku dojde ke zkultivování divokého muže, naučí ho kultuře (viz. výše).

Svoje hypotézy Harris o výzkum kmene Yanomamo (prováděl ho Napoleon Chagnon), který se nachází na hranicích Brazílie a Venezuely.

Podle Harrise jsou dvě klasické strategie, kterými společnosti dělají lidi agresivními. Jednou je podpora brutality podáváním potravy a podporou komfortu a tělesného zdraví jako odměnu těm nejagresivnějším jedincům. Další je, že těm nejbrutálnějším osobám jsou udělována sexuální privilegia. Z těchto dvou strategií je pak ta druhá efektivnější, protože deprivace potravy, komfortu a tělesného zdraví je vojensky kontraproduktivní. Válečník potřebuje být silný a robustní. Sex je nejlepší způsob pro zesílení brutality osob, protože sexuální deprivace agresivitu zvyšuje spíše než klesající schopnost bojovat. Sex je zdroj agresivní energie a brutálního chování jen proto, že mužský šovinistický systém zbavuje sexuální odměnu, přidělí ji agresivním mužům a upírá ji těm pasivním a neagresivním.

Pokud je sex používán k tomu, aby posiloval a kontroloval agresivní chování, je jasné, že obě pohlaví nemohou být simultánně brutalizovaná na stejném úrovni. Jedno nebo druhé musí být určeno k dominanci, jinak by to vedlo k jejich vzájemné válce.

Na základě těchto úvah Marvin Harris dospívá k závěru, že lidská anatomie je sice osudem, ale pouze za jistých podmínek. Když bylo vedení válek předním prostředkem kontroly populace, a když technologie válek byla tvořena primárně z primitivních ručních zbraní, byl životní styl mužského šovinismu převládající. V dnešním světě, ve kterém již tyto podmínky nejsou, je možno předpovídat úpadek mužského šovinistického životního stylu. Stupeň sexuální rovnosti pak záleží na dalším omezování konvenční ochrany a armádních sil (*ibid.*: 93).

5. Závěr

Dostali jsme se na závěr našeho pojednání o vztahu sexuality, genderu a kultury. Během něj jsme se vydali na cestu za obrazem muže a ženy v rámci různých filosofických a náboženských systémů. Mohli jsme pozorovat, jak se tento obraz v jednotlivých historických obdobích v daných oblastech proměňoval. Viděli jsme, že pro období paleolitu a neolitu bylo typické uctívání ženy jako nositelky života. V paleolitu se setkáváme s tzv. Venušemi, jakožto ztělesněními ženského počátku, „pramatky“; v neolitu byla úrodná země srovnávána s lůnem ženy, v oblasti „Civilizace staré Evropy“ se objevují ptačí a hadí bohyně spjaté s vodou. Žena bohyně v sobě nenesla pouze světlé aspekty dárkyně nového života, ale byla rovněž spojována se smrtí a destrukcí. Ve výsledku pak byla životem, smrtí i regenerací. Někteří autoři se na základě paleolitického uctívání ženy domnívali, že existovalo období matriarchátu, avšak můj názor je bližší hypotézám, které uvádějí, že spíše než vztah nadvlády ženy nad mužem byl pro toto období charakteristický vztah spolupráce a největší síla spočívala právě ve spojení mužského a ženského principu a jejich vzájemné kooperaci.

Víra v sílu a moc ženy však začala slábnout. S přechodem od hospodářského stupně pěstitelů obilí k plužnímu zemědělství se muž dostává na stejnou úroveň a v okamžiku, kdy se muži stávají hlavními obstaravateli potravy, klesá úloha ženy na okrajovou funkci. To také dává muži příležitost k tomu, aby se mohl oženit s více ženami, čímž utvrzuje svůj sociální status. Stoupající důležitost muže se promítá i do mytologického systému, kdy se v polyteistických náboženstvích stále častěji objevuje jako hlavní božstvo bůh Slunce či Nebe. Jelikož byl ale život mnohých lidí stále spjatý se zemědělstvím, kde je úrodnost půdy závislá na přízni bohů⁴⁴, snažili se jí lidé získat každoročními rituály zajišťujícími plodnost, které byly určitou sexuální katarzí. Zatímco v běžném životě byl na ženy kladen požadavek věrnosti a cudnosti, v tyto dny oslav opouštěly domovy a vydaly se uctívat bohyni plodnosti či falického boha, s čímž byla spjatá i jejich nevázaná sexuální aktivita.

⁴⁴ Naděje na úspěch již ale není tolik závislá na štěstí jako v případě lovu – určitou zárukou může být vlastnictví kvalitní půdy a kvalitních zemědělských nástrojů.

V rámci naší cesty jsme nahlédli i do východních mytologických a filosofických systémů utvářejících pojetí muže a ženy. Jak píše Joseph Campbell, při jejich studiu je třeba si uvědomit rozdílnosti v západním a východním pojetí jednotlivce. Zatímco pro Západ je charakteristické, že se osud a osobní potenciál každého z nás pojí ke "smyslu" a "naplnění" našeho života, na Východě není středem zájmu jednatel, ale zavedený společenský řád (Campbell 1972 [1998: 82]). Východní společnost se hrozí ega, volnomyšlenkářství, svobodné vůle a odpovědnosti za svůj život a odmítají je jako protikladné všemu, co je přirozené, dobré a pravdivé (*ibid.*: 85). Východ a Západ můžeme vydělovat právě prostřednictvím jejich opozic. Vlastnosti charakteristické pro západní okruh jsou individualismus, samostatnost, racionalita, extrovertnost, independentita; oproti tomu východní okruh preferuje hodnoty jako kolektivismus, přizpůsobivost, intuice, introvertnost.

Poslední tři náboženství, kterým byla věnována pozornost, byl judaismus, křesťanství a islám, kde byly požadavky na vztah muže a ženy přesně stanoveny ve Starém a Novém zákoně Bible či v Koránu. Pro všechna tato tři náboženství je charakteristická víra v jednoho (mužského) boha a výrazně nižší hodnocení ženy a nadřazování muže, který měl být ženě bohem. S podobnou koncepcí muže a ženy v každodenním životě jsme se setkali i u většiny mnou studovaných východních systémů.

Tato celosvětově převládající koncepce aktivního muže a pasivní ženy mě ve třetí části práce přivedla k zamyšlení nad její příčinou. V rámci příznivců kulturního či biologického determinismu byly uváděny argumenty, které se snažily tento model vysvětlit. Zatímco u představitelů sociobiologie a evoluční psychologie byl kladen důraz na fyzické odlišnosti mužů a žen a rozdílnost v nutné investici při péči o potomka - a na základě toho se agresivní, nestálý muž a pasivní, ostýchavá žena jeví jako lidskou přirozeností - představitelé kulturního determinismu zdůrazňovali mocnou sílu kulturní rozmanitosti působící při formování mužských a ženských rolí. V souvislosti s tím se také začalo rozlišovat mezi pohlavím jako neměnnou biologickou konstantou a gender jakožto „mužskostí“ a „ženskostí“, které jsou v rámci různých kultur proměnlivé. Tuto proměnlivost ukázali prostřednictvím svých výzkumů antropologové Margaret Meadová či Bronislaw Malinowski, avšak převládající celosvětový model tímto vysvětlen nebyl. O to se pokusila například Sherry B. Ortnerová

jakožto představitelka feministického směru, která tvrdila, že žena je stavěna do podřadné role díky tomu, že má blíže k přírodě, zatímco muž ovládá sféru kultury; či Marvin Harris jako zastávce antropologického směru kulturního materialismu, který tvrdí, že nadvládu má to pohlaví, které drží kontrolu nad technologií válek a obrany.

Podle mého názoru převažující nadvláda mužů nad ženami je utvářena několika zásadními faktory. Důležitou roli hraje prostředí, „nika“, ve které se daná kultura utváří a určuje dominantní způsob obživy. Dále pak vyspělost vojenské a nástrojové technologie a jejich závislost na fyzické síle. Nesmíme pak opomenout také fakt dlouhodobé péče o potomka ženou a možnost či nemožnost řízení otěhotnění. V současné západoevropské společnosti se dostáváme do situace, kdy mají ženy stejné možnosti jako muži. V důsledku toho, že obsluha technologií již ve většině případech není závislá na fyzické síle, mohou ženy zastávat stejná zaměstnání jako muži. Rovněž díky vyspělé antikoncepci a lékařství vůbec si mohou sami zvolit, kdy budou mít děti a kolik jich budou mít (možnost mít sex bez dětí a děti bez sexu). O rovnoprávnosti mužů a žen nelze ještě zcela hovořit, ale jsme k ní velice blízko. Můžeme se jednou dočkat i nadvlády žen? Já osobně se domnívám, že spíše ne, a to ze stejného důvodu, proč si myslím, že matriarchát neexistoval v období paleolitu.

Muž a žena mohou mít stejné možnosti, ale na základě biologicky determinovaných vlastností muže a ženy se jich každý chopí jinak. Zatímco muž, pokud se dostane do vedoucího postavení, dává přednost formě vládnutí, žena spíše preferuje formu spolupráce a kooperace.

Téma vztahu genderu, sexuality a kultury rozhodně nebylo celé vyčerpáno a chtěla bych se mu věnovat i v rámci doktorského studia. Zde bych se chtěla více zaměřit na zmapování současných vlivů při utváření hodnot, norem, vzorců chování a přetrvávání stereotypů v oblasti lidské sexuality a mezipohlavních vztahů a práci doplnit o výzkumné šetření, které by bylo soustředěno na kulturu internetového seznamování.

6. Summary

Human sexuality and differences between male and female role are the themes which have ever been in the centre of attention. Science researchers of male and female sexuality have been divided into two separate "quarters" for a long time. One focused on biological aspects of sexuality and one focused on cultural aspects. In modern review it can be seen an influence of both biological and cultural factors that produce and form individual lives. Biological roots of human sexuality have an influence on that most of the ancient elements of human sexuality have transcultural and universal character. But every culture determines its own rules for specifics of sexual life and relations between male and female.

To emphasize the cultural determination of sexual differences we are using the term gender. The definition of gender is often interchanged with sex. However, sex generally refers to biology and anatomy. By contrast, gender refers to a set of qualities and behaviours expected from any male or female by society. Gender shows that role, behaviour and norm fixations connected to men and women are learned and they vary widely within and among cultures. While an individual's sex does not change, gender roles are socially determined and can evolve in the course of time. As the terms "male" and "female" are sex categories, "masculine" and "feminine" are gender categories.

The theme of this diploma work is a theoretic analyse of relation among human sexuality, gender and culture. The text consists of three parts. The first part is focused on a brief analyse of selected topics of intimate and family life, which people face in almost every culture. Especially the topics such as an attitude to menstruation, virginity, passage rites, marriage, incest and homosexuality.

The second, the most extensive part, contains historical journey from paleolit up to Islamic culture, in which changes in a look at woman and man in context of sexual morals stated at certain time and place can be seen. Society sexual morals - standard sexual behaviour — can be connected with religion beliefs. Most religions have deemed necessary to state the "proper" role for sexuality in human interactions. Different religions have different codes of sexual morality, which regulate sexual activity or determine standards and sanctions after

breaking the standards actions or thoughts. In paleolithic and neolithic time, woman as a symbol of fertility and adoration can be seen but with a passage from agricultural level of cereals producers to ploughs agriculture, man becomes more and more equivalent (and later superior) to woman.

The last part is dedicated to examples of chosen authors from both biological and cultural “quarters” and their explanation the most world frequent situation – dominated man and passive woman.

The tabled diploma work do not venture on aspire to a new point of view in principle. I know that I cannot present a complete and exhausting view of the topic of all the aspects of gender and sexuality. Its aspiration is to present a holistic and interdisciplinary view of given problems.

7. Literatura

- Al-Qur'an* [č. překl. 1972, *Korán*, Praha: Odeon].
- Aristofanes, *Λυσιστράτη* [č. překl. 1963, *Lysistrata*, Praha: Orbis].
- Assmann, Jan, 1984, *Ägypten. Theologie und Frömmigkeit einer frühen Hochkultur* [č. překl. 2002, *Egypt : theologie a zbožnost rané civilizace*, Praha: OIKOYMENH].
- Balabán, Milan a Tydlitátová, Veronika, 2002, *Gilgameš – Mytické drama o hledání věčného života*, Praha: Vyšehrad.
- Bayerleová, Ema a Heyrovská Eva (eds.), 1971, *Odvěké tabu a dnešní člověk*, Praha: Avicenum.
- Beauvoir, Simone, 1949, *Le deuxième sexe* [č. překl. 1966, *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis].
- Bellinger, Bernard, 1993, *Im Himmel wie auf Erden. Sexualität in den Religionen der Welt* [č. překl. 1998, *Sexualita v náboženstvích světa*, Praha: Academia].
- Bishop, Clifford, 1996, *Sex and spirit* [č. překl. 1997, *Lidský duch a sexualita*, Praha: Knižní klub / Práh].
- Blackledge, Catherine, 2003, *Story of V* [č. překl. 2005, *Vagina*, Praha: Triton].
- Bourdieu, Pierre, 1998, *La domination masculine* [č. překl. 2000, *Nadvláda mužů*, Praha: Karolinum].
- Campbell, Joseph, 1972, *Myths to live by* [č. překl. 1998, *Mýty*, Praha, Pragma].
- Campbell, Joseph, 1962, *Oriental mythology – The masks of God* [č. překl. 2006, *Orientální mytologie: Masky bohů*, Praha: Pragma].
- Campbell, Joseph, 1964, *Occidental mythology – The masks of God* [č. překl. 2002, *Mýty západu: Masky bohů*, Praha: Pragma].
- Diamond, Jared Mason, 1997, *Why is sex fun?* [č. překl. 2003, *Proč máme rádi sex?*, Praha: Academia].
- Dohnalová, Marie a Malina Jaroslav, 2006, *Slovník antropologie občanské společnosti*, Brno: CERM.
- Eisler, Riane Tennenhaus, 1987, *Chalice and the blade* [č. překl. 1995, *Číše a meč, agrese a láska*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny].
- Ekumenický překlad Bible*, 1979 (4. vyd., 1993, Praha: Česká biblická společnost).

- Eliade, Mircea, 1976, *Histoire des croyances et des idées religieuses. De l'âge de la pierre aux mystères d'Eleusis* [č. překl. 1995, *Dějiny náboženského myšlení I.*, Praha: OIKOYMENH].
- Eliade, Mircea, 1952, *Images et symboles* [č. překl. 2004, *Obrazy a symboly*, Brno: Computer Press].
- Encyklopedie antiky*, 1973, Praha: Academia.
- Epos o Gilgamešovi* [č. překl. 1971, Praha: Mladá fronta].
- Eslava Galán, Juan, 1997, *Amor y sexo en la antigua Grecia* [č. překl. 2003, *Láska a sex ve starém Řecku*, Praha: Ikar].
- Eslava Galán, Juan, 1996, *Vida amorosa en Roma* [č. překl. 2004, *Milostný život ve starém Římě*, Praha: Ikar].
- Fafejta, Martin, 2004, *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, Věrovany: Jan Piszkiwicz.
- Fishbane, Michael A., 1987, *Judaism* [č. překl. 1996, *Judaismus*, Praha: Prostor].
- Foucault, Michel, 1984, *L'usage des plaisirs. Histoire de la sexualité II* [č. překl. 2003, *Dějiny sexuality II (Užívání slasti)*, Praha: Hermann & synové].
- Frouzová, Magdaléna, 2005, „Pod závojem nosím džíny“ aneb muslimky mezi tradicí a modernou In. Frouzová, Magdaléna (ed.), 2005, *Závoj a džíny (ženy v islámském světě)*, Praha: Vyšehrad.
- Gimbutas, Marija, 1974, *The Goddesses and Gods of Old Europe* (2. vyd. 1982, Berkeley and Los Angeles: University of California Press).
- Gojdová, Markéta, 2005, *Pás krásy a obřízka* In. Frouzová, Magdaléna (ed.), 2005, *Závoj a džíny (ženy v islámském světě)*, Praha: Vyšehrad.
- Harrington, Austin, 2005, *Modern social theory: An introduction* [č. překl. 2006, *Moderní sociální teorie*, Praha: Portál].
- Harris, Marvin, 1974, *Cows, pigs, wars and witches*, New York: Random House.
- Hart, George, 1990, *Egyptian myths* [č. překl. 2001, *Egyptské mýty*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny].
- Herodotos, *Herodoti historiarum libri IX* [č. překl. 1972, *Dějiny*, Praha: Odeon].
- Hoobler, Thomas a Hoobler, Dorothy, 1993, *Konfucianism* [č. překl. 1997, *Konfucianismus*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny].
- Kaljánamalla, *Ananga Ranga* [č. překl. 1992, *Anangaranga aneb herna boha lásky*, Praha: Mladá fronta].

- Kerényi, Karl, 1951, *Die Mythologie der Griechen I.* [č. překl. 1996, *Mytologie Řeků I.*, Praha: OIKOYMENH].
- Kilimnik, Stepan, 1994, *Український рiк в народних звiчьях*, Kyjev: Oberegu.
- Kramer, Heinrich a; Sprenger, Jakob, 1486, *Malleus Malficarum* [č. překl. 2006 *Kladivo na čarodějnice*, Praha: Levné knihy].
- Lester, Robert C., 1987, *Religious tradition of the world. Buddhism (the path to nirvana)* [č. překl. 2002, *Buddhismus: cesta k osvícení*, Praha: Prostor].
- Lexa, František, 1923, *Staroegyptské čarodějnictví* (2. vyd. 1996, Praha: Anormal).
- Lucretius Carus, Titus, *De rerum natura* [č. překl. 1971, *O přírodě*, Praha: Svoboda].
- Marková, Dagmar, 1998, *Hrdinky Kámasútry (Historie indické ženy)*, Praha: Dar Ibn Rushd.
- McCall, Henrieta, 1990, *Mesopotamian myths* [č. překl. 1998, *Mezopotámské mýty*, Praha: Lidové noviny].
- Mead, Margaret, 1935, *Sex and temperament in three primitive societies*, New York: William Morrow & Company.
- Mertlík, Rudolf, 1989, *Starověké báje a pověsti*, Praha: Svoboda.
- Monick, Eugene, 1987, *Phallos, sacred image of the masculine* [č. překl. 2004, *Falos: Posvátný obraz mužství*, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka].
- Morris, Desmond, 2004, *The naked woman* [č. překl. 2006, *Nahá žena*, Brno: Alman].
- Morus (Richard Lewinsohn), 1956, *Eine Weltgeschichte der Sexualität* [č. překl. 1992, *Světové dějiny sexuality*, Praha: Naše vojsko].
- Murín, Gustáv, 1999, *Sex kontra kultura*, Praha: Hynek.
- Murphy, Robert Francis, 1989, *Cultural and social anthropology. An overture* [č. překl. 1998, *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha: SLON].
- Mýty staré Mezopotámie*, 1977, Praha: Odeon.
- Oakley, Ann, 1972, *Sex, gender and society* [č. překl. 2000, *Pohlaví, gender, společnost*, Praha: Portál].
- Ortner, Sherry B., 1974, *Is female to male as nature is to culture?* [č. překl. 1998, *Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?* In. Oates-Indruchová, Libora (ed.), *Dívčí válka s ideologií*, Praha: SLON].

- Ovidius, Publius Naso, *Amores, Ars amatoria, Heroides, Remedia amoris* [č. překl. 1969, *O lásce a milování*, Praha: Svoboda].
- Pijoan, José, 1914, *Historia del arte 1-2*, [č. překl. 1974, *Dějiny umění 1-2*, Praha: Odeon].
- Píseň písní* [č. překl. 1969, Praha: Odeon].
- Pitro, Martin a Vokáč, Petr, 2002, *Bohové dávných Slovanů*, Praha: ISV nakladatelství.
- Platon, *Συμπόσιον* [č. překl., 1993, *Symposion*, Praha: OIKOYMENH].
- Rausch, Antonín, 1974, *Příběhy ze staré Šumavy* (2. vyd. 1995, Praha: Erika).
- Rätsch, Christian, 1986, *Chactun - die Götter der Maya* [č. překl. 1999, *Bohové starých Mayů*, Praha: Volvox Globator].
- Ridley, Matt, 1994, *The red queen. Sex and the evolution of human nature* [č. překl. 1999, *Červená královna*, Praha: Mladá fronta].
- Schumann-Antelme, Ruth a Rossini, Stéphane, 1999, *Les secret d'Hathor. Amour, érotisme et sexualité dans l'Égypte pharaonique* [č. překl. 2003, *Tajemství bohyně Hathor*, Praha: Eugenika].
- Schwarz, Marco, 1997, *Los amores en la Biblia* [č. překl. 2002, *Láska v Bibli*, Praha: Ikar].
- Skupnik, Jaroslav, 2002, *Manželství a sexualita z antropologické perspektivy*, Brno: NAUMA.
- Soukup, Václav, 2004, *Dějiny antropologie*, Praha: Karolinum.
- Společnost žen a mužů z aspektu gender*, 1999, Praha: Open Society Fund.
- Starkbauer, Ján, 1993, *Věčné tabu. Eros a etos v náboženských systémech*, Bratislava: RI-EL/CAD Press.
- Stingl, Miloslav, 2006, *Sex v pěti dílech světa*, Brno: Jota.
- Ševčík, Oldřich, 2002, *Architektura, historie, umění*, Praha: Grada.
- Vachala, Břetislav, 2003, *Milostné písně starého Egypta*, Praha: Roman Míšek – SET OUT.
- Van Gennep, Arnold, 1909, *Rites de passage, étude systématique des rites* [č. překl. 1997, *Přechodové rituály*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny].
- Váňa, Zdeněk, 1990, *Svět slovanských bohů a démonů*, Praha: Panorama.
- Vatsjajana, *Kāma Sūtra* [č. překl. 1969, *Kāmasútra aneb Poučení o rozkoši*, Praha: Státní zdravotnické nakladatelství].
- Velký sociologický slovník, 1996, Praha: Karolinum.

- Verner, Miroslav (ed.), 1997, *Ilustrovaná encyklopedie starého Egypta*, Praha: Karolinum.
- Vodáková, Alena a Vodáková, Olga (eds.), 2003, *Rod ženský*, Praha: SLON.
- Vrhel, František, 2002, *Antropologie sexuality: Sociokulturní hledisko*, Brno: NAUMA.
- Waterstone, Richard, 1995, *India* [č. překl. 1996, *Duchovní svět Indie*, Praha: Knižní klub/Práh].
- Wilson, Edward O., 1978, *On human nature* [č. překl. 1993, *O lidské přirozenosti*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny].
- Wilson, Robert Anton, 1989, *Ishtar rising* [č. překl. 2000, *Ištařin návrat*, Praha: Maťa a Dharmagaia].
- Wright, Robert, 1994, *The moral animal* [č. překl. 1995, *Morální zvíře*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny].
- Zamarovský, Vojtěch, 1965, *Bohové a hrdinové antických bájí*, (6. vyd. 2005, Praha: BRÁNA).

Internetové zdroje

Luperkália neboli svátek lásky, 2007 [online]. Dostupné z <http://civilizace.mysteria.cz/view.php?cisloclanku=2007021603> [citováno 18. července 2007].

Smithers, Leonard C.; Buton, Richard, 1890, *Pripaeia* [online]. Dostupné z <http://www.sacred-texts.com/cla/priap/> [citováno 14. února 2007].

Ulbrich, Jan, 2005, *Manželství mezi Tibetany: Nyinbové v Nepálu* [online]. Dostupné z <http://www.svet-cloveka.com/view.php?cisloclanku=2005112501> [citováno 19. července 2007].

Jankevič, V., V., 2004, *Конь как эманация огня* [online]. Dostupné z http://anthropology.ru/ru/texts/yankevich/misl8_14.html [citováno 15. května 2007].

8. Přílohy

Příloha 1: Venuše s rohem (uložena v muzeu Saint-Germain-en-Laye) byla objevena v Lausselu ve Francii, pochází z pozdního périgordienu (foto použito z Pijoan 1974)

Příloha 2: Anatomie ženských pohlavních orgánů připomínající hlavu býka (foto použito z <http://www.uterus1.com>)

Příloha 3: Pohřbívání v paleolitu ve skrčené poloze v hrobech posypaných okrem (Výstava Nach dem Tod, květen 2005, Drážďany, foto archiv autorky)

Příloha 4: Menhir stojící v poli poblíž obce Klobuky (foto použito z <http://www.mestokladno.cz>)

Příloha 5: Oblast „Civilizace staré Evropy“ (foto použito z Gimbutas 1982)

Příloha 6: Neolitické Ptačí bohyně (foto použito z <http://www.eclipse.rutgers.edu>)

Příloha 7: Soška bohyně Ištar, muzeum Louvre, Paříž (foto použito z <http://www.logoi.com>)

Příloha 8: Stéla „Milenci v zahradě“ (Staatliche Museen, Berlin), na níž žena (královna Nefertiti nebo princezna Merytaton) podává svému manželovi afrodisiacké plody mandragory (foto použito z Pijoan 1974)

Příloha 9: Eset a Horus, Egyptské muzeum, Kahira (foto použito z <http://www.touregypt.net>)

Příloha 10: Socha Háda unášejícího Persefону od Berniniho, Galleria Borghese, Řím

(foto použito z <http://www.culturaclasica.net>)

Příloha 11: Afrodité Kallipygos (100 – 150 let př. n. l.), Národní muzeum Neapol

(foto použito z <http://www.phil.uni-erlangen.de>)

Příloha 12: Uctívání boha Priapa

(foto použito z <http://www.sacred-texts.com>)

Příloha 13: Soška boha Fauna z Domu Fauna v Pompejích

(foto použito z <http://www.dkimages.com>)

Příloha 14: Freska z pompejského lupanaria

(foto použito z <http://homepage.mac.com/>)

Příloha 15: Slovanská bohyně Mokoš

(foto použito z <http://www.neuropa.za.pl>)

Příloha 16: Oslavy Kupaly

(foto použito z <http://members.aol.com>)

Příloha 17: Spojení Jóni a Lingamu, město Patan v Nepálu

(foto použito z http://www.clubmobile.org/trips/Patan_Nagarjun.html.)

Příloha 18: Kršna a jeho pastýřky

(foto použito z <http://www.galva108.org>)

Příloha 19: Temný aspekt Šaktí – bohyně Kálí dávající Šivu do pasivní úrovně

(foto použito z <http://www.exoticindiaart.com/kali.htm>)

Příloha 20: Pokušení Buddhy Márou (foto použito

z <http://www.exoticindiaart.com>)

Příloha 21: Jin a Jang jako symbol ženského a mužského principu

(foto použito z <http://p2.foorum.info>)

Příloha 22: Adam a Eva jako první lidský pár na obraze Albrechta Dürera

(1507), Muzeum Prado, Madrid (foto použito

z http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Durer_Adam_and_Eve.jpg)

Příloha 23: Něžná a milující Panna Maria Vladimírská na ikoně Andreje

Rubleva (okolo r. 1408), Vladimírské muzeum, Vladimír

(foto použito z <http://christnet.cz>)

Příloha 24: Středověké mučení čarodějnice

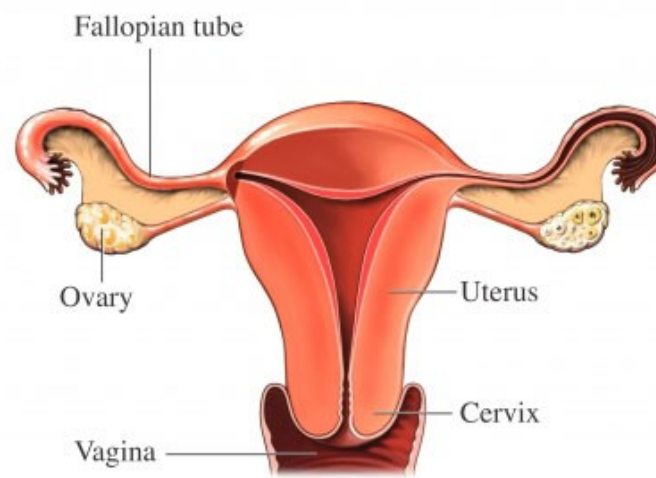
(foto použito z <http://inquisition.pp.ru>)

Příloha 25: Muslimské ženy a jejich povinnost zahalovat se

(foto použito z <http://www.hinduonnet.com>)

Příloha 1

Příloha 2

Příloha 2

Příloha 3

Extret de Gods and Goddesses of Old Europe
Map 1: Old Europe: the area of autochthonous European civilization, c. 7000-3500 BC
in relation to the rest of Europe

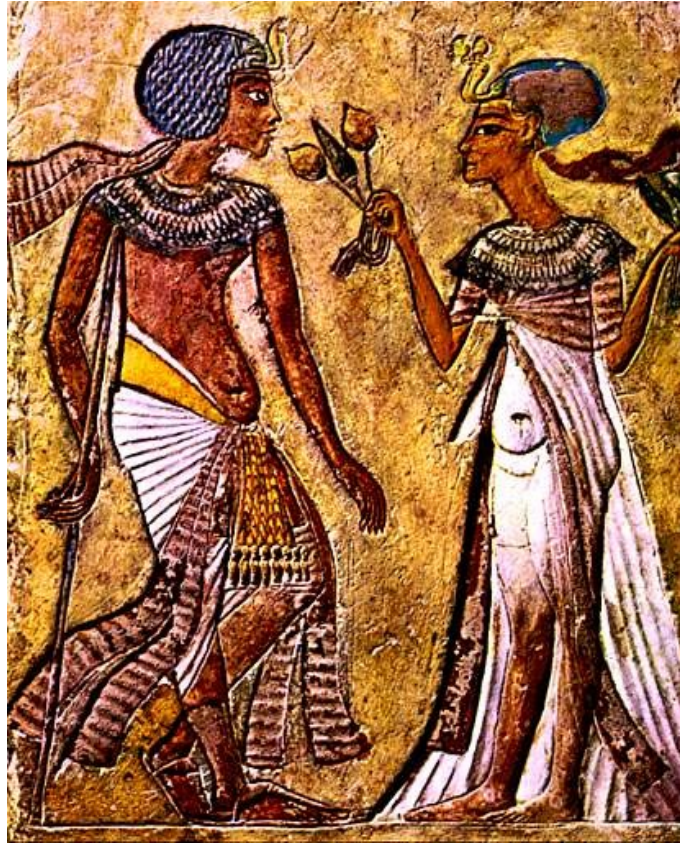
Příloha 4

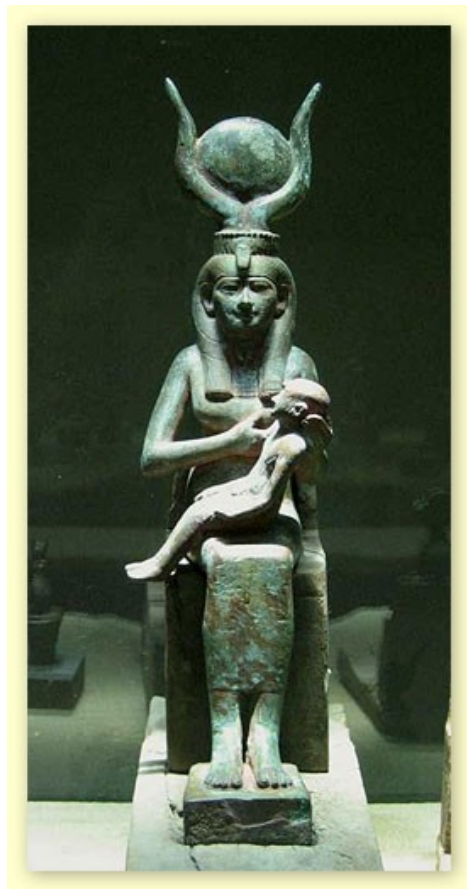
Příloha 5

Příloha 7

Příloha 8

Příloha 9

Příloha 10

Příloha 11

Příloha 12

Příloha 13

Příloha 14

Příloha 15

Příloha 16

Příloha 16

Příloha 17

Příloha 18

Příloha 20

Příloha 21

Příloha 22

Příloha 23

Příloha 24

Příloha 25

